

Записувач та укладач **Віталій Гайсенюк**

*Присвячую цю книжку
моїй бабусі та рідному селу*

Моя бабуса приповідала...

Фольклор села Летяче

Оповідач – Михайліна Кащак

Консультанти – науковці кафедри фольклористики
Інституту філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка

Біла Церква
Видавець Олександр Пшонківський
2019

Оповідач – *Михайліна Кащак (1928-2015)*

Записав, відредагував та уклав канд. іст. наук *Віталій Гайсенюк*

Наукові консультанти з кафедри фольклористики Інституту філології

Київського національного університету імені Тараса Шевченка:

Олена Івановська, док. філол. наук, проф., зав. кафедри,

Олеся Наумовська, канд. філол. наук, доц.,

Світлана Лещинська, канд. філол. наук, асист.,

Ярина Закальська, провідний спеціаліст Центру фольклору та етнографії,

Ірина Барамба, вокалістка гурту «Гуляйгород», провідний спеціаліст

Центру фольклору та етнографії

Консультант у селі Летяче – *Параска Бесащук*

*Дякую моїм батькам, Ганні та Віктору,
за те, що морально підтримували в час, коли я готував цю книжку*

Гайсенюк В.

Г14 Моя бабуся приповідала... *Фольклор села Летяче*: збірник / укл.

В. Гайсенюк. Біла Церква: Видавець Пшонківський О. В., 2019. 256 с. Іл.

ISBN 978-617-604-175-7

Фольклорна збірка містить тисячі позицій з різних жанрів усної народної творчості села Летяче на Тернопіллі: ліричні й прозові жанри, паремії, дитячий фольклор та ін. Фольклор класифікували за жанрами фахівці-фольклористи. Це пісні, коломийки, прислів'я, примовки, перекази, казки тощо, записані з уст однієї людини з одного села.

Для фольклористів, філологів, працівників закладів культури та всіх, хто цікавиться усною народною творчістю українського народу, галицьким колоритом, австрійським та польським періодами історії західноукраїнських земель.

УДК 39

Використовуючи матеріали з цієї книжки, обов'язково вказуйте посилання на неї.

ISBN 978-617-604-175-7

© Гайсенюк В. В., 2019

ВІД УКЛАДАЧА

Ця збірка стала результатом роботи з записування фольклору з уст моєї бабусі Кащак Михайліни Григорівни, уродженки села Летяче (теперішня помилкова офіційна назва — Литячі) на Тернопільщині. Ще з дитячих років я часто чув від бабусі різноманітні приповідки, пісні, бувальщини про жителів села. Якось, коли мені було ще тільки 11 років, я запалився натхненням записати це все на папері та потім видати як книжку. Це був 2002 рік. Робота зі збирання фольклору тривала кілька років і охопила 8 товстих зошитів. Далі можливості видати книжку не було — через мій юний вік, нестачу коштів та досвіду книговидання. І тільки останніми роками роботу з готування книжки було відновлено — усі записи з зошитів я переніс у електронний формат, проконсультувався щодо збірки з фахівцями-фольклористами. На жаль, бабуса Михайліна вже відійшла у вічність, і так і не побачила книжки, що присвячена їй. Та усну народну творчість села Летяче все ж закарбовано на папері — це сотні пісень, приповідок та загалом тисячі текстів чи не всіх фольклорних жанрів. І ця кількість могла б бути ще більшою, якби свого часу була змога записати фольклор і від інших мешканців села. Тому для тих, хто матиме бажання розширити цю збірку, ще є безкрає поле роботи.

Оповідач фольклору — Михайліна Григорівна Кащак, уродженка села Летяче, 1928-2015 рр., проживала в селі до 1999 року. За своє життя в одному селі була громадянкою міжвоєнної Польщі, Радянського Союзу та незалежної України. Чималу частину життя пропрацювала на фермі. Пані Михайліна мала чудовий співучий голос та гарну пам'ять, завдяки чому безцінна народна творчість, що побутовала серед мешканців села за останні кілька сторіч, дійшла до нас на сторінках цього видання.

Записувач, редактор та укладач фольклору — Віталій Гайсенюк, уродженець села Летяче, 1990 р. н. Кандидат історичних наук (2016), закінчив аспірантуру Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича. Записував фольклор у 2002-2005 рр., оцифровував у 2016 р., консультації фахівців-фольклористів матеріал проходив у 2017-2019 рр.

Трохи методології. Фольклор охоплює період щонайменше з XIX ст., а то й раніше, особливо багато його належить до міжвоєнного періоду, коли

край захопила Польща, та ранішого австрійського періоду. Мова фольклору – леляцький діалект. Лексика якнайбільш наближена до тієї говірки, якою оповідала бабуся Михайліна. Однак там, де лексику оригінальної оповіді втрачено, текст тяжіє до літературної української. Стилистику та ортографію мовлення збережено — це стосується як діалектних слів («путнє»), так і фразеологізмів-кальок з інших мов («шлях би кі трафив», «урльоб»). Там, де є складнощі з розумінням змісту чи слів, подано примітки — так кожен немешканець села зможе зрозуміти текст. Присутній фольклор польською мовою, що зумовлено тривалим проживанням у селі, поряд з українцями, й поляків. Фольклорні позиції польською та російською мовами подано в українській транскрипції — для зручності через призначення цієї книжки насамперед для українськомовного читача. Історично вживані в народі етноніми «жид», «лях» та ін. подано в оригіналі так, як вони і звучать у фольклорі, та ніяк не є проявом зневаги до інших народів, адже ця книжка такого на меті не має.

Сам нефольклорний текст (передмова, пояснення) по змозі подано відповідно до норм нового українського правопису 2019 р., який повернув до життя чимало норм клясичної української мови, не забрудненої радянським періодом. Також використано пункти неухваленого, але набагато професійнішого проєкту правопису 1999 р. ("варіант", "спеціаліст").

Фольклор для зручності поділено на жанрові категорії. Цю роботу виконували кілька фахівців із різними поглядами на текст, які можуть не збігатися з поглядами інших етнографів, тому поділ на жанри досить умовний, хоч і з науковим підходом. Та все одно збірка не претендує на звання серйозної фольклорної роботи, хоча вона має такі ознаки і хтось її такою і сприйме. Бо і справді, для структурування та опрацювання жанрів докладалися значні зусилля, і це була чи не найтриваліша частина роботи, яка затягнула видавання книжки на кілька років. Можливо, хтось із фольклористів захоче розширити цю роботу, доопрацювати чи переструктурувати її – я буду тільки «за».

Певні пісні можна зачислити до кількох жанрових категорій, тому для зручності вони будуть у одній з них. Деякі пісні містять росіянізми, полонізми, німецькі слова, що склалося історично. Де-не-де пісні подаються лише уривками, бо повний текст бабуся Михайліна не пам'ятала. Деякі з уривків доповнила мешканка села пані Параска Бесашук. Поодинокі тексти, що їхній жанр не вдалося визначити внаслідок втрати інформації про контекст та призначення, а також визначені жанри, яких є лише кілька позицій, відійшли до розділу «Запам'ятне».

Фольклор із сороміцьким вмістом не викинуто — це також невід’ємна частина народної творчості села. З етичних міркувань деякі сільські історії у ненайкращому світлі про людей, що живуть у селі дотепер, вилучено зі збірки. Оповідь веде бабуся Михайліна. У основі переказів, бувальщин, меморату тощо лежить основна розповідь, а після неї може подаватися ще якась інша історія, пов’язана з головною дійовою особою. Часто розповідь побудовано навколо харизматичної особистості та сказаної нею однієї влучної фрази.

Ця збірка – данина моєму селу та моїй бабусі. Вона стане в пригоді всім, хто цікавиться українським фольклором, галицьким колоритом, австрійським та польським періодами історії заходу України. Унікальність цього видання у тому, що це народна творчість одного маленького села, записана з уст однієї людини. Саме такі речі підіймають на глобальніший рівень значення провінції в житті держави, а також увіковічують народну мудрість українського народу.

Віталій Гайсенюк

Зміст

I. ЛІРИЧНІ ЖАНРИ 8

1. Календарно-обрядова лірика 8
 - Колядки 8
 - Щедрівки 13
 - Засівалки 14
 - Віншування 15
 - Гаївки та веснянки 16
2. Родинно-обрядова лірика 19
 - Весільні пісні 19
3. Родинно-побутова лірика 22
 - Ліричні пісні 22
 - Жартівливі пісні 43
4. Соціально-побутова лірика 55
 - Рекрутські, жовнірські, солдатські пісні 55
 - Козацькі, стрілецькі, повстанські, похідні пісні 58
 - Сирітські пісні 64
 - Тюремні пісні 65
 - Емігрантські, заробітчанські, робітничі, наймитські, чумацькі пісні 67
 - Пісні літературного походження 70
5. Монострофи 74
 - Коломийки 74
 - Частівки 84
 - Приспівки 86

II. ЛІРО-ЕПІЧНІ ЖАНРИ 95

- Балади 95
- Історичні пісні й пісні-хроніки 103
- Романси 105

III. ПРОЗОВІ ЖАНРИ 123

1. Казкова проза 123
 - Казки 123
 - Байки 128

2. Неказкова проза	130
Легенди	130
Перекази	135
Бувальщини	141
Меморат	145
Анекдоти	158
IV. ПАРЕМІЇ	171
Прислів'я	171
Приказки	183
Приповідки	200
Примовки	205
Загадки	214
Фразеологізми	217
Прокльони	217
Побажання	219
Каламбур	220
V. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР	222
Пісеньки	222
Лічилки	224
Скоромовки	228
Дражнилки	229
Забавлянки	232
VI. ДОДАТКОВО	237
1. Магічно-сакральні тексти	237
Молитви	237
2. Нефольклорні жанри	241
Вірші	241
3. Запам'ятне	244
Селянам на домашнє завдання	249
Для записів	250
Галерея світлин	253

І. ЛІРИЧНІ ЖАНРИ

1. Календарно-обрядова лірика

КОЛЯДКИ

Колядками називаються поетично-пісенні народні твори, які виконуються в час і з нагоди святкування Коляди, якими супроводжуються магічно-ритуальні різдвяні дійства. Оскільки колядка як жанр пройшла довгий період становлення і побутування, то на її тематичну структуру, поетику наклали відбиток різні історичні епохи та світоглядні системи. За цей час вона значно видозмінилася від ритмічно-речитативних замовлянь до пісень сюжетного характеру. Традиційно композиція колядок проста. Вони складаються із заспіву, власне колядки, приспіву та поколяді.

Щодо особливостей побутування, то твори цього жанру виконувала група колядників, одягнених у маски тварин чи духів, які з танцями та співами обходили усі двори.

Колядки, що дійшли до нас, є різномірними за своєю тематикою та відбитим у них світоглядом. Ф. Колесса, подаючи класифікацію колядок, виділяє 5 груп: 1) з хліборобськими мотивами; 2) з воєнними мотивами; 3) з фантастичним чи казковим підтекстом; 4) любовного змісту; 5) з біблійним підкладом. С. Килимник, подаючи класифікацію коляд-щедрівок, виділяє в ній 10 груп: 1) філософічні (про походження світу); 2) світоглядно-мітологічні, хвальні (в яких відбилася віра у надприродні сили, мітологія та віра у ці сили); 3) лицарсько-дружинні (період племінного життя); 4) історичні (дружинно-князівська рання доба, в яких розкрито тему походів та чеснот князів); 5) пізньої княжої доби; 6) початків християнства; 7) періоду двовір'я; 8) апокрифічні; 9) біблійні; 10) релігійно-національні: господарські та з політичним забарвленням.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Нині ся з'явила весела новина:

Що пречиста Діва Мати породила Сина.

Як його зродила, в пелени вповила.

«Люляй-люляй, Мій Синочку, Я би м собі спочила».

«Спочинь, Мамцю, спочинь, хоч одну годину,

А Я піду та й принесу біленьку пелену».
«Ой, Синочку ж Ти Мій, де ж ти цього годен.
Як нема ще три години, як Ти ся народив».
«Годен, Мамцю, годен, бо Я цього ж годен,
Сотворив Я небо й землю, поки Я ся народив».
*Маленький Ісусик не спить, не дрімає –
Своїми ручками весь світ обіймає:
І вашу хатину, і вашу родину, і всю Україну!
Христос ся рождає!*

Бог предвічний нам народився.
Прийшов днесь із небес,
Щоб спасти люд свій весь,
І утішився.
В Вифлеємі нам народився
Месія, Христос наш,
І пан наш, для всіх нас –
Нам народився.
«Триє царі, де ви ідете?» –
«Ми йдемо до міста,
Де Діва Пречиста
Сина родила».
Іншим путем повернули,
Погану, безстидну,
Безбожного Іроду
Не повіділи.
«Слава Богу» заспіваймо.
Ще й Синові Божому,
І Панові нашому,
Поклін віддаймо!

Всърут ноцней ціши,
Глос сі розходзі,
Встаньце, пастеже,
Буг сі нам родзіл.

Чим прендзей се виберайце,
До Бітлея поспешайце,
Пшивітаць Пана, пшивітаць Пана.

Ой, хто, хто Миколая любить,
Ой, хто, хто в Миколая служитъ,
Тому святий Миколай на всякий час помагай
Миколаю.

Миколаю Христового стада,
Хорони нас від вічного ада,
Хорони нас від лівої, поклади нас на правую,
Миколаю.

Ой, хто, хто живе в його дворі,
Помічник він на землі і в морі,
Той не буде ошуканий ні на землі, ні там в раю,
Миколаю.

Ой, на Україні зоря засвітила,
Із Вифлеєму новину звістила –
*Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії витають,
Поклін віддають, пастирії грають,
Чудо-чудо повідають.*

Бог правди, любові, здіймемо всі окови,
Зішлем свободу нашому народу.
Зітрем лави від Ірода.

*Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії витають,
Поклін віддають, пастирії грають,
Чудо-чудо повідають.*

А найсвятіша зоря з Востока
З нею співає Україна широка.
*Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії витають,
Поклін віддають, пастирії грають,*

Чудо-чудо повідають.
І ми рожденному Богу поклін віддаймо.
«Слава Вовишни, слава Вовишни!»
Йому заспіваймо.
Христос родився, Бог воплотився,
Ангели співають, царії витають,
Поклін віддають, пастирії грають,
Чудо-чудо повідають.

Розвеселімся всі купно нині,
Христос родився в бідній ястині.
Посліднім віком став чоловіком,
Всі утішаймось на землі гойно.
Всі утішаймось на землі гойно,
Славу віддаймо Йому пристойно.
Божа даному, з неба даному,
Пісню співаймо согласно.
Пісню співаймо согласно, мирно,
І торжествуймо всі разом щиро,
Слава Вовишни, а мир для нишни,
Весело світу голосім.
Світу голосім Господа явно,
Бо котори вже пророки давни,
Пророкували, приповідали,
Що ся народив Цар Віків.
Що ся народив Цар Віків, слави,
Зітрем на землю перськії дари,
Перськії цари принесли дари,
Поклін віддали смиренно.
Поклін віддали смиренно нині, ...¹

Бог ся рождає, хто ж то може знати?
Ісус маленький, Марія му мати.
Тут ангели чудяться,

¹ Текст неповний.

*Рожденного бояться,
А віл стоїть, трясеться,
Осел смутно пасеться.*

*Пастирії клячуть,
Бога плоди бачуть.*

*Тут же, тут же, тут же, тут же, тут!
Марія Му мати, прекрасно співає,
А хор ангельський їй допомагає.*

*Тут ангели чудяться,
Рожденного бояться,
А віл стоїть, трясеться,
Осел смутно пасеться.*

*Пастирії клячуть,
Бога плоди бачуть.*

*Тут же, тут же, тут же, тут же, тут!
А Йосип старенький колише Дитятко:
«Люляй же, люляй, мале отрочатко!»*

*Тут ангели чудяться,
Рожденного бояться,
А віл стоїть, трясеться,
Осел смутно пасеться.*

*Пастирії клячуть,
Бога плоди бачуть.*

Тут же, тут же, тут же, тут же, тут!

*Ой, на Йвані, на Ардані, Ардан воду розливає,
Мати Божа забирає, Ісуса Христа і купає,
На престолі повиває.*

*Злетілося три ангельці, взяли дитя попід крильця,
Та й занесли на небеса.*

*Небеса сі утворили, всі сі душі² поклонили.
Лиш одна сі не вклонила – Отця-Мати доганила.
Скільки маєте на столі кришечок – на кошарі овечок.
Волів, коров – аби пан господар був здоров.
Слава Ісусу Христу!*

ЩЕДРІВКИ

Щедрівки — величальні українські народні обрядові пісні, що їх виконують під Новий рік і у Щедрий Вечір. Щедрують напередодні старого Нового року, 13 січня. На відміну від колядок, які первісно супроводжували магічне язичницьке дійство, пов'язане із народженням Всесвіту та божества сонця Коляди, щедрівки є словесно-пісенною частиною іншого свята — Нового року, пов'язаного з величанням місяця. Місяць посідав важливе місце у культовій системі праслов'ян, які, спостерігаючи за його зв'язком із водою, вбачали його неабияку роль у вирощуванні врожаю. Тому свято, що його метою було вблагати духів неба та землі сприяти у господарстві, дістало назву Щедрого вечора. Звідси й походить назва творів, які виконували в цей час — щедрівки. Сталим і найвиразнішим елементом цих творів є обов'язковий рефрен на кшталт: «Щедрий вечір, добрий вечір», «Щедрий вечір, добрий вечір на цей вечір», «Щедрий вечір, добрий вечір, добрим людям на цей вечір» тощо, який повторюється як магічне замовляння. В образній системі цього жанру найпоширенішими є образ Місяця та Зорі, яких величають у цей день.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Щедрий вечір, щедрівочка, прилетіла ластівочка.

Та й зачала щебетати, вищебетала ґазду з хати.

«Ой ти, ґаздо, виведися, на кошару подивися.

Овечки ся покотили та ягнятка народили.

Скільки маєте на столі кришечок – на кошарі овечок.

Волів, коров – аби пан господар був здоров.

Слава Ісусу Христу!

Щедрий вечір на Святий вечір, чи є вдома пан господар?

А ми знаєм, що є вдома, сидит собі в кінець столу,

На нім шапка шабельова.

А в тій шапці калиточка, а в тій калитці сто червоних.

Сему-тому по червоному, а вам, хлопці, по колачеви,

А вам, дівки, по молодцєви.

Скільки маєте на столі кришечок – на кошарі овечок.

Волів, коров – аби пан господар був здоров.

Слава Ісусу Христу!

ЗАСІВАЛКИ

Засівалки за змістом схожі на щедрівки. Однак їх співають уранці 14 січня, на святого Василя. Це чітко помітно в текстах: якщо у щедрівках є постійне повторення слів про «добрий вечір» або «щедрий вечір», то у схожих за змістом та побажаннями засівалках повторюються «Сію-сію, посіваю» та подібні слова, адже саме вранці на Новий рік традиційно хлопці засівають зерном хати сусідів та родичів, приспівуючи відповідні обрядові пісні.

Джерело: Високий замок (wz.lviv.ua)

Вашу хату засіваю, радості ся сподіваю,
Що цим нашим Новим роком загляне Ісус Своїм оком.
Та зоря, що над Вифлеємом світила,
Ваш смуток у морі втопила.
Сонечко сходить, промені пускає,
У ваше віконце заглядає, і щастя вам бажає.
І я вам бажаю Нового Завіта,
Аби ви прожили многая літа.
Слава Ісусу Христу!

Всі ся родися: жито, пшениця, всіляка пашниця,
Льон по коліна, колопне³ по стелю, сорочка по землю.
На щастя, на здоров'я, на Новий рік,
Аби вам ся поводило ліпше, ніж вторік!
Слава Ісусу Христу!

Сію, сію, посіваю, з Новим роком вас вітаю.
Дай вам Боже дочекати цю пшеничку позбирати.
Слава Ісусу Христу!

ВІНШУВАННЯ

Віншування є частиною поколяді – прикінцевої частини колядок і щедрівок, у якій висловлюється поздоровлення (віншування) тому, кому колядували. Віншування, як і новорічні посівання, урочисте, поетичне, щире тоном і змістом. Серед віншувань є і багато жартівливих, іронічних, каламбурних.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Вінчую вас щастям, здоров'ям,
Сим Рождеством Христовим,
Абисти були гречні, величні,
Як се Рождество Христове.
Христос ся рождає!

Був я у церковци, чув я новину:
Діва Сина породила, в яслах положила.
Ісус маленький жидає пеленки,
Ми пеленок доносим, нас господарі коляди просять!
Христос ся рождає!

В цю святошну днину
В цю годину гожу,
Не забудьмо, браття,
Про церковцю Божу.
Щоб добрі достатки,
Добра хвиля плила,
За цю нашу церкву
Богу ся молила.
І будеш ся молити,
Вірно боронити,
І всіх нам достатків
Всіх нам заступити:
Старця і дитину,

І всю Україну
Будем боронити,
Від згуби загинем.
На церкву прекрасну,
На ціле дармиро,
Всі ми мали жертву,
Жертвуймо всі щиро!
Христос ся рождає!

ГАЇВКИ ТА ВЕСНЯНКИ

Веснянки — це календарно-обрядові пісні весняного циклу, які мають закличний характер і сприймаються як звертання до весни, до істот та речей, яких пов'язують з нею. Своєю формою та образно-поетичними компонентами веснянки наближені до замовлянь, в яких до весни звертаються як до живої істоти.

Гаївки – це різновид веснянок, пісні, що виконувалися тільки у час Великодніх свят. Гаївок було багато і різних: для молодших дітей, для старших, для хлопців і дівчат, були й гаївки, у яких парубки та дівчата обирали собі пару. Узявшись за руки, вони водили нескінченний танок і співали. Гаївками супроводжувалися обрядові дії, весняні ігрища та святкування, що відбувалися в гаях, лісах чи поблизу водоймищ.

Джерело: <http://traditions.in.ua/pisni/vesnianky>; Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ой, йшли дівки, гаївки,
Не стало їм три дівки,
А як ми сі звихнемо,
Та й три дівки знайдемо!
Та й гаївки підемо.

Та й вже обступили хлопці старшого, та й співають, сміються.

– Ой, ти старий діду, чому сі не жениш?

Та-ну, та-ну, та-нуну, чому сі не жениш?

– Старої не хочу, молода не піде,

Та-ну, та-ну, та-нуну, молода не піде.

А хоть вона піде, то не зварит їсти,
Та-ну, та-ну, та-нуну, то не зварит їсти.
А як зварит їсти, то не схоче сісти.
Та-ну, та-ну, та-нуну, то не схоче сісти.
А як схоче сісти, то не схоче їсти,
Та-ну, та-ну, та-нуну, то не схоче їсти.
А потім уже співають дівки гаївку «Огірочки».
Ой, зелені огірочки, коло зеленої пуп'яночки,
То ж ми ся красно в'ют,
То ж ми ся красно в'ют.
А хлопчики-горобчики мід-вино п'ют.
А дівочки-паняночки віддавайте ми сі,
А хлопчики-горобчики женихайте ми сі.
Ой, зелені огірочки, коло зеленої пуп'яночки,
Тож ми сі красно в'ют, тож ми сі красно в'ют,
Питаласі мати дочки, чи садила огірочки.
«Ой, садила, поливала, бо сі гостей сподівала».
Питаласі мати сина, що коштує та дівчина.
«Що коштує, треба дати, тобі, мати, не питати».

*У Летечому на Великдень коло церкви як сі збирали люди, то дівки
співали:*

– Плети, плети плетеницу,
А на хлопців шибеницу,
А на дівки зросту,
На жидів коросту.

Ой, вийду я за воротонька,
Та й посаджу грушку, та й посаджу грушку.
Ой, вийду я за воротонька,
Вже прийшлась грушка, вже прийшлась грушка.
Ой, вийду я за воротонька,
Вже зацвила грушка, вже зацвила грушка.
Ой, вийду я за воротонька,
Та й потрясу грушку, та й потрясу грушку.

Вербовая дощечка, та й ходила по ній Настечка.

«Ой, де ти, Настуню, бувала?»

«Та я дібровоньку палала,

Та й решетом воду носила,

Та я дібровоньку гасила».

У Летєчому та в інших селах дівки як сі збирали, то одна дівка брала сонечко (Божу коровку, зозульку комашку) на руку і казала:

– Зозулька моя золота,

Покажи мені ворота,

Відки милий прийде,

Черевички мені принесе.

Чи відти, чи відти, чи відти?

А зозулька бере розпускає крильце та й летит в один бік⁴.

⁴ Приповідка до ворожіння, що перейшла в дитячу забавлянку. Або ж можна розглядати її як веснянку.

2. Родинно-обрядова лірика

ВЕСІЛЬНІ ПІСНІ

Весільні пісні — пісні, що супроводжують весільні обряди, пояснюють їхній зміст і значення, прославляють молодих та їхніх батьків. У весільних піснях ідеться і про свах, і про подруг нареченої, світилок, бояр і боярок, старост і друзб. Співають весільних пісень тільки жінки. Це переважно хори, и. Весільними піснями супроводжуються замішування короваю, розплітання коси молодої, одягання на неї очіпка. Чоловіки у формі діалогів і монологів беруть участь у найдраматичніших епізодах обряду — під час нападу бояр, викупу нареченої. Святкуючи перезву, родичі молодої після першої шлюбної ночі йдуть або їдуть з відповідними обрядовими піснями на частування до хати молодого.

Становлячи разом одне велике драматичне дійство, кожна з весільних пісень, завдяки діялогів, також є маленькою п'єскою.

Джерело: <http://traditions.in.ua/pisni/vesilni-pisni>

Ой, летит ворон, сумненько криче,
Чогос наша доня за столом плаче.
«Ой, не плач, доню, та й не втирайсі,
Я ти казала: не віддавайсі!»
«Не плачте, мамо, не плачте, тату,
Будете мати велику хату.
Велику хату, сумне подвір'я,
Бо вже сі в мене кінчит весілля.
Дайте ми, мамо, боханец хліба,
Я не робила, що буду їла?
Я не робила, ані сапала,
Як я сі буду до хліба брала?
Буду робити, буду сапати,
Тоди сі буду до хліба брати».

«Ой, сідай, сідай, кохання моє,
Ніц ти не допоможе плаканнє твоє,
Штири коні я в повозі,

Вже чекают на дорозі.
Кохання моє, кохання моє».
«Ой, як я буду з вами сідала,
Я ще своїй мамі не дякувала.
Дякую Вам, моя мамко,
Що чесала косу гладком,
Тепер не будеш, бо сі розійдем.
Ой, як я буду з вами сідала,
Я ще своїм сестрам не дякувала.
Дякую вам, мої сестри,
Що ми разом воду несли,
Тепер не будем, бо сі розійдем.
Ой, як я буду з вами сідала,
Я ще своїм браттєм не дякувала.
Дякую вам, мої братті,
Що м була вам на заваді,
Тепер не будем, бо сі розійдем.
Ой, як я буду з вами сідала,
Я ще своїм лавам не дякувала.
Дякую вам, мої лави,
Що сиділи хлопці вами,
Тепер не будем, бо сі розійдем».

Горіла сосна, смерека,
Сподобав ми сі здалека.
Горіла сосна, палала,
Під нев дівчина стояла,
Русяву косу чесала.
«Ой, коси, коси ви мої,
Довго служили ви мені,
Більше служити не будете,
Під білий вельон підете.
Під білий вельон, під вінок, –
Більше не піду я до дівок,
Під білий вельон, під хустку, –
Більше не буду я за дружку».

Привели молоду до свекрухи (до чоловіка додому), та й баби співають:

Втворіт, ненько, ліску,
Ведем ти невістку,
Червона, як калина,
А гнила, як кобила⁵.

Підпеньки, підпенечки,
В нас ножечки тоненечкі,
Ми не підем, не поїдем,
До білє на весілє⁶.

⁵ Уривок пісні.

⁶ Уривок пісні.

3. Родинно-побутова лірика

ЛІРИЧНІ ПІСНІ

Народні ліричні пісні дуже своєрідні як за змістом, так і за художньою формою. Тематика ліричних пісень — це кохання щасливе і нерозділене, вірність, зрадливість, розлука, ревності, складнощі родинного життя. Чимало пісень мають гумористичний зміст, як-от «Ти ж мене підманула...».

Основне призначення народних ліричних пісень – у вираженні думок, почуттів і настроїв людини. Ліричні пісні діляться на протяжні й часті. Для них властиве різноманіття чуттєвого настрою. Виділяють такі види ліричних пісень: трагічні, оптимістичні, сатиричні та гумористичні. Заразом, ліричні пісні різноманітні за тематикою, а залежно від цього — й за героями. Переважно вони присвячені проблемам сімейно-побутового життя селянства.

Ліричні пісні – яскравий зразок художньої творчості народу. Вони внесли в національну культуру особливу художню мову і зразки високої поезії, відбили душевну красу, ідеали і сподівання народу, моральні підвалини селянського життя.

Джерело: <http://proridne.com>

Карі очі, чорні брови,
Не забуду вас ніколи.
І у сні я вас бачу –
Ви смієтесь, а я плачу.
*Очі, ви чарівно глибокі,
Ви мої одинокі,
Ох, як я люблю вас.*
Ви на мене ся дивили,
Ви мене не зрозуміли.
Я до вас наближався,
Бо я вами любувався.
*Очі, ви чарівно глибокі,
Ви мої одинокі,
Ох, як я люблю вас.*

– Соловею-канарею!
Чом ти сумний, невеселий?
– Та як мені веселому бути,
Як я в кліточці замкнутий.
Ой, візьму я ключі з клинка,
Та й випущу канарейка.
А він буде щебетати,
Та й викличе милу з хати.
А я з нею ся розмов'ю⁷,
Та й до серденька пригорну.

Місяць на небі, зіроньки сяють,
Човен по морю стиха пливе.
В човні дівчина пісню співає,
А козак чує – серденько мре.
Пісня та люба, пісня та мила,
А у тій пісні все про любов.
Ми ся кохали, і розійшлися,
Тепер зійшлися обоє знов.
Ой, очі, очі, очі дівочі,
Де ж ви навчились зводить з ума?
Чи вас ворожка приворожила,
Чи чарівниця чарів дала?
«Ані ворожка приворожила,
Ні чарівниця чарів дала,
Лиш любов щира, любов гар'яча,
Любов до цього нас довела».

– Невістко, невістко, що с⁸ не рано встала?
Йди подій корови, що с поприганяла.
– Я ті подоїла, що м поприганяла,
Лиш ті не здоїла, що в тебе застала.
– Невістко, невістко, не пашекуй дуже,

⁷ Поговорю, порозмовляю.

⁸ Чому.

Бо возьму копістку та й ти виб'ю зуби!
– Ой, не треба, мати, зуби вибивати,
Було свого сина до мене не слати.

Взяло дівча ведра, та й пішло по поду.
А там хлопці-риболовці, самі з козацького роду.
«Хлопці-риболовці, з козацького роду,
Візьміть мене на той човен, перевезіть через воду».
«Ми би тебе взяли, хоть би хвиля біла,
Коби твоя стара мати за тобов не тужила».
«Моя стара мати не буде тужити,
Вона знає дуже добре, що я не маю з ким жити».
Сіло дівча в човен, тяженько дихнула,
Від'їхала від берега, правою рученькою махнула.
«Ой, ти стара мати, не тужи за мною,
Сонце зайде, місяць зійде, доля поплине з водою».
Сіла на березі, почала думати,
«Ліпше мені було дома коло рідненької мати».

Ой, породила, та й породила
Перепілонька діти.
А сама пішла, а сама пішла
В пшениченьку сидіти.
«Ой, що бо мені, та й що бо мені,
Мої дітоньки, по вас,
Коли не маю, коли не маю
Господарика до вас».
«Ой, не журисі, та й не гризисі,
Наша матінко, нами,
Виростуть крильці, вберемсі в п'юрці,
Розлетимосі сами»⁹.

«Вчора с не був, нинька с не був,
Чому с не буваєш?

Чи тя ненька заказала,
Чи вже іншу маєш?»
«Мене ненька не закаже,
Іншої не маю,
Через тяжкі вороженьки
В тебе не буваю.
Через тяжкі вороженьки,
Та й через вороги,
Не дають же вони мені
Перейти дороги.»¹⁰

Куда м йшов, куда м йшов, –
Всюда сі світило,
А де я мав повернути –
Там сі загасило.
Не того сі загасило,
Що сі спати хтіло,
Лиш того сі загасило,
Що сі мене вздріло.
«Стели-стели постіль, Катерино,
Я до тебе в час прийшов».
«Чому с тоди не приходив,
Як та свічка горіла,
Стара мати скоро легла спати,
А я сама сиділа»¹¹.

Ой ти, земле, ой ти, чорна,
Пригорни мня, бо ти годна.
Пригорни мня й карі очі,
Най не плачуть вдень і вночі.
Боже з неба високого,
Глянь на мене, молодого.
Глянь на мене, я тя прошу,
Дай ми дівчину хорошу,

¹⁰ Уривок пісні.

¹¹ Уривок пісні.

Щоби мала много грошей,
Личко біле, стан хороший¹².

Сумно мені, сумно, дивно мені, дивно,
Вже на третій рочок милого не видно.
Не видно, не видно, дес го не видати.
Погнав до Дунаю коні напувати.
Погнав до Дунаю коні напувати,
На жовтім пісочку два слідочки знати.
Ой, один слідочок коня вороного,
А другий слідочок – мого миленького.
«Пусти мене, мати, в вишневий садочок,
Та й най я си вирву з калини листочок,
Та й най я прикрию милого слідочок.
Щоб роса не впала на слід,
Щоб роса не впала, птички не збродили,
Щоб мого милого інші не любили».

Під горою хрест,
«Як ся, мила, звеш?
Бо я їду на війночку –
Присягу мені лиш».
Дівчина вклякнула,
Два пальці підняла:
«Присягаю тобі, миленький,
Що буду вірная».
Милий листа пише,
Чи мила здорова,
Друзі йому відписують,
Що вже заручена.
Милий лист діставши,
На урльоб¹³ приїхав.
Приїхав прийді її ворота,
Сам милу викликав¹⁴.

¹² Уривок пісні.

¹³ Від нім. Urlaub – відпустка.

¹⁴ Уривок балади. У такому варіанті – лірична пісня.

Ой, на горі сніг біленький,
Десь поїхав мій миленький.
Десь поїхав, не вертає,
Моє серце завмирає.
Приснив ми ся сон дивненький,
Що приїхав мій миленький,
А я устала, засвітила, –
Не той, не той, що м любила.
«Баламуте, вийди з хати,
Хочеш мене розкохати.
Розкохати, та й забути,
Всі ви, хлопці, баламути.
Збаламутив мої літа,
Збаламутиш мене з світа.
Збаламутив серце, душу,
Я через тебе плакати мушу.
Доки я тебе не знала,
То спокійно нічку спала.
А тепер я сиджу, плачу,
Бо ти¹⁵ більше не побачу»¹⁶.

Ой, розляглись тії сухі лози,
Що я їх садила,
Ой, нема того козаченька,
Що я го любила.
Ой, нема того козаченька,
Поїхав в Одесу.
Гей, рости, рости, молода дівчино,
На другу весну.
Гей, росла, росла молода дівчина,
При місяцю спала,
Гей, ждала того козаченька,
Та й плакати стала.
«Ой, плачте, плачте, карі очі,

15 Тебе.

16 Це також приспівка до танцю «Баламут».

Плакати будете,
Гей, чи ви очі, очі, не виділи,
За кого ви йдете».

Ой, дівчино, ти заможна,
Не кохайся з трактористом,
Бо не можна.
Бо тракторист спізна ходить,
Він тебе, молоденьку
З ума зводить.
З ума, з ума, ще й з розуму,
Оставайся, Марусенько,
Тепер сама.
«Не сама я осталася,
Є у мене кущ калини,
Розцвілася.
Розцвілася білим цвітом,
Не сама я осталася –
З білим світом,
Розцвілася китичками,
Не сама я осталася –
З діточками».

Суха верба, суха верба,
Зелений лист пускає.
Ой, Боже милий, Боже єдиний,
Милий мня покидає.
«Ой, де ж ти їдеш, де від'їжджаєш,
Ти, моє серденько?»
«Недалесенько, моє серденько,
Повернися до тебе, ти моє серденько».
«Ой, ти так кажеш, ой, ти так кажеш,
Щоб я не тужила,
Як буду жила, буду тужила,
Бо я тя вірно любила».

По садочку ходжу, ворон коня воджу,
Через свою маму нежонатий ходжу.
Через свою маму, через свої сестри,
Не дають кохану додому привести.
Маму перепрошу, сестрів переможу,
А свою Марусю додому приводжу.
«Марусю, Марусю, жаль ми за тобою,
Не один я вечір говорив з тобою».
Маруся є гарна, Маруся є пишна,
Був я вчора ввечір – Маруся не вийшла!
Маруся не гарна, Маруся не пишна,
Заказала мати – Маруся не вийшла!

Ой, хто п'є, ой, хто п'є, тому доливайте,
Хто не п'є, хто не п'є, тому не давайте.
Кришталева чаша, срібная криш,
Пити чи не пити, – все умреш.
Кришталева чаша, срібнеє дно,
Пити чи не пити – все одно.¹⁷

Ой, на горі, на високій
Кучерявий дуб стояв.
Під тим дубом кучерявим
Козак дівча підмовляв.
Як підмовив козак дівча,
Швидко скочив на коня:
«Прощай, прощай, Марусенько,
Бо я їду до війська».
А дівчині жаль зробився,
Стала плакати і ридати.
Козакові жалко стало,
Став дівчину розважати.
«Не плач, не плач, Марусенько,

Та й не тужи за мною,
Як ся верну з України –
Оженюся з тобою.
«Де ж ти видів, мій миленький,
Щоб сухий дуб листя мав,
Де ж ти видів, мій миленький,
Щоб багатий бідну взяв».
«А богата – то проклята,
Буде мене проклинаць,
А та бідна – то є гідна,
Буде мене шанувать».

Ой гила, ой гила, білі гусоньки на став,
«Добрий вечір, дівчино, бо я ще не спав.
Ой, не спав я, не спав, та й не буду спати,
Дай же мені, дівчино, хоть повечеряти».
«Ой, я не палила, нічого не варила,
Я для тебе, серденько, не приготувала»¹⁸.

Ой, там в лісі, при дубочку,
Колисала дівчинонька дитиночку.
Колисала, та й плакала:
«Чого я ся, молоденька, дочекала?
Чи від людей, чи від Бога,
Чи від того козаченька молодого?
Ні від людей, ні від Бога,
Лиш від того козаченька молодого».
«Сестро моя, сестро рідна,
Поколиши дитя моє, бо я бідна.
Поколиши хоть разочок,
Най я вийду на вулицю на часочок,
Най почую миленького голосочок».
«Я не буду колисати,
Бо я ся бою отця-мати, –
Будуть лаяти».

Голуб на черешні, голубка на вишні,
Скажи мені, милий, що маєш на мисли?

«Я маю на мисли тебе покидати,
Через вороженьки не можу тя взяти.
Через вороженьки, та й через вороги,
Не дають перейти стежки, ні дороги».
«А я молоденька, перейду стихенька,
Коло мої хати стежечка вузенька.

Я нею ходила сама молоденька,
Я ключі носила від свого серденька.
А моє серденько замкнуте тяженько,
А моє серденько не мож розімкнути,
Кого вірно люблю – не можу забути.
Кого вірно люблю – за того мня дайте,
Кого ненавиджу – то не споминайте».

«Чому, коню, воду не п'єш, чо на воду дуєш?
Чому, сину Василику, дома не ночуєш?»

«Та як мені, моя мати, дома ночувати,
Як в сусіди гарна дівка не дає ми спати».

«Купи собі, Василику, коня вороного,
Заведи го до стаєнки, говори до нього».
«Бодай тобі, моя мати, так легко конати,
Так, як мені, молодому, з конем розмовляти».

Червоня ружа трояка,
Мала я мужа, ох, мужа я мала,
Мала я мужа пияка.

Він ніц не роби, тільки п'є,
Прийде додому, жінку б'є.
«Не бий мня, мужу, не карай,
Бо лишу діти, тебе покину,
Сама поїду в далекий край».
Як жінка в лодку сідала,

Правов рученьков, білов хустинов,
Та й «до свіданья» сказала.
Ой, ходить муж понад річеньку,
«Вернися, жінко, додому,
Бо діти плачуть, бо їсти хочуть,
Як тяжко жити одному».
Як вернулась жінка додому,
Як вернулась жінка додому,
Чашки побиті, ложки немиті,
А діти плачуть на печі.
«Зеленая рута, любий цвіт,
Не піду за тебе, піду в світ,
Та й розпушу коси по плечу,
Не раз гірко-тяжко заплачу.
Зеленая рута, чорний пень,
Бодай ти ся нудив ніч та й день,
Бодай тебе, милий, Бог скарав,
Як ти мене тяжко проклинав».¹⁹

Ой, вишенько-черешенько,
Чом ягід не родиш?
Молодая дівчинонько,
Чом гулять не ходиш?
«Та як мені ягід родить,
Туман налягає»,
«Та як мені гулять ходить,
Милий покидає».
Не той милий, що двох любить,
Не той милий, що сміється,
А той милий, що мня любить,
Серцем пригорнеться.

Чом трава зелена? – Бо близько вода,
Чом дівчина гарна? – Бо ще молода.

19 Переспів лемківської співанки.

Чом трава зелена? – Дрібний дощ паде,
Добре закохання довго не буде.
Чом травиця сохне? – Бо дощу нема,
Чом дівча марніє? – Бо вже їй пора.

Козак на Україні, нічого там не знає,
Що його дівчинонька до шлюбу ся збирає.
До шлюбу прилякнула і рученьки зложила:
«Не той, не той миленький, котрого я любила».
Козак з України додому ся вертає,
Стрічає дівчиноньку і з нею розмовляє.
«Дівчино-дівчинонько, де ж ти присягу діла?
Я їхав на Вкраїну – ти три рази вміла».
«Миленький мій, миленький, візьми мене з собою,
Будемо в світі жити, як чоловік з женою».
«Дівчино-дівчинонько, не треба так робити:
Кому ти присягала – з тим треба увіки жити!».

За туманом нічого не видно,
Тільки видно дуба зеленого.
Під тим дубом кирниця стояла,
З тої кирниці дівча воду брала.
Та й утопила золоте відерце,
Засмутила козакові серце.
«Ой, хто ж тоє відерце дістане,
Той зі мною на рушничок стане».
Обізвався козак із-за гаю:
«А я теє відерце дістану,
Я з тобою на рушничок стану».

*Було дві сестрі. До першої ходив кавалер аж цілий рік, та й лишив її,
та й пішов до другої сестри. Та й балакають дві сестри. Та й друга каже до
першої:*
– Ото, сестро, так Бог дав, –

Тебе любив, мене взяв.
Тебе любив цілий рік,
А мене буде цілий вік²⁰.

Попід сад виноград,
Викопана фоса²¹,
Бігла-бігла дівчина
До ворожки боса.
«Ой, ворожко-вороженько,
Вчини мені волю –
Зчаруй того козака,
Щоб гуляв зі мною».
А ворожка добра була,
Волю вчинила,
З коня гриву обкєла²²,
Козака курила.
«Як же тому коникові
Без гриви ходити,
Та як мені, молодому,
Без дівчини жити»²³.

Розпрягайте, хлопці, коні,
Та й лягайте спочивать,
А я піду в сад вишневий,
В сад криниченьку копать.
Копав-копав криниченьку
У вишневому саду,
Чи не вийде дівчинонька
Рано-вранці по воду.
Вийшла-вийшла дівчинонька
З відеречком воду брать,
А за нею козаченько
Веде коня напувать.

20 Уривок балади. У такому варіанті – лірична пісня.

21 Рів.

22 Обтяла.

23 Уривок балади. У такому варіанті – лірична пісня.

Просить в неї відеречка –
Вона йому не дала,
Дарував їй з руки перстень –
Вона його не взяла.
«Знаю-знаю, дівчинонько,
Чим я тебе прогнівив –
Що я вчора ізвечора
Кращу собі полюбив.
Вона зростом невелика,
Хороша, молода,
В неї коса до пояса,
В косі стрічка голуба».

Ой, чия ж то хата скраю,
Що я її не знаю?
Чи не тої дівчиноньки,
Що я її кохаю?
Або я ту хату спалю,
Або я її завалю,
Або тую дівчиноньку
На папері змалюю.
Змалював би м на папері,
Та й паперу не маю,
Поїхав би м до тої дівчини,
Та й дороги не знаю.
Ой, їде він, їде,
Ворота минає,
Здибається з батьком
Та й ся не витає.
«Ой, сину мій, синоченьку,
Що ти си гадаєш,
Здибаєшся з рідним батьком,
Та й ся не витаєш».
«Приїхав я до милої,
Став перед ворота,
Щоби вийшла дівчинонька,

Моя злота-злота».
Ой, вийшла та дівчинонька,
Злота, злота, злота,
А на правій рученьці
Вона заручена.

Ой, у полі криниченька,
Там холодна водиченька.
Ой, там Роман воли пасе,
Катерина воду несе,
Ой, став Роман жартувати,
З відер воду виливати.
«Ой, Романе, Романочку,
Не лий воду на сорочку,
Я лихую матір маю –
Буде бити, добре знаю.
Буде бити, ще й лаяти,
Ще й Романом докоряти.
Роман чорний, я білява,
Поберемся – буде пара.

Я з тобов, миленький, не нажилася,
Ти сів та й поїхав, я лишилася.
Ти сів та й поїхав вороним конем,
А я сі лишила з маленьким дитєм.
Ти сів та й поїхав на позицію,
А я сі лишила удовицею.
Ти сів та й поїхав, будеш воювать,
А я сі лишила, буду бідувать.

Несе Галя воду, коромисло гнеться,
А за нею Йванко як барвінок в'ється.
«Галю молодая, дай води напиться,
Аж тоди я перестану за тобов дивиться».

«У саду криниця, іди води напийся,
Я буду в садочку – прийди, подивися».
Прийшов у садочок, зозуля кувала,
«А ти мене, Галю, та й не зустрічала».
Стелися, барвінку, стелися низенько,
«Вернися, Іване, вернися, серденько».
«Скільки не стелився, ти не підливала,
Скільки не вертався – ти не шанувала».
«Стелися, барвінку, буду підливати,
Вернися, Іване, буду шанувати».

Летить галка через балку, літаючи, кряче,
Молодая дівчинонька ходить гаєм, плаче.
«Не пускає мене мати ранком до кирниці,
Ні у поле жито жати, ні на вечорниці.
А учора ізвечора, як мати заснула,
Вийшла слухать соловейка, бо зроду не чула.
Слухаючи соловоя, задивилась в воду,
Яку мати красу дала, ще й пишную вроду.
Було мені, моя мати, тих брів не давати,
Було мені, моя мати, щастя-долі дати».

На камені ноги мию, на камені стою,
Кругом мене чари сиплять, а я сі не бою.
Кругом мене чари сиплять, а я не боюся,
Коби борше до вечора, а я притулюся.
Коби борше до вечора, до темної ночі,
Аби я ся подивила миленькому в очі.
Коби скорше до осені, віддамся, віддамся, –
Поки своєму миленькому зрадити не дамся.

Моя хатина близько кирниці,
Прийди, козаче, на вечорниці.
Моя хатина близько Дунаю,

Прийди, козаче, най не думаю.
Моя хата сніпками вкрита,
Прийди, козаче, хоть буду бита.
Ой, буду бита, знаю за кого,
За козаченька, за молодого.
«Ой, ти дівчино, гарна та пишна,
Чом ти до мене вчора не вийшла?
«Я виходила, тебе не було,
Я постояла, та й сі вернула».
«Ой ти, дівчино, словами блудиш,
Сама не знаєш, кого ти любиш!»
«Ой знаю, знаю, кого кохаю,
Лише не знаю, з ким жити маю:
Чи з тим маленьким, чорнобривеньким,
Чим з тим високим, ще й синьоокиим,
Бо той маленький буде мня бити,
А той високий буде любити».
«Ой ти, дівчино зарученая,
Чого ти ходиш засмученая?»
«Ой, як я можу веселов бути –
Кого м любила, не мож забути.
Кого любила, вірно кохала,
За того мене мати не дала».

«Ломлю калину, кладу на купку,
Я тя кохаю, ти мій голубку».
«Що мені з того, що мня кохаєш,
Бідна дівчина, поля не маєш».
«Я сі не дивлю на твоє поле,
Лише сі дивлю на чорні брови.
Бо чорні брови будуть моргати,
На чистім полі треба сапати.
На чистім полі треба робити,
Прийди додому, нема з ким жити.
На чистім полі треба сапати,
Прийди додому, нема з ким спати.

Ой вийду я, ой вийду я на гору,
На високу, камняну, (2 р.)
Та й спогляну, та й спогляну в долину,
На червону калину. (2 р.)
На калині, на калині соловей,
Він щебече ніч та й день. (2 р.)
«Соловею, соловею маленький,
В тебе голос тоненький. (2 р.)
Защебечи, защебечи ти мені,
Бо я в чужій стороні. (2 р.)
Бо я в чужій, бо я в чужій стороні,
Нема роду при мені. (2 р.)
Нема роду, нема роду, родини,
Ні вірної дівчини. (2 р.)

Цвіте терен, цвіте терен,
А цвіт опадає,
Хто в любові не знається,
Той гор'я не знає.
А я молода дівчина
Гор'ячка зазнала,
Вечероньки не доїла,
Нічки не діспала.
Ой, візьму я криселечко,
Сяду край віконця,
Ой, ще очи не дрімали,
А вже сходить сонце.
Ой, дрімайте, не дрімайте,
Не будете спати,
Десь поїхав мій миленький
Іншої шукати.
Ой, знайдеш ти, мій миленький,
За мене гарніщу,
Лиш не знайдеш, мій миленький,
За мене вірніщу.

«Прощай, село, прощай, рідне,
Прощай Україно,
Прощай саду зелененький,
Прощавай, дівчино».

А в тім саду, саду зелененькім,
Там сонечко сіяє,
Край віконця на калині
Соловей співає.
«Ой, не співай, соловейку,
В саду на калині,
Не завдавай серцю жалю,
Молодій дівчині».
Будуть пташки прилітати,
Цвіт калини їсти,
Будуть тобі з України
Приносити вісті.
Всі ці пташки позлітали,
Цвіт з калини з'їли,
Вони ж тобі, молодому
Правди не сповіли.
Ой, поїхав мій миленький,
За гору крутую,
Та й знайшов собі дівчину
Молоду другу.

«Чому с не прийшов, як місяць зійшов,
Я на тебе ждала.
Чи с коня не мав, дороги не знав,
Чи мати не пускала?»
«Ой, коня я мав, дорогу я знав,
Мати мня пускала,
Молодша сестра, бодай не зросла, –
Сідельце сховала.
А старша сестра, щоб щастя мала,
Коня усідлала.

«Поїдь, братчику, до миленької,
Бо буде чекала».

Як я ще був маленький,
Не знав я, що то кохати
Дівчину молоду.
Одну я полюбив,
А другу покохав,
А третю чорнобривую
До серця пригортав.
Четверта мня любила,
А п'ята кохала,
А шеста за мнов тужила,
Ще й листи писала.
До семої звечора,
До осьмої вночі,
Дев'яту раз поцілую,
З десятов заручив.
З тою одинадцятою
На spacer я піду,
А тую дванадцяту
До шлюбу поведу.

Ой, у полі три криниченьки,
Любив козак три дівчиноньки:
Одна чорна, та білява,
Третя – руда препогана.
Не всі її сади цвітут,
Що весною розвиваються;
Не всі її побираються,
Що сі люблять і кохаються.
Половина тих садів цвіте,
Половина осипається,
Одна пара побирається,
А сто тисяч розлучається²⁴.

Ні татуся, ні мамусі, –
До кого я притулюся?
Притулюся до дівчини,
Як горішок до ліщини²⁵.

Очі чорні, як терночок,
Брови рімні, як шнурочок,
Личко біле, ще й румняне,
Серце моє закохане²⁶.

Як я си нагадаю, кого я любила,
Лиш ми сі по личеньку слеза покотила.
Як я собі нагадаю, та й кого я люблю,
Не дайте ми ножа в руки, бо душу загуб'ю.
Не дайте ми ножа в руки, того, остренького,
Бо загублю свою душу через миленького.²⁷

Ой, ти горо кримениста,
Лупайся, лупайся,
Ти, молодая дівчинонько,
Признайся-признайся.
«Хіба ж би я з піску була,
Щоб я ся лупала,
Хіба ж би я дурна була,
Щоб я ся признала»²⁸.

25 Уривок пісні.

26 Уривок пісні.

27 Уривок пісні.

28 Уривок пісні.

ЖАРТІВЛИВІ ПІСНІ

Роль жартівливої пісні в художньому житті народу — найрізноманітніша. Ця пісня знайшла притулок у обрядах, звичаях, танцях, вона прикрашає й повсякденне трудове життя народу. Фактично, жартівлива пісня просочилася в усі куточки музичного життя народу. Вона побутує як окремий сольний чи хоровий твір, пов'язана з деякими хороводами, що їх виконують у русі, й такими побутовими танцями, як метелиці, гопаки, козачки, коломийки тощо.

Весілля, вечорниці, вулиці, досвітки й навіть дозвілля українця, як правило, супроводжуються жартівливими піснями.

Серед героїв української жартівливої пісні чи не найчастіше трапляється молодь — дівчата і парубки. Зосереджуючись на кумедних і негативних рисах деяких представників молодого покоління, народний гумор відіграє роль своєрідного вихователя. Заразом, весела пісня — це одна з форм залицяння та взаємопізнання між парубками й дівчатами.

Жартівливі пісні щедро передають і сферу родинного побуту. Тільки зрідка оспівується в них ідилія сімейного життя, захоплення чоловіка жінкою чи навпаки. Здебільшого ж їхня тематика присвячена різним кумедним сторонам сімейних стосунків.

Своєрідну групу жартівливих пісень становлять твори, що зображають життя людей похилого віку. Різні колізії відносин і непорозуміння родинного життя, відтворені через постаті діда й баби, набувають ще яскравішої гумористичності й рельєфності.

Особливим розмаїттям тематики позначені жартівливі пісні про аномалії в інституції кумівства. Як правило, в куми запрошували найбажаніших друзів, нерідко колишніх коханих, з якими з різних причин не вдалося побратися. Тож не дивно, що між кумом та кумою часто встановлювалися особливо близькі стосунки, які з погляду народної моралі все ж викликали заперечення, а, отже, й гумористичне висвітлення.

Джерело: <http://proridne.com>

– Чоловіче веснуватий,
Нащо жінку продавати?
– Видить сам Господь з неба,
На податок грошей треба!
Від податку ще сі лише,
Куплю собі стару бабку

Стару бабку як облуплю –
Та й другу си жінку куп'ю!²⁹

Ой, ти гарний Семене, прийди ввечір до мене,
А я рибку варила, тобі фостик лишила.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Ой, ти гарний Семене, прийди ввечір до мене,
І сорочка в мене є – сватай мене, Семене.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Ой, ти гарний Семене, прийди ввечір до мене,
І спідниця в мене є – сватай мене, Семене.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Ой, ти гарний Семене, прийди ввечір до мене,
І корова в мене є – сватай мене, Семене.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Нащо мені та корова, як ти сама, як ворона,
Іди геть, відчепись, та й до мене не в'яжись.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Ой, ти гарний Семене, прийди ввечір до мене,
Много грошей в мене є – сватай мене, Семене.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Як у тебе гроші є –
То ти серденько моє.
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом,
Та-дріта-турлітіта, та-дріта-турлітом.

Ой, на горі два дубки,
Ой, на горі два дубки.

Ой, на горі два дубки, два дубки,
Та й схилюлись до купки.
Вітер дубом хитає,
Вітер дубом хитає.
Вітер дубом хитає, хитає,
Та й дівчини питає:
– Ой, дівчино, чия ти?
Ой, дівчино, чия ти?
Ой, дівчино, чия ти, чия ти?
Ходи зо мнов гуляти!
– Не питайся, чия я,
Не питайся, чия я.
Не питайся, чия я, чия я,
Ідеш ти — іду я.
А я в батька один син,
А я в батька один син.
А я в батька один син, один син,
Цілуватись хоть би з ким.
А я донька мамчина,
А я донька мамчина.
А я донька мамчина, мамчина,
Цілуватись навчена.
Ой, на горі два дубки,
Ой, на горі два дубки.
Ой, на горі два дубки, два дубки,
Та й схилюлися до купки.

Ой, дівчино, шумить гай,
Кого любиш, забувай-забувай. (2 р.)
Ой, дівчино, серце моє,
Чи підеш ти за мене, за мене? (2 р.)
Не піду я за тебе,
Нема хати у тебе, у тебе. (2 р.)
Підем, серце, в чужую,
Заким³⁰ свою збудую, збудую. (2 р.)

Покладь хату з лободи,
А в чужую не ве́ди, не ве́ди. (2 р.)
Чужа хата не своя,
Як свекруха лихая, лихая. (2 р.)
Хоч не лає та бурчить,
Але ж вона не мовчить, не мовчить. (2 р.)
Ой, дівчино, шумить гай,
Кого любиш, забувай-забувай. (2 р.)

Била мене мати березовим прутом,
Щоб я не стояла з молодим рекрутом. (2 р.)
А я собі стояла, аж кури запіли,
На двері воду лляла, щоби не рипіли. (2 р.)
На двері воду лляла, на пальцях ходила,
Щоб мати не почувала, щоби не сварила. (2 р.)
А мати не спала, та й все-чисто чула,
Та й мене насварила – сама такою була. (2 р.)
Била мене мати, та ще й буде бити,
«Ой, перестань, козаче, до мене ходити».
«А я не перестану, поки не дістану –
Личенька рум'яного, а хорошого стану».

Ой, служив я у скарбі,
Чумча-гаріяра,
Заслужив я три рублі,
Ку-ку.
Ой, прийшов я додому,
Чумча-гаріяра,
Застав жінку неживу,
Ку-ку.
Замкнув хату на замок,
Чумча-гаріяра,
А сам пішов до дівок,
Ку-ку.
«Добрий вечір, дівочки,

Чумча-гаріяра,
Нема мої жіночки,
Ку-ку.
Я не буду ховати,
Чумча-гаріяра,
Бо не вмію правити,
Ку-ку».

Прийшов я додому – вечер'я на вогни,
А моя нетяга на постели стогне.
«Уставай, нетяго, давай вечер'яти,
Бо я наробивсі, – хочу спочивати».
«В печі є капуста, та й ще не скипіла,
Не будеш їїсти, бо сі засмерділа».

Василихо, буде лихо, буде Василь бити,
Що не хоче Василиха Василя любити.
Кажуть люди, що я лиха, а я Василиха,
Я сі в полі наробила – йду додому стиха.
Я сі в полі наробила, новими серпами,
А мій муж Василик п'є в корчмі з кумами.
«Годі, годі, Василику, із кумами пити,
Іди, іди додомочку снопи повозити».
«А я снопи та й не жав, не буду возити,
А як прийду додомочку – ще й ті буду бити».

Ой, сів жи комар на дубочок, гей!
Спустив свої білі ніжки в холодочок.
Звіялася шура-бура, гей!
Вона того комарика з дуба здула.
Ой, впав же комар з високости, гей!
Поломав, подрохотав ребра-кости.
Ой, впав же комар, ледве дише, гей!
А жандарм протокол над ним пише.

З'їхалисі всі дохтори, гей!
Вони того комарика попороли.
З'їхалисі генерали, гей!
Вони того комарика поховали.
Поховали край дороги, гей!
Сімсот метрів глибокості, видко ноги.

Ой хотіла вража баба та й забогатіти,
Підсипала кур'яточка, щоби вела діти.
«Кво-кво-кво-кво-кво, кво-кво-кво-кво-кво-кво-кво».
А хмариться-туманиться, став дощ накрапати,
Стала наша бабусенька кури заганяти.
«Цеп-цеп-цеп-цеп-цеп, цеп-цеп-цеп-цеп-цеп-цеп-цеп».
Ой, ще двоє не загнала, вже троє стоптала,
Обернулась, спотикнулась, та й на шесте впала.
«Ой-ой-ой-ой-ой, ой-ой-ой-ой-ой-ой-ой».

Вчера м сі віддавала, а нинька сі каю,
Розв'яжи ми головоньку, святий Николаю.
Як їсти ми зав'язали, та й так розв'яжіте,
Та най я си погуляю так, як людські діти.
Та най я си погуляю, най я си поскачу,
Я ще рочок подівочу – такого не втрачу.
Я ще рочок подівочу, та й набуду два дни,
Таке буду вбирати, котре буде ладне.

Ой, під вишнею, під черешнею,
Стояв старий з молодію, як із ягодою.
І просилася, і молилася,
«Пусти мене, старий діду,
На вулицю погуляти».
«А я сам не піду, і тебе не пушу,
Хочеш мене, старенького, та й покинуть на біду.
Ой, не кидай мене, моє серденьтко,

Куплю тобі хатку, та ще й сіножатку.
І млинок, і ставок, і вишневенький садок».
«Ой, не хочу хатки, ані сіножатки,
Ні млинка, ні ставка, ні вишневого садка.
А ти, старий, кахи-кахи, а я молода хі-хі, хі-хі.
Ти старий дідуга, і зігнувся, як дуга,
А я молоденька, гуляти раденька».

Ой, чорна я си, чорна,
Ой, чорна, як циганка,
Ще м си полюбила, ще м си полюбила
Чорнявого Іванка.
Іванка, та й Іванка,
Сорочка вишиванка,
Високий та стрункий, високий та стрункий,
Ще й в бороді ямка.
Іванка, та й не дурне,
Іванка, та й не дурне,
Якби м го не збудила, якби м го не збудила,
То спав би до полудне.
«Марусю ти, Марусю
Люблю я твою вроду,
Люблю дивитися, люблю дивитися,
Як ти ідеш по воду.
Як ти ідеш з водою,
Як ти ідеш з водою,
Марусю, Марусю, Марусю, Марусю,
Жаль мені за тобою.
Як ти ідеш з водою,
Аж коромисло гнеться,
За тобов, Марусю, за тобов, Марусю,
Моє серденько рветься».

Заспіваймо пісню веселеньку,
Про сусідку молоденьку.

Про сусідку заспіваймо,
Всю родину звеселяймо.
«Ой, сусідко, сусідко, сусідко,
Позич мені решітку, решітку,
Най си муки підтрясу, підтрясу,
Завтра рано принесу, принесу».
Заспіваймо пісню веселеньку
Про малярку молоденьку,
Про малярку заспіваймо,
Всю родину звеселяймо.
«Ой, малярко, малярко, малярко,
Позич мені люстерко, люстерко,
Най си вуси підкручу, підкручу,
Завтра рано доручу, доручу».

Іванку, Іванку, купи ми румнянку,
Би м ся румнянила, би м ся румнянила,
Як піду до танку.
А у мого Іванка за шапков косиця,
Тоді він від мене йде, тоді він від мене йде,
Як зійде зірниця.
А в мого Іванка, а в мого Іванка сорочка вишиванка,
Він від мене йде, він від мене йде
Із самого ранку.

Іванку, Іванку, з того боку ярку,
З того боку ярку,
Пішла би м до тебе, пішла би м до тебе –
Взяла вода кладку.
Кладка вузесенька, вода студесенька,
А я молодесенька.
Могла б сі втопити, могла б сі втопити –
Жаль ми ті лишати.
Іванку, вечерком прийди до мня тайком,
Прийди до мня тайком,

Я тобі дам знати, як вийде із хати
І батько, і мати.
На плоті солома – не йди, старі дома,
Не йди – старі дома,
А як буде сіно, а як буде сіно –
Можеш зайти сміло³¹.

І п'ять буду, і гулять буду,
Як прийде час – помирає буду.
Напивавсі на солодкім меду,
Гуляй-гуляй, чорнобровая,
Я додому поведу.
І бив ти мене, волочив ти мене,
Кроць-соць, твою м..ть,
Не навчив ти мене.

Горілочко, оковито, люблю я тя пити,
Лише не люблю, горівочко, за тебе платити.
Я за тебе три рублі, а ти мене до землі,
Я за тебе срібло-злото, а ти мене у болото.
На камені ноги мию, на камені ручки,
А мій милий, чорнобривий, не приніс получки.
Ой, вийду я на горбочок, стану я при дорозі,
Дивлюсь – моє п'яне горе лежить на дорозі.
Над'їхала міліція, їхала, та й стала,
Вона моє п'яне горе в машину забрала.
Сиди-сиди, мій миленький, сиди, мій хороший,
Будеш бачить передачу, як я твої гроші.
Сиди-сиди, мій миленький, до тебе не прийду,
Може, ти там дуба вріжеш, а я заміж вийду.

– Ой, де ж ти був, товаришу, як дари давали?
Кожному по дівчині, тобі бабу впхали.

– Ой, був же я, товаришу, тобі за плечима,
Ліпша моя стара баба, як твоя дівчина».³²

А Івась свині пас, а Маруся бички,
«Зачекай, не тікай, куплю черевички!»

А Івась на току, а я хату мету,
А в Івася чорні брови, за Івася піду³³.

– Грицю, Грицю, до роботи!
– В Гриця порвані чоботи.
– Грицю, Грицю, врубай дров!
– Кахи-кахи, нездоров!
– Грицю, Грицю, молотити!
– Гриць нездужає робити!
– Грицю, Грицю, до телят!
– В Гриця ноженьки болять!
– Грицю, Грицю, до Марусі!
– Зараз, зараз, уберусі!

Нас рано, нас рано
Мати збудила.
«Вам с..ру, вам с..ру
Кашу варила»³⁴.

Ішла баба дуже п'яна,
Та й моргала на Штефана.
«Ой, Штефане, Штефаночку,
Возьми мене за жіночку».
Мала баба кугута,
Був сліпий на очі,
Завів діда в кукурудзи,
А сам собі регоче.

32 Уривок пісні.

33 Уривок пісні.

34 Уривок пісні.

І шумить, і гуде, дрібний дощик паде...
«А хто ж мене, молоденьку, додомочку поведе?»
Напивався козак на солодкім меду,
«Гуляй-гуляй, чорнобрива, додому ті поведу».
«Ой, прошу я тебе, не веди ти мене,
Я лихого мужа маю, буде бити мене.
Набік, хлопці, набік, бо чорт мужа несе,
Як побачит мене з вами, то на тряски розтрясе.
Най трясе, най трясе, як вітер лугами,
А я собі, молоденька, погуляю з вами».

«Ти до мене не ходи,
Не трать собі ноги,
Я за тебе не піду,
Бо ми ся не хоче.
Ти до мене не ходи,
Куций, коротенький,
Бо до мене ходить хлопець
Високий, тоненький.
Ти до мене не ходи,
Ти, шмаркатий Юську,
Бо до мене ходить хлопець
В синім капелюшку.
Вишивала я хустину,
Не дошила букву «я»,
Усі хлопці на гулянню,
А мій пасе бугая.
Вишивала я хустину,
Не дошила букву «ч»,
Усі хлопці на гулянню –
А мій сидит на печи.
Всі по парі, всі по парі,
Всі попарувалися,
А мій милий сидит вдома,
Бо штани порвалися.

А як я си нагадаю,
Як я був шофером,
Штани ми ся розпороли,
Я заткав папером.

Вуши³⁵ мої, чорнописки,
Я вас маю зо три миски,
Вуши мої сорокаті,
Не кусайте в чужій хаті.
Вуши мої, як бики,
Не кусайте мене межи людьми.

Ой, не стій під вікном,
Не махай рукавом,
Я не твоя дівчина
З чорненькими очима.³⁶

³⁵ Воші.

³⁶ Уривок пісні.

4. Соціально-побутова лірика

РЕКРУТСЬКІ, ЖОВНІРСЬКІ, СОЛДАТСЬКІ ПІСНІ

Значна частина рекрутських та солдатських пісень генетично пов'язана з козацькими, які пристосовувалися до обставин солдатського життя. Типовим для них є поєднання усталених традицією образів з поетичними узагальненнями, що відбивали нові явища й події, наприклад, примусовий набір до війська, запроваджений на українських землях з другої половини XVIII ст. Служба в царській армії тривала щонайменш як 20 років, а то й довічно. Надії повернутися додому, побачитися з ріднею в солдата майже не було. Тому, проводжаючи в рекрути, прощалися навічно, оплакували в голосіннях, як померлого. Звідси й пісенний образ «вічної служби», «вічної розлуки».

Рекрутчина постає у піснях як соціальне зло, від якого насамперед страждали найбідніші. Під час набору панували несправедливість, хабарництво. Поміщик здавав у солдати навіть того, хто не був придатний до служби: «Хлоп до міри не дістав, панок грішми підсипав...». Віддавали в рекрути сироту, в якого «ні неньки, ні вітця», або вдовиного сина-одинака. Типовим для багатьох пісень є опис тієї ради, що її радять пани й багатії, «кого в некрути дати». Вибір їхній падає на сироту, на вдовиченка.

Є чимало пісень, у яких народ відверто засуджує царя і загарбницьку політику: цар, цісар не відпускає рекрутів додому, бо «здобич має», хоче «чужу землю звоювати», «цілий світ звоювати». Народна уява створила образ тяжкої, голодної, кривавої «цісарської дороги», якою женуть новобранців.

Рекрутські та солдатські пісні здебільшого глибоко трагічні за змістом. Кожне їхнє слово породжене болем і відчаєм, облите гіркими слізьми. Вся їхня образна система спрямована на те, щоб передати горе й страждання, настрої туги, суму, розпачу. Лейтмотивом пісень про рекрутчину й солдатчину є підневільність, примусовість служби, насильство над людиною.

Чимало пісень складено про смерть солдата. Основна їхня думка — жорстокість війни, марність смерті солдата в ім'я чужих інтересів, часто на чужій землі. Жакливі картини кривавого бою, людських страждань, каліцтва постають із цих пісень. Народ засуджує й проклинає війну і тих, хто її затіває.

Жовнірські (вояцькі) пісні дуже схожі до солдатських та рекрутських за образною структурою, однак відрізняються від них чуттєвою тональністю: вони позбавлені того суцільного смутку, мотиву горя і страждання, що є провідною рисою рекрутських пісень. Це зумовлено історичною дійсністю, якою вони були

породжені. Західні землі України (Галичина, Буковина, Закарпаття), які були у складі Австро-Угорської імперії (пізніше — Польщі), не відчували на собі такого сильного тягара військової повинності, як східні українські землі у складі царської Росії.

Джерела: <http://proridne.com>; Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ой, закувала сива зозуленька,
У вишневому саду,
Ой, виправляла мати свого сина
Аж до Пруса на війну.
«Ой, іди синочку, на тоту війночку,
Недовго ся обмовляй,
Ой, за рік, за два, за неділь чотири,
Додому ся повертай».
«Ой, хто ж то знає,
Що би з війни ся вернув,
Чогось коник, коник вороненький
Підо мнов ся спотикнув».
«Ой, не бий, сину, коня в головоньку,
Не буде ся спотикав,
Ой, не зрадь, сину, на світі дівчину,
Не буде тя Бог карав».
«Ой, не бив же я коня в головоньку,
Сам ся коник спотикнув,
Ой, не зрадив я на світі дівчини,
За що мене Бог скарав».

Служив Іван при войску, два місяці рімно,
Ні їсти, ні пити додому не вільно.
«Потримайте, хлопці, коня вороного,
Вернуть до казарми, бо м забув зашпорна.
Потримайте, браття, за біленьку гриву,
Вернуть до казарми, бо м забув хустину».
«Іване-подоляне, що ти си гадаєш,

Шпорна при чоботях, а ти ся вертаєш».
Прийшов до касарні³⁷, сів си на крісельце,
Наладував гвера³⁸, прострілив си серце.

Ані в карти я не граю,
По вулицях не хожу,
Забірають мене в солдати,
Двадцять першого году.
Прівели мене до казарми,
Посадили на крисло,
Обтяли ми кучерики,
Понад самоє чоло.
«Подождіте, не стрежіте,
Пока миленька прийдьот,
Вона мої кучерики
На пам'ятку заберьот».

Молодий рекрут вже ся вибирає:
Йде на села, та й фіри шукає.
Фіру найшов, куферок³⁹ кладе,
А за рекрутом вся родина йде.
Плаче-тужить вся його родина,
Плаче-тужить любая дівчина.
«І я плачу, і я жалую,
Що я, бідний рекрут, в світ машерую».

Один солдат казав до дівчини:
– Як сі хочеш познакомить,
Виходи на вугорок,
Виноси боханку хліба
І баланди котєлок.

37 Казарми.

38 Гвинтівку.

39 Чемодан, ящик; дерев'яна скринька для білизни, одягу.

Чорні хмари наступають, дрібні дощі йдуть,
 А молоді жовніри мед-горілку п'ють.
 Ой, п'ють вони мід-горілку, їдять ягідки,
 Чос вони ся споглядають на чужі жінки.
 Чужі жінки, як ягідки, як рожевий цвіт.
 А та мені шабелина зав'язала світ.
 Возьму я тя, шабелино, за ostrі боки,
 Кину я тя, шабелино, в Дунай глибокий.
 Пливи, пливи, шабелино, вчися плавати,
 А я піду, молоденький, жінки шукати.
 Як я собі, молоденький, жіночку найду,
 Тоді я тя, шабелино, до боку вчіплю.

КОЗАЦЬКІ, СТІЛЕЦЬКІ, ПОВСТАНСЬКІ, ПОХІДНІ ПІСНІ

Найдавнішими за походженням є козацькі пісні, які виникли у XV—XVI ст. з появою козацтва. Вони найбільше увібрали в себе історичні реалії своєї доби. Козацькі пісні передовсім витворюють ліричний образ козака — типового представника Запорізької Січі, відтворюють його внутрішній духовний світ, думки і почуття, зроджені різними обставинами неспокійного козацького життя, передають романтику козацької волі. Одними з найпоширеніших тем козацьких пісень є прощання козака з ріднею та його від'їзд із дому, ностальгія за рідним домом, тема смерті козака.

Стрілецькі пісні — пісні, створені в легіоні Українських січових стрільців 1914—1918 (маршово-бойові, жалобні, любовні й жартівливі). Головні творці стрілецьких пісень: М. Гайворонський, капельмайстер оркестри УСС, Р. Купчинський і Л. Лепкий. Стрілецькі пісні є в хорових і сольних обробках низки українських композиторів.

Повстанські пісні — пісні Української Повстанської Армії. У широкому розумінні до повстанських пісень зачисляють усі пісні, присвячені українській національно-визвольній боротьбі I половини XX сторіччя, а також усі пісні, що їх співали в Українській Повстанській Армії, серед них і стрілецькі та козацькі.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ой, там в лісі, в лісі явір зелененький,
Ой, там лежить під явором хлопець молоденький,
Ой, лежить він, лежить, гадає вмирати,
Просить в свого командира дівчину прислати.
Ой, прийшла дівчина, прийшла чорнобрива,
Пригорнула, притулила до свого серденька,
Пригорнула, притулила, ще й поцілувала.
«Ти, козаче, гарний хлопча, я ті не впізнала».
«Продай, ненько, продай коня вороного,
Та й викупи я зі шпиталю хлопця молодого».
«Шкода, сину, шкода коня продавати,
Та чи тобі не однако в шпиталі вмирати?»
«Та най мене не ховають ні попи, ні дяки,
Та най мене поховують січові козаки.
Бо ті попи, бо ті дяки над грішми трясуться,
А січові козаченьки горілки нап'ються».

Буйний вітер, буйний, аж дубом хитає,
Сидить козак на могилі та й вітра питає:
«Скажи, вітре, скажи, буйний, де козацька доля,
Де культура, де надія, де слава і воля?»
Йому вітер повідає, каже: «Знаю, знаю,
Твоя доля козацькая в зеленому гаю,
Приорана, притоптана, сірими волами».
Сів козак, та й заплакав, ревними слезами.⁴⁰

«Чого, козаче, сумний ходиш,
Чому нема сміху, жартів, –
Чи тобі служба надоїла,
Чи кінь вороний захворів?»
«Мені служба не надоїла,
Ні кінь вороний захворів,
Мені дівчина помарніла,

Котру я вірно так любив.
Її забрали на роботу,
Робота була тяженька,
Вона вернулася з роботи,
І заболіла голова».

Стоїть явір над водою, в воду похилився,
На козака пригодонька, козак зажурився.
Не хилися, явороньку, ти ще зелененький,
Не плач, не плач, козаченьку, ти ще молоденький.
«Та як мені не хилитись – вода корінь мие,
Та як мені не плакати – само серце мліє».⁴¹

Літо проминуло, листя пожовкіло,
А в повстанця молодого серце заболіло.
В бою за Україну командир загинув,
І повстанців, юних друзів навіки покинув.
«Не маю я долі, родився в неволі,
Охрестили в лютім бою на кривавім полі.
Матір зарубали червонії кати,
Ні сестрички, ні дівчини, ні рідної хати».
Розпадуться пута, пута віковії,
І повіє буйний вітер по всій Україні.
Розпадуться пута, залізні кайдани,
І на кровци, на руїні Україна повстане.

Гарні вечора, гарні вечора,
І ще гарніші днини,
Ой, ходив хлопець гарним вечором
До свої любой дівчини.
Ой, авто їде, сигнал дає, –
Сам не знаю, по кого,
Чотири списи, і два жандарі –

41 Уривок пісні.

Певне, до мене, молодого.
Ой, авто стало, загуркотіло,
Мене кують у кайдани,
Дівчина плаче, аж ручки ломить,
Що миленького вже немає.
Вийшла дівчина за воротонька
Та й так щиренько сі молит:
«Ой, Боже, Боже, страть душу мою, –
Милий не вернеться ніколи».
Не так дівчина довго стояла,
Слезами личко вмивала,
Козак від'їхав, здалека глянув,
Аж з-за зеленого гаю.
Минає рочок, другий настає,
Козак з неволі сі вертає,
«Там натерпівсі за Україну,
А України немає».

Їхав стрілець на війночку,
Прощав свою дівчиночку:
«Прощай, миленька, чорнобривенька,
Бо я вже їду на війну.
Дай ми, дівчино, хустину,
Може, я в тому бою загину,
Темної ночі накриють очи,
Легше в могилі спочину.
Дала дівчина хустину,
Стрілець в бою загинув,
Темної ночі накрили очи,
Легше в могилі спочить.
Злії люди насилу
Взяли нещасну дівчину,
Там серед поля гнеться тополя,
Там, на стрілецьку могилу.

Ой, у гаю при Дунаю
Там тече бистра вода,
Там дівчина чорнобрива
Цвіт з калини зривала.
«Ой ти, цвіте, ой ти, білий,
Ой, ти цвіте біленький,
Чом не скажеш, не промовиш,
Де мій милий, миленький?»
«Ой, твій милий, чорнобривий
Під Полтавою лежить,
Его тяжко поранили
Ті прокляті вороги.
З його грудей кровця ллється,
Кругом шовкова трава,
Над ним чорний ворон кричить:
«Ой, споживонька моя».
«Ой ти, ворон, чорний ворон,
Не крутись наді мнов,
Не видзьобай глаза мої,
Бо я солдат ще живою».

Повіяв вітер, степ повіяв,
Трава ся похилила,
Впав в бою січовий стрілець,
Дівчина затужила.
Бо він був хлопець молодий,
Пора йому кохати,
Він впав, як той сухий листок,
Повік буде лежати.
Заплаче матінка стара,
Ще й ревно заригає,
Заплаче мила не одна,
Слезами личко зляє.
Надлетів чорний ворон птах,
Та й так сумненько кричить:

«Вставай, козаче молодий,
Твоя дівчина плаче».
Козак з могили відізвав:
«Нічого ти не бійся,
Ходи, Марусю, ти зі мною,
До серця пригорнешся».
Маруся хлопця любила,
Та й за ним так тужила,
Упав той хлопець молодий,
Така його могила.

Ой, війна, війна, світова війна,
Не жди, мати, сина, бо його нема.
Твій син молоденький на траві лежить,
Його кров червона від сонця кипить.
Надлетіли круки з темної діброви,
Видзьобали очі і чорнії брови.
Надлетіли круки, літаючи, крячуть,
Не одна сестричка за братчиком плаче.
Втирайся, сестричко, хустинков біленьков, –
Твій братчик не прийде, бо му не близенько.
Твій братчик не прийде до нової хати,
Де мав молоденький господарювати.
Твій братчик не прийде, дороги не знає,
Бо він молоденький в гробі спочиває.

У лісі вже холодно спати, лягаю в шокову траву,
Не прийде мати, та й не скаже: «Вставай, синочок, постелю!»
Учора з вечера до рана тримав дівчину на руках,
А нині зор'я і до зор'я лежу у ляграх на дошках.⁴²

СИРІТСЬКІ ПІСНІ

Сирітські пісні – пісні про трагічні сімейні обставини, пов'язані зі втратою членів сім'ї (матері чи батька). Сирітські пісні об'єднуються у групи, цикли, види. Їх характеризує неабиякий сум, трагізм. У сирітських піснях співчутливий український народ оплакував нелегку долю сироти, що з дитинства поневірялася поміж чужих людей, у наймах. Тема вбогости сироти була досить актуальною. Навіть якщо у сироти і були якісь далекі родичі, вони часто відрікалися від неї через її вбогість.

Джерело: <https://www.slideshare.net>

Ой, нащо ж мене мати породила,
І нащо ж мене Господь зіслав,
Що я, бідний, остаюся сиротою,
А я їду на позицію страдать.
Одірвуть мені ручку альбо⁴³ ножку,
На нісьолках⁴⁴ мене занесуть,
А за мої страдання і муки
Хрест дубовий на грудях положуть.
Поховають мене у могилі,
І ніхто ж мого трупа не найде,
Лиш дівчина заплаче, заридеє,
Як могила травною заросте.
«Та дайте ми чорного чорнила,
Най до милої листа напишу,
Най миленька того листа прочитає,
За кого я в могилі лежу».

Червона калина понад вікна цвила,
Бодай ся сирота на світ не родила.
Не лиш я сирота – є ще сиріт більше,
Якби мала маму, було би ми ліпше.
Якби мала маму, хоть тата не маю,
Принесла би м води з тихого Дунаю,
Принесла би м води, дала напиться,
Коби мала маму, хоть подивитися.

43 Або.

44 Носилках.

Стоїть дуб зелений, листя шелестить,
А доля сиротини десь далеко спить.
Спить вона, не чує, нема кому збудить,
Бо батько в домовині вже давно лежить.
«Батька я не маю, матері не знаю,
Нема кому кохати, я бідна сирота».
Є у мене доля, дружина моя,
Нехай вона співає ті пісні, що я,
Нехай вона співає ті пісні, що я,
Нехай не забуває – повік вона моя.
Доле моя, доле, доленько моя,
Чому ти не така, як доля людська.

ТЮРЕМНІ ПІСНІ

Українські тюремні пісні істотно відрізняються від поширених у російському фольклорі тюремних пісень, створених у криміногенному середовищі бандитським жаргоном, де відверто з сарказмом злочинці вихваляються у скоєних злочинах, згадують свавільне життя на свободі й погрожують помститися винуватцям їхнього ув'язнення (таких пісень українською мовою взагалі нема). Тюремні пісні в українському фольклорі є групою суспільно-побутової лірики, в якій, окрім описів важкої тюремної неволі, каторжної праці, нелюдських знущань, переважають виразні патріотичні мотиви. Туга за домівкою, віддаленість від рідної землі переплітається з мотивом розлуки з побратимами, звучать звертання до молодих борців продовжити розпочату спільну справу. Ці пісні побутували не лише серед в'язнів, а й серед національно свідомих людей на волі (звичайно, приховано).

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ой, звіявся буйний вітер,
З дерев листя позривав,
Щонайкращі літа свої
Я в неволи змарнував.
Одну браму розтворили,

Другу браму розтяли,
Взяли мене за рученьки,
На світ Божий вивели.
Взяли мене українці,
На світ Божий вивели,
І з проклятої тюрми
Мене з собою забрали.
«Гуляй, мила чорнобрива,
Та й за мене забувай,
Бо я в тюрмі і в кайданах
За Україну, рідний край».
Кожда птиця пару має,
І той хробак, що в землі,
Лиш я бідна, нещаслива,
Марно трачу свої дні.

Спомню, спомню, спомню я, як мене мати учила.
І не раз, і не два, до мене говорила,
Ой казала: «Сину мій, не ходи з бакєрами,
Заведут тебе в тюрму, закують ті в кайдани».
Стара мати слези ллє, а батько ніц не знає,
Що його син йде в тюрму, з родинув сі прощає.
Стара мати слези ллє, а батько ручки ломит,
Що його син дес в тюрмі, там кайданами дзвонит.
«Привели мні до тюрми у неділю раненько,
Закувала зозуля так дуже жалісненько.
Не зозуля, не зозуля, не зозуля кувала,
Лиш то моя дівчина за мнов так плакала».

«Пусту мене, отамане, я з війська додому,
Бо замучилась, бо заскучила дівчина за мною».

...

«Ти напийся води холодної – дівчину забудеш».
«Пив я воду, пив холодну, та й не напивавсі,
Кого люблю – не забуду, кому обіцявсі»⁴⁵.

⁴⁵ Уривок ліричної пісні; у цьому варіанті – тюремна пісня.

У неділю, дуже рано, ще сонце не сходить,
 А моя стара мати під брамою сидит.
 Принесла передачу до доні у тюрму,
 Підписаним мішечком дає дижурному.
 Принесла троха хліба, і сухарів сухих,
 Солодший мід від цукру, від матері сліз гірких.
 «А у тім мішечку бачу я всю свою рідню,
 І бачу любу матір, заплакану, стару».
 Надлетів сірий пташок і стукнув до вікна,
 Забилося серденько, і потекла слеза.
 І ще і пташенята приносять новину:
 «Збирайтеся, дівчата, в далеку сторону».
 «Не плачте, тату-мамо, не плачте, не тужіть,
 Я їду на чужину, і там останусь жить».
 Не плачте, тату-мамо, не плачте за мною,
 Відбуду років десять, додому сі верну».

ЕМІГРАНТСЬКІ, ЗАРОБІТЧАНСЬКІ, РОБІТ- НИЧІ, НАЙМИТСЬКІ, ЧУМАЦЬКІ ПІСНІ

У заробітчанських піснях, попри змалювання важких умов життя (праця з раннього ранку до пізньої ночі, напівголодне існування, ночівля у холодних бараках та ін.), з'являється тема виробничого каліцтва. Нерідко траплялися і смертні випадки. У заробітчанських піснях звучать ще й інші, традиційніші теми: туга за домом, душевні страждання від розлуки з милою, тривога за майбутнє, нарікання на гірку долю.

Робітничі пісні, що, як і весь робітничий фольклор, творилися у пролетарському середовищі, лише умовно можна назвати продовженням національної традиції. Хоч у них є часткове засвоєння і перетворення суспільно-побутової лірики попередніх сторіч (від кріпацьких до заробітчанських пісень), але це за своєю суттю цілковито нове явище в усній народній творчості. Поряд з традиційними мотивами (показування важкого становища робітників на заводі, скарги на нелегку працю, погану їжу, знущання господаря, малі заробітки та ін.), з'являються мотиви протесту, заклики до зброї, кривавої розправи, погрози вбити всіх («і панів, і попів»); висловлюється недовіра цареві («сидить дурак на престолі, порядку немає»).

Основний мотив — ненависти (названий у критичній літературі радянської доби мотивом народного гніву) до панівної верхівки і всіх причетних до неї.

Емігрантські пісні довгий час вважали заробітчанськими. Попри схожість деяких мотивів, їх відрізняє художньо-образний ідейний комплекс текстів, пов'язаних зі специфікою такого суспільного явища, як масове переселення українців на захід, що дає підставу виділяти їх у окрему тематичну групу суспільно-побутової лірики. У фольклорі найбільш показано першу хвилю еміграції кін. XIX - поч. XX ст., яка була зумовлена економічними причинами. Найгіршим було те, що, потрапивши до Америки, емігранти усвідомлювали проблематичність повернення додому. Тому, на відміну від заробітчанських пісень (заробітчани за певний час поверталися додому, потім знову йшли на заробітки і знову поверталися), тут туга за домом і мотив самотності переплітається з мотивом безнадії на повернення.

У наймитських піснях домінує мотив невлаштованості життя, марності прожитих років у важкій праці на інших. Поширені також мотиви туги за родиною, бажання швидше повернутися додому, нарікання на важкі умови життя (господарі погано годують, кладуть спати на підлозі, примушують працювати з досвіта до опівночі). Наймитами, окрім чоловіків, ставали й жінки. Тому в цих піснях змальовується і трагічна доля жінки-наймички чи дівчини, відданої в найми батьками, що не можуть її прогородувати.

Тематика чумацьких пісень дуже широка, вона охоплює найрізноманітніші сторони життя й побуту чумаків: від'їзд чумака у дорогу, бідкування чумацької сім'ї після від'їзду господаря, туга чумака за домівкою, злигодні мандрівного життя, втрата худоби, напади татар та грабіжників на чумацькі валки, хвороби і смерть чумака, туга за любою дівчиною, гірка доля чумака-наймита, хвилинні розради; повернення чумака додому, кохання і одруження чумака, туга жінки в довгому чеканні. Зіткнення родинних почуттів зі становим обов'язком — це одна з частих драматичних колізій чумацької лірики, перейнятої тугою за доброю долею.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Над'їхав шведир грубий, та й за жорна вибив зуби.

Гей, раз, приказ, жорна здай!

Там носять торбинками, міряють кулаками,
Крутять жорна вправо-вліво, щоб їстисі не хтіло.

А вівці кажуть стричи⁴⁶, матерії не дають,
Що в жида заміняєш, то діштановці б'ють⁴⁷.

⁴⁶ Стригти.

⁴⁷ Уривок пісні.

Не тьохкай, не тьохкай, соловею,
Не тьохкай ти з рана до зорі,
Не завдавай серцю досади,
Бо воно в чужій стороні.
Чужая сторона невесела,
Нема кому гор'я розказать.
Далеко-далеко я від роду,
Нема ким привіту передать.
Дванадцятий рік я гуляла,
В двадцятому році померла,
Це все мені мати винувата,
Що рано так волю дала.

Повстаньте, гнані і голодні,
Робітники усіх країн,
Як у вулкановій безодні,
В серцях у нас клекоче гнів.
Ми всіх катів зітрем на порох,
Повстаньте, військо злидарів,
Все, що забрав в нас лютий ворог –
Щоб повернути, час настав.
Чуєш, сурми заграли – час розплати настав!
Інтернаціоналі, здобудем людських прав⁴⁸.

Пропив воли, пропив вози,
Пропив ярма, ще й за носи, –
Все чумацькеє добро!
Прийшов чумац до шинкарки:
«Дай, шинкарко, хоть півчарки!»
Шинькарочка торгується,
Ще й з чумаченька сміється:
«Набор, набор⁴⁹ не даю»⁵⁰.

48 Інтернаціонал.

49 Задарма.

50 Уривок чумацької пісні.

Породила мати сина в зеленій діброві,
Дала йому карі очі і чорнії брови.
До схід сонця воду брала, у барвінку купала,
До півночі колисала, та й пісню співала.
Кохалася мати сином, як цвітенька в гаю,
Кохалася – а тим часом батько умирає.
Осталася удовою, та ще молодою,
Прийшла вона до сусідів поради просити.
Присудили сусідоньки у наймах служити.
Ізнищіла, ізмарніла, кинула госпуду,
Пішла в найми – не минула людської пригоди.
І день, і ніч працювала, подушне платила,
Вона своєму синочкові жупанок купила,
Щоби воно, вдовине, до школи ходило.

ПІСНІ ЛІТЕРАТУРНОГО ПОХОДЖЕННЯ

Сонечко встає, і шумить трава,
Бачу стежку, де проходиш ти, рідна ти.
Вчителько моя, зоре світова,
Звідки виглядати, де тебе знайти?
На столі лежать зошити, книжки,
Дітвора щебече гомінка, гомінка,
І летять, летять в небі журавлі
Дзвоник ніби кличе в молоді літа⁵¹.

Карії очі, чорнії брови,
Темні, як нічка, ясні, як день,
Ой, очі, очі, очі дівочі,
Де ж ви навчились зводить людей?
Карії очі, чорнії брови,
Страшно дивитись під час на вас,

⁵¹ Автори: А. Малишко, П. Майборода.

Не будеш спати ні вдень, ні вночі,
Все будеш думать, очі, про вас⁵².

Чорна нічка гори вкрила,
І всю землю сполонила,
А в ній постать сніжно-біла, –
Гуцул Ксеню в ній пізнав.
Він дивився в очі сині,
Тихо спершись на сосніні,
І слова палкі любові
Він до неї промовляв:
*«Гуцулко Ксеню, я тобі на трембіті
Лиш оден в цілім світі про свій жаль розкажу.
Душа страждає, звук трембіти лунає,
А що серце кохає – бо гар'яче, мов жар».*
Ходив гуцул цілу зиму,
А на весну взев, та й згинув.
А гуцулку чорнобриву
Він навіки попрощав.
*«Гуцулко Ксеню, я тобі на трембіті
Лиш оден в цілім світі про свій жаль розкажу.
Душа страждає, звук трембіти лунає,
А що серце кохає – бо гар'яче, мов жар»⁵³.*

Ти признайся мені, звідки в тебе ті чари,
Я без тебе всі дні у полоні печалі.
Може, десь у лісах ти чар-зілля шукала,
Руту-м'яту знайшла і мене зчарувала.
*Червону руту не шукай вечорами,
Ти у мене єдина, тільки ти, повір.
Бо твоя врода – то є чистая вода,
То є бистрая вода синіх гір.*
Бачу я тебе в снах у дібровах зелених,
По забутих стежках ти приходиш до мене.

52 Автори: К. Думитрашко, Д. Бонковський.

53 Автори: Николишин, Я. Барнич. Тут – змінено текст.

І не треба нести мені квітку надії,
Бо давно ти прийшла в мої мрії.
Червону руту не шукай вечорами,
Ти у мене єдина, тільки ти, повір.
Бо твоя врода – то є чистая вода,
То є бистрая вода синіх гір.⁵⁴

Наварила, напекла,
Ні для кого – для Петра.
Нема Петра, лише Гриць, –
Шкода моїх варениць.
Ти казав, що прийдеш,
Та й ми яблук принесеш.
Ані яблук, ні грушок, –
Забирайсі з подушок.
Била мене матуся,
Що м любила Петруся,
Ой, лихо, не Петрусь,
Біле личко, чорний вус.
Таки мене, мамо, бий,
Таки буде Петрусь мій.
Ой, лихо, не Петрусь,
Біле личко, чорний вус⁵⁵.

Нема сили такої на світі нігде,
Щоб наш край молодий поломила,
З нами Сталін, наш вождь, до побід нас веде,
До побід нас веде Ворошилов.
На землі, в небесах і на мори
Скрізь лунає наш клич бойовий,
Єслі завтра война, єслі завтра в поход,
То сьогодні в поход готов⁵⁶.

54 Автор – В. Івасюк.

55 Жартівлива пісня з опери «Наталка Полтавка» М. Лисенка.

56 Фейкlor. Комсомольська пісня.

Час рікою пливе,
Як зустрів я тебе,
Як зустрів я тебе при дорозі.
Довго-довго дививсь,
Марне⁵⁷ очі трудив,
А впізнати тебе було годі.
Ти висока, струнка,
В тебе руса коса,
В тебе очі сумні, невеселі,
І уста вже не ті, що то були колись, –
Маломовні, сумні, невеселі.
Як почувеш колись
Біля свого вікна,
Що хтось плаче і хлипає важко,
То не плач, не журись,
Не тривож свого сна,
Не тривож свого сна, моя пташко.
Як почувеш колись –
Привітай, усміхнись,
Усміхнись, як колись усміхалась.
Бо пройшли вже роки,
І ми стали батьки,
Але наша любов не зів'яла.
Я не той сирота,
Що без батька блука.
І не той я жебрак, моя зірко.
То розлука моя,
Невгасима тоска,
То любов моя плаче так гірко.⁵⁸

А я дівчина Наталка,
Зовуть мене Полтавка,
А я люблю Петра дуже,
Про других мені байдуже.
Я люблю Петра душею,
Він завжди радіє нею.⁵⁹

⁵⁷ Намарно.

⁵⁸ Переспів лірики І. Франка зі збірки «Зів'яле листя».

⁵⁹ Уривок з драми «Наталка Полтавка» І. Котляревського.

КОЛОМИЙКИ

Коломийка — найпоширеніша танкова пісня, що поєднує поетичне слово, музику і танець у одне ціле. Кожна коломийка складається з 2 рядків по 14 складів та може бути як приспівкою до танцю, так і побутувати незалежно від нього. Коломийки лаконічно, але дуже виразно змальовують буденний та святковий побут. Поряд з цим у них закладено глибокий зміст, широку гаму народно-філософських поглядів та психології.

Джерело: <http://traditions.in.ua/pisni/kolomyiky>

Сороміцькі

Моя любка сіла с..ати, трави сі тримала,
А трава сі обірвала – любка в гі..но впала.

Ой, прийшов я до дівчини – сараку, сараку,
Вона мені з-за калини показала с..аку.

Я тото дівце люб'ю, що раненько встає,
В с..аку сі поціхає та й назад лігає.

Ой, прийшов я до дівчини, що дівчина робит?
А дівчина вс..ала литку та й по хаті ходит.

Ішов гуцул понад скали, та й став води пити,
Залекіла муха в с..аку – казав сі лупити.

Мій милий везе гній, та й сів си на кічку,
Коби впав, та й не встав, дала би м на свічку.

А мій милий везе гній, а я сіла с..ати,
А він мене батіжком – я втікла до хати.

...Як я був фірером,
Штани ми сі попороли, я заткав папером⁶⁰.

Кепкування під час танцю й забав

На тім боці, на толоці, там сі пасла курка,
Як грім вдарив Берка в чубок, аж маймурка⁶¹ пукла.

Мамо, мамо, я сі женю, беру собі жінку Ксеню.
Ой, чи Ксеню, чи не Ксеню, я таки сі, мамо, женю.

...та й заграли в бубни,
Обернули стару бабу хвостом на полудни⁶².

– Ой, дівчино, чия ти? Ходи зо мнов гуляти!
– Не питай, чия я, я Данила Лупия.

*Один старий чоловік (Пріма) дуже любив гуляти. Та й одного разу він
гуляв з бабами та й співав:*

– Ой, гуляйте, старі трупи, завтра не будете,
Прийшла картка від грабара – до гробу підете.

Сидит Юра коло мура, а я коло нього,
Який же то Юра файний, пішла би м за нього!

⁶⁰ Немає слів на початку.

⁶¹ Шапка.

⁶² Немає слів на початку.

На тім боці, на толоці, паслисі индики,
Стара баба з єдним зубом плаче на музики.

Ходив я до Параски усі три разки,
Вона мені показала всі три перелазки.

Куда маю заходити, куда виходити,
Куда маю утікати, як мні будут бити.

Коломия, Коломия, Коломия — місто,
В Коломії такі хлопці, як грецене кісто⁶³.

Коломия, Коломия, та й Коломийочка,
Через тебе, Коломию, втратив дівчиночку.

Як зачую коломийку, зачую, зачую,
Через тую коломийку дома не ночую.

Прийшов син додому, та й каже до мами:
– Давай, мати, вечер'яти, давай, мати, жерти,
Бо я йду на вулицю, буду штани дерти.

Як ішов я до дівчини, співав «Катерини»,
А як ішов від дівчини — повні штани глини.

Як ішов я до дівчини, то співав, то гойкав,
А як ішов від дівчини — то плакав, то йойкав.

Ой, вийшла я на вулицю, на вулиці хлопці,
Бідна ж моя головонька, я в чорній сорочці.

63 Гречане тісто.

Ой, пішла я до хати, в сорочку сі вбрати,
Ой, вийшла я на вулицю – хлопців не видати.

Ой, легонька коломийка, легонька, легонька,
За легоньков коломийков болит головонька.

– Кавалери мої штири, за що ви сі били?
– Та й за тебе, гарна Любко, що ми тя любили.

Кавалери мої штири від наглої смерти
Поставали на порозі, не дають ми вмерти.

Прийшов старий бородатий, та й бороду шкребче,
– Якас тутка біда була, бо ще місце тепле.
– А ти старий, бородатий, не вчисі брехати,
Як же тутка біда була – було ї злапати.

Ой, мала я миленького, та й мала, та й мала,
Поставила на ворота – та й ворона вкрала.

Ішов гуцул через скали, скали сі запали,
Як гуцулом дідько свиснув, аж постоли впали.

Женила мене мати, женила, женила,
То по плечех, то по крижах – кудя догонила.

Ой, мав же я одну курку, та й та сі не несла,
Ой, коби то Матка Божа яструба наднесла.

Ой, коби то Матка Божа яструба наднесла,
Він би її помолопав, вона би сі знесла.

Ой, дівчина як вмирала, та й ще сі питала:
– Чи я буду на тім світі кавалера мала?

З сего боку на той бік тягнуласі линва,
Причепивсі він до мене – я тому не винна.

Ой, у лісі на горісі любив дідько сойку,
Та кілько сі не наробив, як наробив зойку.

Ой, музику, музиченьку, як ти файно граєш,
Пальці би ти покрутило, як перебираєш.

Та й заграли дєдє в риги, а нєнє в цимбали,
Як сі дєдє розіграли, з нєнєв погуляли.

Ой, дівчино, дівчинонько, яка ти гонорна,
В тебе очі, як тарелі, голова, як жорна.

Боліла мні головонька, боліла, боліла,
Аж тоди мні перестала, як милого вздріла.

Аж тоди мні перестала головка боліти,
Як я стала миленькому в колінах сидіти.

Ой прийшов я до двора, що сі в дворі діє?
Усі кури виздыхали, лише кугут піє.

Кугут піє, кугут піє, курка кудкудаче,
А молода дівчинонька за віночком плаче.

Ой, де ж тоті кучерики, де ж тоті китиці,
Вчора була дівчинонька, нинька — молодиче.

Так сапаю, так сапаю, та й так сапов вріжу,
Я гадаю, що впереді, а я ззаду лізу.

Ой, ція ж то парубчина, на бекер сєпчина⁶⁴,
Шмарок з носа, булька з писка, на бороді слина.

Якби м мала чоловіка, то би м годувала:
До припічка прив'їзала, кропиви давала.

Ой, ходив я до дівчини від посту до посту,
Аж доки м сі не довідав, що має коросту.

А як я сі вже довідав, що коросту має,
Най до неї грабар ходит, що гроби копає!

Ой, прийшов я до раю, та й сів си скраю.
Святий Петро з макогоном: «Де ти йдеш, бугаю?»

Сеї ночі опівночи, як місяць лінився,
Ішов кривий від глухої, сліпий придививсі⁶⁵.

А на Леся біда дретсі, а Лесь не даєсі,
З'їв два горшки молока, а третій кулесі⁶⁶.

⁶⁴ Шапка.

⁶⁵ Може бути і як співанка до танцю.

⁶⁶ Прислів'я/співанка до танцю.

Про кохання

Добраніч, Любко, на ніч, бо я йду додому,
Сім разеньки поцілував: «Не кажи нікому!»

Сім разеньки поцілував, а на осьмий важу,
«Цілуй, цілуй, мій миленький, нікому не скажу.

Цілував іс, обіймав іс, як малу дитину,
Тепер ходиш та й говориш, що за тобов гину.

Най за тобов гине, гине гірі, та й печірі,
А я собі погуляю, як прийде неділе.

А я собі погуляю, а я си поскачу,
Я ще рочок подівочу, такого не втрачу.

Я ще рочок подівочу, та й набуду два дни,
Таке буду вибирати, котре буде ладне.

Ти гадаєш, єден дурню, що я тебе хочу,
Я такими драпаками колопні волочу.

Ти гадаєш, єден дурню, що я тебе хтіла,
А я тобі ласки пасла, бо цукерки їла.

Кажут мні жениться, брати си Натальку,
Волів би м сі повісети в stodолі на бальку.

Кажут мні женитисі, брати Пелехату,
Щоби вона пелехами замітала хату.

Кажут мні женитися, брати си Олену,
Волів би м сі повісети на гіллю зелену.

Як я собі нагадаю давну давнинину,
Як ми їли винні ябка й червону калину.

Як я собі нагадаю, як то було зразу,
Як ми їли винні ябка коло перелаза.

Сядь си, милий, коло мене, говори до мене,
Пізнаю тя по бесіді, чи любиш ти мене.

Пізнаю тя по бесіді, ще й по бесідоньці,
Чи маєш ти добрий розум в своїй головоньці.

Чи маєш ти добрий розум, ще й добру натуру,
Як си сяду коло тебе, нічим сі не журу.

Ой, чи сесе вісілечко, чи сесе толока,
Ой, де ж ти сі забавила, дівчино солодка?

Ой, де ж ти сі забавила, та й так заросила,
Я би тебе не цілував, аби с сі просила.

...Вмираю, вмираю,
На лаву мні спорядили, за Любка гадаю!⁶⁷

А я свого миленького пізнаю здалека,
Бо високий, а тоненький, як в гаю смерека.

А я свого миленького пізнаю, пізнаю,
Бо високий, а тоненький, як смерека в гаю.

А я свого миленького пізнаю по дусі,
Бо високий, а тоненький, в сивім капелюсі.

67 Втрачено початок коломийки.

Ой, ходив я до дівчини через цілу зиму,
Прийшла весна, нема кісна, а я взяв, та й покинув.

Про сімейні зради

На горі журавлі, на долині бузьки,
Пішла пані до костьола, а пан до Гануськи.

Пішла пані до костьола, Богу сі молити,
А пан пішов до Гануськи люльку закурити.⁶⁸

Про горілку

Пила би сі горівочка, та й пила, та й пила,
Коби мила, чорнобрива купила, купила.

Кінчиласі Божа хвала, тепер би сі водка здала,
Не так водка, як горілка, ще й до того файна дівка.

Соціально-побутові

Ішла баба з Басараба, бараболі несла,
Гірки мої бараболі, як я в ноги змерзла.

... то м си заспівала,
Така вчора в Чернелице деготь продавала.⁶⁹

... чоловіче,
Запри собі кугута, най не кукуріче.⁷⁰

68 Співанка або коломийка.

69 Втрачено початок.

70 Втрачено початок.

Ой, гуцули славні були, рубали калину,
Тече річка кирвавая з гори на долину.
(Старий гуцул молодому зрубав пуц..рину).

Породила жида гнида, а ляха кобила,
Українця молодого – мати чорнобрива.

Ой, сумненький мій миленький, сумненький, сумненький,
Відей⁷¹, того, що я бідна, а він багатенький.

Відей, того, що я бідна, ще й з бідного дому,
Та же я сі не вісела на шию нікому.

Політичні

Сидит Сталін за столом, рукавом тріпоче,
Що Западна Україна колгоспу не хоче.

Дивітьсі, добрі люди, як Хрущов ґаздує:
Всю пшеницу за границу, нас бобом годує.

Родинно-побутові

Господи милосердний, світлий понеділку,
Таку маю молодицу – не дав би м за дівку.

Ой, на Йвана зіллє рвала, на Петра сі мила,
А по Петрі в дві неділи, в рантух⁷² сі завила.

⁷¹ Певно.

⁷² Головний убір заміжньої жінки в Галичині — біла, тонка хустка.

ЧАСТІВКИ

Частівка — коротенька римована пісня, часто сатиричного змісту та імпровізована. За своєю музичною будовою частівка створена не для хору голосів, а для окремої особи, для вираження швидкоплинних почуттів, настроїв і переживань.

Частівки є поширеним жанром російського фольклору, а в Україні вони є радше копіюванням російської традиції, проте zarazом і окремим жанром українського пісенного фольклору. Водночас, на користь несталості частівки як жанру варто зазначити, що в українській мові є багато інших народних назв для схожих жартівливих коротеньких пісень — витребеньки, дрібушки, триндички та інші.

Зазвичай частівки односюжетні, вони акцентують увагу на якомусь одному моменті, події. Їх характерними рисами є злободенність, документальність, лаконічність, тобто вміння декількома словами у два поетичні рядки повідомити про якісь актуальні подію, явище, рису людського характеру тощо.

Джерело: Вікіпедія.

В армії такі колис були обмотки на ногах, замість шкарпеток. Та й один солдат співає:

– Надоїла ми винтовка,
Надоїла ми шинель,
Надоїли ми обмотки,
Построїти в кождий день.

Бери рискаль, бери гралі,
Бо приказав Юсько Сталін⁷³.

Тато з мамов на колхозі,
Діти плачуть по дорозі,
Ані хліба, ані сала –
Бо совєтська власть настала!

Моя мила захворіла
На запалення кишок,

73 Уривок частівки.

З'їла дві боханки хліба
І баланди котелок.

Подивися, Молотов,
Як я сподні полатав,
А на с..аці залишив,
Би сі Сталін подивив.

Москалі пили чай,
Та й зіс..али цілий край,
Українці пили каву,
Та й виграли всю Варшаву⁷⁴.

А в газеті, а в газеті
Наша мама на портреті.
Наша мама ланкова –
Серед поля, як жива.

Сойка небесна,
Три яйці знесла,
Хлопці орали,
Яйця закрали

Моя мила захворіла,
Захотіла молока,
Не попала під корову,
А попала під бика.

74 Дразнилка чи частівка.

ПРИСПІВКИ

Приспівка — коротенька народна пісенька, переважно жартівливого, гумористичного характеру. Прикладами приспівок є весільні приспівки, приспівки до танців та ин.

Джерело: Жайворонок В. В. Знаки української етнокультури: словник-довідник. К.: Довіра, 2006. С. 483.

УКРАЇНСЬКІ ПРИСПІВКИ ДО ТАНЦЮ

Ой, скочила, підскочила, роздерласі сорочина,
Роздерласі, розпорола, а дівчина стала гола.

– Ой, дівчино, рухай собов,
Бо гуляти не мож з тобов.
Я дівчину в другий бік,
А дівчина ані пік.
Причепиласі до боку,
Як опалка від оброку.

Вже минула осьма ніч,
Як запхав я яйці в піч,
Би сі трохи припекли,
Би по с..аці не товкли.

Ой, умер мій Давидко,
Поховали, с..аку видко.

Ой, гуляла-дріботіла,
«Пустіть, хлопці, бо я впріла,
Пустіть, хлопці, мня на двір,
Почекає мене він».

Тири-тири, скрипочка,
Впала баба з припічка.
А дід бабу за вухо:
«Ходи сюда, старухо!»

Пішла баба дуже п'яна,
Та й моргала на Штефана⁷⁵.

Цілий тиждень січку різав,
І решета не нарізав,
Сам собі дивувався,
Що не дуже змордувався.

Прошу пана, торба впала!
Пан сі схопив, торбу вхопив.

А до мене сита, сита,
А до мене решета,
А до мене хлопці ходять,
Бо я бідна сирота⁷⁶.

Гоп, цуп, при долині
З ким я буду спати нині?
Чи не з тим козаком,
Що їв кашу з молоком?

Ой, гуляла баба з дідом,
Загубила торбу з хлібом.
«Чекай, діду, торба де?»
«Гуляй, бабо, добре йде!»

⁷⁵ Уривок співанки до танцю.

⁷⁶ Уривок з приспівки до танцю «Козачок».

Ой, гуляю та й росту,
Повна с..ака хворосту,
Ой, гуляю, земля гнетьсі,
Се..у мамі, хто сміється.
Ой, гуляла, дріпотіла,
Поки с..ати не схотіла.
А як с..ати захотіла –
«Пустіт мене, бо я впріла».
Ой, гуляю, та й сі кручу:
«Тікай, дурню, бо ті втручу!»
Ой, гуляю, гуляю,
Чоловіка не маю,
Чоловіка набуду,
Та й гуляти не буду.

Ой, в дівчини заручини,
Ой, в дівчини бубни,
Стоят тоті за ворітьма,
Що дівчину люблять.
Ой, в дівчини заручини,
Ой, в дівчини танці,
Ой, в дівчини горівчини
По чотири гарці⁷⁷.

Одна дівчина каже до хлопця:
– Йди до тих богачок, що по сорок сорочок,
А в мене лиш одна, та й та чистая.
Я звечора намочу, а опівночи сполочу,
А рано уберуся, та й до хлопців сміюся.

На полици метелиця,
Чому старий не жениться?

77 Коломийка або весільна приспівка до танцю.

Нащо йому женитися,
Як у нього Любка,
А у нього сусідонька
Сива, як голубка.

Война пріма, война гут,
Пані дома, пан капут⁷⁸.

Я тому не винна, що перина зимна,
Яку мама мала, таку мені дала⁷⁹.

Ой, п'яна я, п'яна,
На порозі впала.
«Утвори ми, муже,
Бо я п'яна дуже».

Чорна гречка, білі крупи,
Обертайсі, старий трупе.⁸⁰

Ой, Параска, з'їла пташка,
А мені не дала,
Бодай же ту Парасину
Холера напала.

Нікому так не добре,
Як тій нашій теті,
Сіла собі на постели,
Ноги на вереті.

78 Прислів'я або співанка до танцю.

79 Це може бути і прислів'ям.

80 Елемент жартівливої пісні.

Поляки-голос..аки,
Їли-пили коло с..аки,
Українці, добрі люди,
Їли-пили коло буди⁸¹.

Ой, маю я чорні брови,
Маю карі очі,
Чогос мене козаченько
Любити не хоче.
«Як ти хочеш, дівчинонько,
Щоб тебе любити,
То прополи дороженьку,
Щоб добре ходити».

Бабка бабки Михайліни, Палагна, любила приповідати. Та й раз каже:

– Бодай тебе, Тимку,
Підер-іс мні димку,
І гуляти не береш,
Лише мені димку дреш⁸².

Прийшов старий до старої,
Стара стружит бараболі.
– Бараболі не до смаку!
– Поцюлуй мні, старий, в с..аку!

Прийди, прийди, богомільний,
Будеш мати вечір вільний.
Тато дома не ночує,
Мама глуха, та й не чує.

81 Дразнилка або приспівка до танцю, залежить від форми та функції.

82 Може бути і приказкою.

Ой, то полька легкий танец,
Хто не вміє, той зас..анец⁸³.

.....

Зима люта була,
Я в дівчини ночував,
Сама дома була.⁸⁴

Пісня вся, пісня вся,
Пісня скончилася,
А дід бабу буком ззаду
Баба скорчилася.

В мене шапка островерха —
Ані спода, ані верха,
А чобітки софіянці,
Аж ми видно крізь них пальці⁸⁵.

Ой, Боже мій, Боже,
У кого я вдавсі,
Йшов через річку,
Та й не вмивавсі.

Журу я сі, журу,
То ввечір, то рано,
Чос в моїй головоньці
Веселости мало.

83 Прислів'я або приспівка до танцю, залежно від форми.

84 Втрачено початок.

85 Прислів'я або співанка до танцю.

ПРИСПІВКИ ДО ЧАРКИ

Випив, випив, ніц не zostавив,
Бодай го, бодай го Бог благословив.

Випив, випив і ще би випив,
І ще би, і ще би, і ще би випив⁸⁶.

Ой, куме, куме, добра горілка,
Будемо пити до понеділка,
Від понеділка аж до вівторка,
Ой, куме, куме, добра горілка.

Болит мене голова,
І черевко, і нога,
І всьо тіло заболіло,
Бо горівки захотіло.

ПОЛЬСЬКІ ПРИСПІВКИ ДО ТАНЦЮ

Оскільки до Другої світової війни у Летячому проживало чимало поляків, у збірнику присутній і польський фольклор.

До оберка

Кукулечка кука, а мнє серце пука,
Не оден кавалер за майонтькем шука.
А я майонтьку не мам, і не бедзе мяла,
Запитайсі, дурню, чи би я це хцяла.
А мой майонтьчок – седем подушечок.
І єдна п'єжина – я собі дзєвчина.

86 Приспівка до чарки.

Куляви котик шед собі дрогов,
А хтос не бачил — тронул го ногов.
«Не трончай, пані жекла Галінка,
Бо цо це в'єнна бєдна коцінка».

До вальсу

Іць собі, іць собі,
Не хцєм цє знаць,
Ходзь до мнє, ходзь до мнє,
Рончки мнє дай.
Лєву мам, праву дам,
Бєндзє ми разим танцевать.

До мазурки

Ту лєву мам рончки, а ту праву дам,
Як прачки працуйом, покаже я вам.
Так пйором, так пйором, пшес цалєм Божей дзєнь,
Так пйором, бєлізну, пшес цалєм Божей дзєнь.
Ту лєву мам рончки, а ту праву дам,
Як прачки працуйом, покажем я вам.
Так кренцум, так кренцум, пшес цалєм Божей дзєнь,
Так кренцум бєлізну, пшес цалєм Божей дзєнь.
Ту лєву мам рончки, а ту праву дам,
Як прачки працуйом, покажем я вам.
Так в'єшаєм, в'єшаєм, пшес цалєм Божей дзєнь,
Так в'єшаєм бєлізну, пшес цалєм Божей дзєнь.

До польки

Танцувало два Міхали,
Єден длугий, другий малий,

Як тен длугий зачел кронжаць,
То тен малий не мож змонжаць.

Старий я си, старий,
Брода моя сіва,
Ктура за мене пойдзе,
Бендзе несъцесліва.

II. ЛІРО-ЕПІЧНІ ЖАНРИ

БАЛАДИ

Балада належить до найскладніших видів усної народної творчості. Вона увібрала в себе риси суміжних видів фольклору (ліричної пісні, думи, легенди, казки, міфу та ін.). У баладах освоюються всі можливі явища людського життя — особистого, сімейного, суспільного, заторкуються проблеми, які можуть трапитися людині на її життєвому шляху — соціальні, побутові, духовні, моральні, усі види стосунків між людьми (родичами, друзями, ворогами), зв'язок з потойбічним світом (духами, мерцями, демонами), фантастичні незвичайні явища. До того ж, зміст балад охоплює усі суспільні верстви, починаючи від князів та вельмож і завершуючи «суспільним дном» (розбійниками, вбивцями, навіть маньзяками). Майже неможливо знайти тему, яка б не була реалізована в баладних сюжетах.

Формою балада дуже схожа до ліричної пісні, але має сюжет — епічне начало (відтворюються бодай стисло дії та вчинки героя, його стосунки з іншими людьми). У основі сюжету балади лежать незвичайні, часто фантастичні події, проте зображені в баладі її дійові особи, як правило, — прості звичайні люди. О. Дей назвав баладу «епосом нещасливих людських доль». Дуже важливою прикметою балади є її своєрідна реалістичність.

Отже, балада — це ліро-епічний пісенний твір з гостро драматичним сюжетом, що виражає з погляду народної моралі трагічні конфлікти, породжені надзвичайними чи фантастичними подіями, вчинками та фатальними збігами обставин у особистому, сімейному чи суспільному житті звичайних людей.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ой, на горі лен⁸⁷ цвіте,
По долині стелиться,
То не чоловік, то не людина,
Що два рази жениться.
«Запрягай, брате, коня —
Коня вороненького,
Та й поїдемо на друге село

До мого миленького».
Їхали селом, було весело,
Як приїхали на подвір'ячко –
У милого весіллячко.
«Ой, Іване, мій миленький,
Приїхали гості до нас.
Чи родинонька, чи дівчинонька,
Чи перша дружинонька?»
«Не родинонька, не дівчинонька,
А приїхала до нас першая дружинонька».
«Ой, Іване, мій миленький, щось кажи!»
«Заплети си косу, зав'яжи си ленту,
Як ходила, так ходи».
Ой, на горі лен цвите,
А на ньому квітка є.
«Нащо с мня дурих, таку молоду,
Як у тебе жінка є?»
Ой, на горі лен цвите,
А на ньому квіточки.
«Нащо с мня дурих, таку молоду,
Як у тебе діточки?»
Ой, на горі лен цвите,
По долині стелиться,
То не чоловік, то не людина,
Що два рази жениться.

Мені ворожка ворожила,
Щоби я хлопця не любила.
Бо хлопець ходить, та й покине,
А ти, дівчино, будь сама.
Покине карі оченята,
Покине уста цілувать,
Покине дівчину любити,
І свойов милов не називать⁸⁸.
Нехай богата тебе любить,

Нехай богата тебе жде,
Я більш любити тебе не буду,
Як я любила колись тебе.
Піду до лісу, та й заблуджу,
Нехай шукає він мене,
Піду до мор'я, утоплюся,
Нехай не бачить він мене.
Прийшла до мор'я – розібралась,
А синє море виграє,
Дівчина з хлопцем ся прощає,
А він її не пускає.

Ой, там у лісі під дубиною,
Там сидів голуб з голубиною.
Цілувалися, обнімалися,
Єдним крилоньком накривалися.
Надлетів стрілець з чорної хмари,
Забив голуба, розлучив з пари.
Голуба вбивши, голубку взявши,
За тихий Дунай запровадивши,
Дав їй водиці, сипле пшениці,
«Їж-пий, голубко, бо ти вдовиця».
Голубка не їсть, голубка не п'є,
Під зелений дуб все плакати іде.
«Чому ти не їш, чому ти не п'єш,
Під зелений дуб плакати ідеш?»
«Як мені їсти, як мені пити,
Який світ гарний – нема з ким жити».
«Ой, у мене є сто пар голубів,
Вибирай собі, котре твій любий».
«А я ходила і вибирала,
Нема такого, якого мала.
Мій був миленький, чорнобривенький,
Личко рум'яне, серце кохане».

На високій горі, туги, козак ся прощає,
За ним рідна мати помирає.
«Ой, вернися, сину, туги, бо загинеш,
Кого вірно любиш, то покинеш».
«Не вернуса, мати, туги, най загину,
Кого вірно люблю – не покину».
Ой, приїхав милий, туги, прид ворота,
«Вийди, вийди, миленька, краща злота».
Ой, не вийшла мила, туги, але мати,
«Годі, годі, зятю, жартувати.
Твоя, зятю, мила, туги, похована,
Висока могила висипана.
Висока могила, туги, висипана,
Червона калина посаджена».
Ой, поїхав, милий, туги, до могили,
Прип'яв свого коника до калини.
Прип'яв свого коня, туги, до калини,
А сам приложив серденько до могили.
«Ой ти, могило, туги, розпадися,
А ти, моя миленька, обізвися.
А ти, моя мила, туги, обізвися,
Чи дозволиш мені женитися?»
«Ой, позволю, милий, туги, раз на віку,
Та й не бери вдову, але дівку.
Бо та вдова, милий, туги, чужа мати,
Буде наші діти проганяти.
Позволю ти, милий, туги, із вдовою,
Як заберу діти за собою.
Як заберу діти, туги, за собою,
Тоді прийду, миленький, за тобою».

Тече річенька невеличенька,
Скочу – перескочу,
Віддай же мене, матінко моя,
За кого я хочу.

Віддала мене моя матінка
За діда старого.
Казала мені шанувать його,
Так, як молодого.
Шанувала рік, шанувала два,
Третій не схотіла,
Перекинулась сивоу зозулев,
В поле м полетіла.
Полям летіла, поле кропила,
Дрібними слизами,
Лісом летіла, гілля ломала,
Сивими крильцями.
Як прилетіла до свого села,
Сіла на калині,
Почала кувать, жалю додавать
Всій своїй родині.
А батько старий сидить край стола,
Газету читає,
А мати стара сидить край вікна –
Рушник вишиває.
«Йди, синочку, вбий ту зозулю,
Що най не куває»⁸⁹.

Ой, вийду я на тую гору, крикну: «Товаришу!
На кого я, товаришу, своє дівча лишу?»
«Лиши, лиши товарише, та й лиши на мене,
А я тобі як догляну, ще ліпше від тебе».
«Доглянь, доглянь, товаришу, доглянь мені дівки,
Як ся верну з України, нап'ємся горілки».
Повертає з України, вступає до хати,
А дівчина дитя бавить, вчить го рачкувати.
«Волів би я з коня впасти, голову зламати,
Ніж мав же я та на колегу дівчину лишати».

Ой, на нашій Україні буйний вітер віє,
Рад би я ся довідати, що дівчина діє.
Рад би я ся довідати, та й рад би я знати,
Чи позволит отець-мати старости прислати?
«Ой, позволит отець-мати, ще й зроблять весілля,
Лиш нема де на віночок троякого зілля». Ой, зліз же я з конеченька, став зілля копати,
Надлетіла зозуленька, почала кувати.
«Нащо ж тобі, козаченьку, троякого зілля,
Як вже в твої дівчиноньки кінчить весілля?»
Ой, сів же я на коника, «Гайда, коню, гайда!»
Приїжджаю прид ворота, акуратне правда.
Ой, зліз же я з конеченька, та й став си під стінку,
А до мене добрі люди п'ють вино-горілку.
«Ой, не хочу, добрі люди, вашої горілки,
Лише хочу примовити три слова до дівки».
Правоу ручкою, правоу ручков дівчину витає,
Лівою ручков, як із похви, шаблю витягає.
Ой, на горі, на високій мушка забриніла,
А молодій молоденьці головка злетіла.

Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці,
Бо на вечорницях дівки-чарівниці,
Котра дівчина чорнобривая,
Тая чарівниця справедливая.
У неділю рано зілля копала,
В понеділок рано зілля полоскала.
А в вівторок рано зіллячко зварила,
А в середу рано Гриця отруїла.
Прийшов четвер – Гриць помер,
А прийшла п'ятниця – поховали Гриця.
Поховали Гриця близько кирниці,
Плакали за Грицем дівки-молодиці,
А в суботу рано мати доню біла:
«Ой, нащо ж ти, доню, Гриця отруїла?»

«Ой, мамо, мамо, жаль ваги не має,
Та най ся Грицуньо нас двох не кохає,
Та най же не буде ні їй, ні мені,
Та най Гриць наїсться сирої землі».

Їхали козаки з війська додому,
Підманули Галю, забрали з собою.
«Ой ти, Галю, Галю молодая»,
Підманули Галю, забрали з собою.
Привели дівчину аж до зелен дуба,
«Вернися, дівчино, бо ти нам не любя».
«Ой ти, Галю, Галю молодая»,
«Вернися, дівчино, бо ти нам не любя».
Привели дівчину аж до зелен граба,
«Вернися, дівчино, нам тебе не траба».
«Ой ти, Галю, Галю молодая»,
«Вернися, дівчино, нам тебе не траба».
Я вже не вернуся, встиду наберуся,
Кого м сподобала, буду мандрувала.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
Кого м сподобала, буду мандрувала.
Привели дівчину аж до зелен сосни,
Прив'язали її за русяві коси.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
Прив'язали її за русяві коси.
Прив'язали Галю до сосни косами,
Підпалили сосну обома рядами.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
Підпалили сосну обома рядами.
Сосна догорає, Галя промовляє:
«Хто в лісі ночує, най душу рятую».
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
«Хто в лісі ночує, най душу рятую».
Хто в лісі ночує, най душу рятую,
А хто в полі в'яже, най душу розв'яже.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,

А хто в полі в'яже, най душу розв'яже.
Темненької ночі сталася новина:
Пропала навіки молода дівчина.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
Пропала навіки молода дівчина.
Ой, хто дочок має, нехай навчає:
Темненької ночі гулять не пускає.
«Ой, ти Галю, Галю молодая»,
Темненької ночі гулять не пускає.

Ой, на горі, на новім замку,
Там сивий голуб гніздо клав.
Там молодий жовнір стояв на варті,
Сперся на карабін, та й думав.
«Ой, ти голубе, ти сивий соколю,
Полети в далеку сторону,
Там, де я лишив молоду дівчину,
Принеси від неї новину».
Вислухав голуб тих слів козака,
Полетів у далеку сторону –
Там, де він лишив молоду дівчину,
І приніс від неї новину.
«Надармо тратиш лета⁹⁰, козаче,
Надармо ся твоє серце б'є,
Бо вже тому три роки минає,
Як твоя дівчина з іншим живе».
Вислухав козак тих слів голуба,
Сперся на карабін, та й думав,
Приложив багнет під своє серце,
І сам собі життя відобрав.

Та якби я була знала,
Що зі мною так буде,
Була би м ся утопила

Там, де бистра вода йде.
Із водою поплила,
Раз би с, мамцю, заплакала,
І про мене забула.
Як умру, моя матусю,
Щоб могилу прибрала,
Не цвила я дівчиноньков,
Нехай цвіте могила.
Нехай цвіте, процвітає
На моїй могилі.
Ой, Боже мій милосердний,
Літа мої молоді.⁹¹

ІСТОРИЧНІ ПІСНІ Й ПІСНІ-ХРОНІКИ

Поширеним жанром героїчного поетичного ліро-епосу українського народу є історичні пісні — ліро-епічні твори про конкретні чи типові історичні події та процеси, відомих історичних осіб та безіменних героїв, чиє життя і вчинки пов'язані з подіями суспільно-політичного життя, в яких відтворено дух певної історичної епохи. Тематично наближені до дум, історичні пісні відрізняються від них і формою. На відміну від дум, вони мають чітку поетичну форму з усіма її структурними компонентами: ритмомелодичною будовою, чітким поділом на строфи (4 або рідше 2 рядки, об'єднані між собою римою), епічністю.

Окремим жанровим різновидом історичних пісень є пісні-хроніки. У системі пісенної епіки вони стоять найближче до балад. У їх основу покладено справжні історичні факти, що зумовило розмаїту тематику: від загальносуспільних явищ до побутових подій особистого життя окремої людини чи родини. Як правило, вони обмежуються зображенням якогось одного випадку, найчастіше трагічного чи драматичного (що теж споріднює їх із баладами), свідком або учасником якого був сам виконавець. Матеріалом для них найчастіше слугують випадки з місцевого життя. Можна виділити такі групи пісень-хронік: а) співанки-хроніки з історичною підосовною, з такими центральними дійовими особами, як Олекса Довбуш, Семен Хотюк, Лук'ян Кобилиця та ін.; б) соціально-побутові співанки-хроніки; в) родинно-побутові пісні про трагічні події та випадки з буденного життя. Третя група є найчисленнішою.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

По Злотім Потоці був коваль старенький,
Мав одного сина, був дуже гарненький.
Був дуже гарненький, і ще кучерявий,
Вималював покой на колір жовтавий.
Вималював покой, ще й рожеву квітку,
Сподобав він собі Покорного Мільку.
Сподобав він собі, гадав сі женити,
Але каже: треба мами сі радити.
Прийшов він до хати, став думку думати.
«Ой, дайте ми, мамо, що с ти мали дати,
Бо я завтра маю до шлюбу ставати».
«Ой, на тобі, синку, тоненький шнурочок –
Іди та й повісся на дубочку!»
Взяв синок шнурочок, став думку думати,
«Відай, – каже, – треба мами послухати».
Та й взяв синок шнурочок, пішов у лісочок,
Виліз по грабочку на грубий дубочок.
Виліз на дубочок, глянув на калину:
«Калино-малино, марне з світа гину,
Через свою маму, та й через дівчину».
Надійшов Олекса, та й на той трафунок⁹²,
Зараз дали знати аж на постерунок⁹³.
Прийшло три жандарі, зачали думати,
Кажуть: треба Стаха з гіллі відчіпати.
Прийшло я три хлопці, були дуже гарні,
Відчіпили Стаха, взяли до трупарні.
Прийшов старий батько, та й зачав вмлівати,
Зачали го люди водоу відливати.
Як його здоймали, родина вмлівала,
А як го ховали, сумно труби грали.

Тридцять дев'ятий рік був дуже проклятий,
А в тім році щезла Польска, навіки не знати.
Ріббентроп німецький польському бикови

92 Випадок.

93 Відділок поліції на західноукраїнських землях за часів Польщі.

Таку грізну війну видав, яку ще ніколи.
Польска дурна була, панів годувала,
Прийшла Червона Армія, на Сибір забрала.
То вони тікали аж у Румунію.
Як вони тікали, так си говорили:
«Слава Богу, найвищому, що нас не побили».

РОМАНСИ

Серед багатьох жанрів і форм української народної творчості важливе місце займає пісня-романс — сольна, переважно лірична пісня (рідше дуєт або тріо), що виконується здебільшого з інструментальним супроводом. Як і в інших ліричних жанрах, у ньому переважає відтворення внутрішнього світу людини, глибини її настроїв, переживань. Перевага особистих інтимних мотивів, психологізоване зображення почуттів та думок, наспівна мелодика зближує романс із народною ліричною піснею, особливо присвяченою темі кохання. Наявний епічний елемент споріднює романси з думами, ба більше, схожою є й манера виконання. Тематичний діапозон романсів дуже широкий. Найбільшу групу становлять твори, присвячені темі кохання в усіх його проявах і відтінках почуттів: щасливе, нещасливе кохання, туга розлуки, мотиви зустрічі, прощання, ревнощів, зради і т. ін. Гама почуттів змінюється від спокійної лірично-споглядальної задуми до бурхливих проявів пристрасти, що виразно проявляється і в мелодії пісні-романсу. Романтична атмосфера кохання підкреслюється мікрообразами, наприклад, такими елементами, як імітація співу солов'я, зображення квітучого саду, звучання скрипки і т. ін., детальними описами зовнішності, зізнанням у коханні тощо.

Друга велика тематична група — романси медитативно-філософського характеру. Основними тут є мотиви долі, самотності й безталання, пошуків сенсу земного життя, прагнення вирватися з тенет сірої буденщини і т. ін. Ця група споріднена з суспільно-побутовою лірикою, де трапляються схожі мотиви.

Окрему невелику групу становлять романси, побудовані на основі мотиву смерті. У них звучить розпач і безнадія, спричинені важкою недугою або нещасливим коханням.

Романс як жанр міської культури багатством тем, мотивів, мелодій, образів, своєрідністю відтворення життєвих явищ неабияк доповнює усну народно-пісенну творчість.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Карі очі, чорні брови,
Зчарували ви мене,
І спокій мому серденьку
Ви забрали раз на все!
Не допоможе жадний⁹⁴ лікар,
Ані зілля з райських гір,
Лиш один погляд чудовий
Заспокоїть серцю біль.
Ой, колись так було, друже,
А тепер вже так нема,
Ти найшов собі другу,
А я осталася сама.
Ой, цю пісню я кінчаю,
І відходжу в тихий гай,
А ти, милий мій, коханий,
Оставай, прощай, прощай.

Чого я так нічку марную,
І нуджу⁹⁵ сама і себе,
Колись-бо, я дуже добре знаю,
Що ти не возьмеш мене.
Ой, де ж ті чотири⁹⁶ рожи,
Котрі ти до мене приносив,
І нігде я тих слів не забуду,
Котрі ти до мене говорив.
Червоня ружа – до пізнання,
Рожевая ружа – то любов,
А жовтая ружа – то розлука,
А біла – облята слизов⁹⁷.

Кому ж я ся пожалію,
Кому я правду розкажу,

94 Імовірно, «жоден».

95 Мучу.

96 Чотири.

97 Облита сльозою.

Кому я свою головоньку
На грудь біленьку положу?
Тобі одному ся пожалію,
Тобі одному правду скажу,
Тобі одному свою головку
На грудь біленьку положу.
«Мамо, мамо, що зі мною,
Що у церковці світло горить?
А мій миленький йде з другою,
А мене серденько болить».

Три літа тому мав я дівчину,
І так я вірно її любив,
Ходив до неї, кожного разу
Рожеві квіти їй приносив.
Одного разу прийшов до неї,
Як мати з хати відійшла,
Тоді я її щиро питаю:
«Чи ти на правду любиш мене?»
«Ой ти, козаче, ти гарний хлопче,
Дай мому сердцю свободу.
Бачить Бог з неба, що тя кохаю,
Вірна до смерті твоя буду».
Як ми сиділи під калиною,
А ясний місяць з-за гори,
«До мене ходиш, зі мнов говориш,
А в серці іншу кохаєш».
Як ми сиділи під калиною,
А ясний місяць світив на нас,
А я не знала, бідна дівчина,
Що то вже буде останній раз.

Чого мені так сумно, чого мені так жаль,
Що на серці тривога, а на душі печаль?
«Марусю ти, Марусю, Марусю ти моя,

Пригорнися до мене, ти горличко моя.
Пригорнися до мене, до мене пригорнись,
Говорять за нас люди, що ми ся розійшлись.
А ми ся не розійдемо, любов наша тверда,
Ніхто нас не розлучить, лиш Бог, сира земля».
Возьму я відеречко, та й піду в береги,
Там милого побачу, і наберу води.
Води я не набрала, а стала та й стою,
Я чую, як співає миленький у гаю.
«Не сам я тут співаю, не сам я тут стою,
Цілую-обнімаю подруженьку твою».
«Подруго ти, подруго, яка у тебе кров,
Нащо ти розлучаєш цю вірну любов?».

Місяць так гарненько світить, да-да,
А зорі мерехкотять,
Сяду під білу березу, да-да,
Буду на милого ждять.
Сіла під білу березу, да-да,
Довго сиділа сама,
Наче ждала миленького, да-да,
А його нема та й нема.
«Не жди, Марусю, милого, да-да,
Ти сі його не діждеш,
Нім ще ясне сонце зійде, да-да,
Ти ще плакати будеш».

Рушив поїзд далеко в дорогу,
Сколихнувся вагон, та й поплив.
І останній раз подивився
На те все, що м так вірно любив.
Ти сумна на пероні стояла,
Вітер чубом твоїм колихав,
На очах в тебе слези⁹⁸ тремтіли,

Ти ридала, я важко зітхав.
«Прощай, моя люба дівчино,
Бо я їду в далекі краї.
І, напевно, не раз я згадаю
Твоє личко і очка сумні».
Вже минув рік від тогочас⁹⁹ часу
Як шуміла смерека в гаю.
Ти схилилась до мене на груди
І стихенька шептала: «Люблю!»

Осипалось листя з берези,
І липа вже більш не цвіте,
Кого я так вірно любила,
То більше сюди не прийде.
Осипалось жовтеє листя
Із липи сухої кругом.
Минають літа молодії,
Не вернесь коханнячко знов.
До липи ще літо вернеться,
І липа ще раз зацвіте,
До мене любов не вернеться,
І так все життя пропаде.
Далеко-далеко зі сходу
Кривавая річка тече,
У мене на серці тривога,
Розлука з коханням іде.
Ти підеш весною до лісу,
Багато барвінку нарвеш.
Згадаєм, як щиро кохались,
На спомин віночок звинеш.

Притулись поцілунком гарячим
Може, останній вже раз.
Кохана, хай очі не плачуть,

Що звично скінчилася нам.
Кохана моя, усміхнися,
Забудь же за мене, прощай,
Як тяжко на серці ти¹⁰⁰ буде,
То танго прощання співай.
Ти перше¹⁰¹ до мене приходив
І уста мої цілував.
Тепер ти смієшся наді мною,
І іншу дівчину покохав.
Ти перше до мене приходив,
І тайни свої відтворював¹⁰²,
Урвав ти той з ружі цвіточок,
І кинув на землю, притоптав.
Нащо¹⁰³ ти так топчеш, козаче,
Цю мою невірну любов,
Будеш ти проклятий навіки
За мене, дівчину молоду.

Згадай мене, кохана, згадай,
Як ми любились колись:
Ти пісню співала, я грав на гітарі,
І все в твої очка дививсь.
Ти пісню скінчила, гітара замовкла,
Ти впала на груди мої.
Я стан твій обнявши, пригорнув до серця,
І ми поробились німі.
А зоря над нами так ясно світила,
Соловей в саду щебетав.
Пташки нам співали, на нас поглядали,
А ти мене все пригортав.
«Моя ти миленька, прощаюсь з тобою,
Давай заспіваєм ще раз.
Ходи, хай подивлюсь в твої карі очі,

100 Тобі.

101 Напередодні, перед цим.

102 Відкривав.

103 Навіщо.

Щоб знати, які вони є,
Щоб згадувать серце веселе дівоче,
І біленьке личко твоє.
Як ворог захочеть напасти,
Об'явить нам в співці війну –
Ми сядем обоє на коня,
Тебе не залишу саму.
А я буду ворога бити,
А ти будеш кулі носити.
Ворожая куля положить,
Ти мусиш мене захистити.
Тоді ти вже знай, віддавайся
У ланці стрілецькі мої,
Шинелі мої¹⁰⁴ не цурайся,
Бо серце вірніше, чем сни.
А як вийдеш межи люди,
Весела будеш чи сумна,
Згадай ту щасливу хвилину,
Згадай, як зі мною жила.

Молода дівчино, з тобов розстаюся,
З тобов розстаюся навсе¹⁰⁵.
При пожигнанню з очей слези ллються,
Ще ти пісеньку заспію¹⁰⁶.
Пісеньку заспію, пісеньку загуджу,
Ти мене забудь навсе.
Бо моє серце чує і шепче,
Що наша любов пропаде.
Ой, машини гудять,
Сигналами дзвонять,
Мене в кайдани кують.
Дика пташина пісеньку співає,
Морські балвани ся б'ють¹⁰⁷.

104 Моєї.

105 Назавжди.

106 Ще тобі пісеньку заспіваю.

107 Текст пісні неповний.

Ой, вийду я у садочок,
Де соловейко щебетав,
Де молодий козаченько
Собі дівчину підмовляв.
«Забудь, дівчино, забудь, кохана,
Забудь про мене, козака,
Бо ту любов, що м ся любили,
Рознесе бистрая вода».
«Я з тобою не кохалась,
Ані на місяць, ані на рік,
Я гадала, мій миленький,
З тобою жити цілий вік.
Я з тобою не кохалась
Ані на місяць, ані на два,
А ти кажеш, що нашу любов
Рознесе бистрая вода».
Ой, вийду я у садочок,
Де соловейка там нема,
Та й розкажу усім дівчатам,
Щоб не кохались так, як я.
Бо закохатись дуже легко,
А розкохатись дуже зле.
Любов суше, серце круше,
Часом до смерті доведе.

Ой, там у полі тополі,
Кругом шовкова трава,
Ой, там гуляла дівчина
З милим до білого дня.
Гуляла вона, гуляла,
Аж тут циганка прийшла:
«Даруй, дівча, свою ленту,
Правду тобі скажу я».
«А я циганам не вірю,
Милий кохає мене,

Вийди, циганко, із гаю,
Най не бачу тебе».
Циганка з гаю не вийшла,
Правду сказала мені.
«Милий тебе покидає,
Більше не вернеться, ні».

Як я стояла коло двору,
І задивилась на твій стан,
І довго ждала під вербою,
Поки не впав нічний туман.
Як я садила айстри білі,
Червоно-сині, голубі,
В моєму серцю гаснуть зорі,
Чужою стала я тобі.
Як я садила айстри білі,
А ти поміг мені полеть,
З тих пір я мрію про кохання,
З тих пір душа моя горить.

Дванадцята минає, пора йти домой,
Ой, що я розкажу мамаші радной?
Прийшла я додому, застукала в вікно,
Мамаша відповідає: «Я жду тебе давно.
Ой, доню ж моя, доню, а де ж ти була,
Що очка заплакані, розплетена коса?»
«Я, мамцю, ходила у вишневий садочок,
Мій милий поїхав на Дальний Восток.
Лишив мені на пам'ять шовковий платок,
Щоб слези втирала дрібні, як горох,
Щоб більше не ходила у вишневий садочок,
Щоб більше не зривала зелених ягідочок».

Ой, світить місяць, яснії зіроньки,
Видно, хоч голки збирай.

Вийди, кохана, працею зморена,
Хоч на хвилиночку в гай.
Сядемо вкупочці, там, під калиною –
Пан¹⁰⁸ над панами я, пан!
Глянь, моя рибонько, срібною слизою¹⁰⁹
Стелиться в полі туман.
Ніц не лякайся, що білії ніженьки, –
Вмочиш в холодну росу,
Я тебе, вірную, аж до хатиночки
Сам на руках занесу.
Ніц не лякайся, що змерзнеш, лебедонько, –
Тепло, ні вітру, ні хмар,
Я пригорну тебе до свого серденька –
А воно палке, як жар¹¹⁰.

З-за гори ще сонце не сходить,
З-за другої сонце блищить,
Мій милий поїхав далеко,
За ним мене серце болить.
Мій милий поїхав далеко,
За ним мене серце болить.
Він пише, що другу кохає,
Мені написав: забувай!
Нічо я на це не сказала,
Лише я сказала одно:
Давно б я була призабула,
Коби не дитятко його.
«Ой люлі, синочку, ой люлі,
Ой люлі, синочку, та й спи,
Бо я маю сідати край стола
Писати милому листи».
Ой, пишу я листа та й пишу,
На чім же я маю кінчать?
Напишу: приїжджай у неділю,
Мене, молодую, поховать.

108 В оригіналі – І.

109 У оригіналі – хвилюю.

110 Автор пісні – М. Старицький, але зараз це – народний романс.

Володя ти, Володя, малиновий цвeток,
Давай пойдьом, Володя, в вишневенький садок.
Там пташки-канарейки так весело поють,
Вони для нас, Володя, розлуку подають.
Розлуко ти, розлуко, чужая сторона,
Ніхто нас не розлучить – ні місяць, ні волна.
Ніхто нас не розлучить, ні місяць, ні волна,
Тільки нас розлучає чужая сторона.

Синєє море, білий паракход,
Куда не поїду – все чужий народ;
Куда не поїду, куда не поїду –
Все свою гармошку за собов беру¹¹¹.

Ой, мчітсья поєзд рубежамі,
Асєнній вєтєр навєва.
А в том вагонє сідіт парєнь,
Сідіт, і пєсню напєва.
«Кагда-то я любіл дєвчєнку,
Любіл, ухаживал за нєй.
Сєйчас ана мєня нє любіт:
«Не будєш большє ти маім».
Кагда в салдати я прізивалсья,
Ана слєзамі залілась,
Сєйчас я пісьма получаю –
За брата замуж собралась.
Домой прієду на побівку¹¹²
А в сєрдцє колєт, как іглої.
А брат с улыбкаї атвєтіл:
«Ти апаздал, сапєрнік мой».
Прайдут гада, найдутса дєті,
І будут дядєй називать.
Ані нє знають, штo єтот дядя
Любіл кагда-то іхню мать».

111 Текст пісні неповний.

112 Короточасний приїзд додому.

Ой скоро-скоро поїзд рушит,
Ой скоро-скоро загуде,
Ой скоро-скоро нас не буде –
Далеко поїзд завезе.
«Не відїжджай, милий, далеко,
Бо там чужая сторона,
Тебе любить буде друга,
А ти забудеш про мене».
Милий відїхав – сумно стало,
Туга на серце налягла,
Шутить, сміятись перестала,
І гірко плакати почала.
«Кажуть мені, що я больная,
І говорять, що я умру,
Лічиться мені не дозволяють, –
Все кажуть милого забудь.
Коли на морях волги стануть
І море висохне до дна,
Тоді я милого забуду,
Когда закроються глаза,
І серце кров'ю обіллється,
Сама зів'яну, як трава».

У больниці під віконцем
Та й зацвила ружа.
Ой, якби знав, ти мій миленький,
Яка я недужа.
У больниці під віконцем
Та й зацвила вишня,
Ой, трудно, трудно, ти мій миленький,
Щоб я з сего вийшла.
У больниці під віконцем
Зацвила блаватинь,
Ой, прийди, прийди, ти мій миленький,
Бо буду вмирати.

Ой, зійди, зійди, ясний місяцю,
Як млинове коло,
Вийди, вийди, серце дівчино,
Та й промов хоть слово.
Ой, рада би я та й виходити,
З тобою говорити,
Та й сидять говорять вражії люди,
Та й хотять нас розлучити.
Ой не бий, мати, та й не лай, мати,
Не роби з нас каліченьки,
Темної ночі зав'яжи очі
Та й приведи нас до річеньки.
А як приведеш аж до річеньки –
Розв'яжи мої карі оченьки,
Хай подивлюсь я, хай побачу я,
З милим своїм повстрічаюся.

«Миленький, миленький, чому с не прийшов,
Я на тебе ждала, аж місяць зійшов».
«Миленька, миленька, я до тебе йшов,
Вийшов за ворота – дрібний дощ ішов».
«Обдури, миленький, батька свого,
Я вчора гуляла – дощу не було.
Обдури, миленький, матінку свою –
Ти вчора підводив подругу мою.
Подруго, подруго, цього не роби –
Свого не цурайся, мого не люби.
Подруго, подруго, яка у тебе кров –
Нащо ти розлучаєш цю вірну любов».

Шпиталю, шпиталю, сумна каменіца,
Сломнянна подушка, над гловой табліца.
Сломнянна подушка, і гречана каша,
Ой, Боже, наш Боже, це неволя наша.

Шпиталю, шпиталю, сумне помешкане,
Не один заплаче, як сі там дістане.
А я теж плакала, як сі там дістала,
Сьостра-добродзійка першу сукню дала.
Першу сукню дала, на стіл положила,
Сім докторів стоять надо мнов з ножами.
Сім докторів стоять, як польські жомнери,
А я, нещаслива, на тім столі леже.
Взяли мя на ноші, занесли на гуржи,
А я плачу, кричу, аж сі трясут муржи.
Як ім йшла додому, рахувала сходи:
Дзінькує ці, сьостро, що давала води.
Як ім йшла додому, рахувала брами:
Дзінькуєм лікаржам, що вілічив рани.
Як ім йшла додому, горами-долами,
Аби м сі не здибала з тими лікарами.

У лісі, у темному, де ворон лиш кричав
Дивиласі дівчина, як милий умирав.
Від вітру почорніло його біле чоло,
І очи посумніли, а личко пожовкло.
«Ой, милий мій, миленький, ой, що ж ти наробив,
Яка нічка гарненька – на кого с мні лишив?»
«Лишаю тя, миленька, на хлопця-юнака,
Щоб їсти доносила, поки будеш жива.
Щоб їсти доносила, поки будеш жива,
Щоб нігде не зрадила, ти хлопця-юнака».
«Миленький мій, миленький, а де ж твоя рука,
Ой, чим ти мя пригорнеш до свого серденька».

Вже останні хвилі нашої розлуки,
Жаль серце стискає, і час на розпуки,
Жаль серце стискає, і я сама в'яну,
За тобов, миленький, як я ся остану.

Краще утопитись, з водою втонути,
Ніж без тебе, серденько, на сім світі бути.¹¹³

Вчера було літенько, сьогодні зима,
Вчера була з миленьким, сьогодні сама.
Вчера була з миленьким, сьогодні сама,
До чого проклятая любов довела¹¹⁴.

Ой, не шуми, луже-друже, зелений байраче,
Не плач, не журися, молодий козаче.
«Не сам же я плачу – плачуть карі очі,
Не дають спокою ні вдень, ані вночі.
Сусіди близенькі – вороги тяженькі,
Не дають ходити, дівчину любити.
Я буду ходити, дівчину любити,
Ще й візьму до себе – буду з нею жити.
А як ти будеш жила, то будеш тужила;
Ти згадаєш, мила, де моя могила.
А моя могила край синього моря,
Де була між нами тихая розмова».

У вишневім садочку соловей щебече,
Він кличе Оксану в садок.
«Ой, вийди, Оксано, Оксано чорноброва,
На тебе в садочку жде козак». (2 р.)
Оксана, мов пташка, в садок прилетіла,
Принесла милому платок.
Сльозами зросила солдатську шинелю,
І гірко-гіренько плакала. (2 р.)
«Козаче-соколю, візьми мене з собою,
На кого лишаєш мене?»
«Лишаю тя, мила, товаришу своєму,
А сам їду далі воювать». (2 р.)

¹¹³ Уривок.

¹¹⁴ Уривок пісні.

Він скочив на коня, вдарив поводами,
А кінь лиш вухами стреже.
Оксана шепоче: «Вернися, соколю,
Я буду чекати тебе». (2 р.)

ЖОРСТОКІ РОМАНСИ

Народний романс-балада отримав назву жорстокого романсу. Це продукт міської масової культури кінця XIX - початку XX ст., який склався на основі народних фольклорних традицій, але за законами професійного мистецтва. Звідси двоїстість, особливий характер.

Як і балада, жорстокий романс показує драматичну історію з трагічною кінцівкою. Але в романсі все ж акцент робиться на почуттях, на переживаннях щодо того, що сталося. Усі сюжети побудовано навколо шалених почуттів, нестримної пристрасти, що врешті-решт призводить до трагедії. У світі жорстокого романсу головна цінність – це кохання. Коли воно руйнується, життя втрачає будь-який сенс.

Джерело: Хоменко Н. Український народний романс: проблема жанрової ідентифікації.

«Ой, в гаю, в гаю, при Дунаю,
Там, де калина лиш цвіте,
Згадай, згадай, як ми кохались,
І розійшлися раз на все.
Згадай, як ми удвох сиділи,
А соловейко щебетав,
А зорі весело світили,
Згадай, що ти мені казав.
Я твого слова послухала,
Бо я ще була молода,
Я рідний край свій залишила,
І за тобою в світ пішла.
А ти завів мене далеко,
Де я ще зроду не була,
Ти пошукав собі другу,
А я осталася сама.

Довкола мене чужі люди,
До кого я ся пригорну?
Піду, піду у сад зелений
Там соловейко розмовляв.
Піду, піду на синє море,
Там, де я маю потопать.
Прощай, прощай, коса дівоча,
Більше не буду тя чесать».
Дівча цю пісню промовляє,
І в синє море впадає,
А соловейко на калині
Жалібну пісню співає.
Шуміли сосни, ліси, гори,
Шуміла в лузі калина,
«Прощай, прощай, мій вірний друже,
Мені вже вічна могила».

Щоб скорше вечор вечорів
Щоб скорше кладку перейти,
Щоб занихать щире кохання,
І до дівчини більш не йти.
«Ой, не прийшов я до дівчини,
Ні цілувать, ні обнімать,
Лише прийшов я тобі сказати,
Що вже тя буду покидать».
«Ой знаю, знаю, ти мій миленький,
Що ти до нас трьох приходив,
Лише не знаю щирої правди –
Котру ти з нас трьох полюбив».
«Любив я першу – була цікава,
Любив я другої красу,
А та третя сумна ходила,
Осталась в серцю моєму».
Вийшла дівчина на крутий берег,
Там, де пливають кораблі,
Скочила в воду, забилося серце,

Найшла прихиленьку собі.
Вийшов козак на крутий берег,
Витяг хустинку з рукава,
Кинув на воду – візьми, дівчино!
Це та, що ти мені дала!
Возьми, дівчино, зав'яжеш серце,
Щоб не чорніло у воді,
Ті карі очі, і стан дівочий,
Найшла прихилоньку собі».

Прийшла в аптеку купити йоду –
Аптекарь йоду не дає,
Лише питає: «Люба дівчино,
Яка досада в тебе є?»
«А я досади тобі не скажу,
Тільки покажу, де болить,
Мене миленький давно покинув,
А в серцю любов ще горить.
Піду до лісу, та й заблуджу,
Нехай шукає він мене,
Поїду в світ я, не вернуся
Нехай не бачить він мене».

III. ПРОЗОВІ ЖАНРИ

Український народний епос у сучасній фольклористиці умовно поділяється на дві великі групи — прозу казкову та неказкову (історичну). Основним принципом такого поділу є функціональність жанрів: у першій групі (до неї належать казки, небилиці, анекдоти, притчі) переважає естетична функція, у другій (легенди, перекази, народні оповідання та ін.) головна функція — інформативна.

КАЗКИ

1. Казкова проза

Казка – епічне оповідання чарівно-фантастичного, алегоричного і соціально-побутового характеру зі своєрідною традиційною системою художніх засобів.

Народна казка — один із найдавніших жанрів усної народної творчості. У казках знайшли віддзеркалення уявлення давніх людей про добрі й лихі сили, про вплив природи на життя особистості, про чесноти й вади людей. У казках діють добрі й погані персонажі, герої випробовуються на духовну міцність, фантастичні сили шкодять і водночас допомагають людям, світ природи і світ людський зближуються так, що люди, тварини й рослини розуміють одне одного.

Характерні ознаки казки: походження та поширення в усній формі; розповідна форма; вигаданість сюжету; умовність зображуваних подій і героїв (відсутність конкретики, лише загальне уявлення про персонажів, про час і місце, де відбувається дія); боротьба добра і зла з обов'язковою перемогою добра; чітка побудова (зачин, основна частина, кінцівка); послідовність розвитку подій; утілення народних уявлень та ідеалів.

Джерело: Ніколенко О. М., Конєва Т. М., Орлова О. В. та ін. Світова література: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. К.: Грамота, 2018. 296 с.

Були собі півник та курочка. Набридло їм удома сидіти, пішли вони мандрувати по світу. Ідуть вони, ідуть зеленим гаєм, навколо вітрець кущем колихає, на кущах листячко, а між ними червоне намистечко. А курочці дуже захотілося їсти. Та й просить вона півника:

– Півник-когутик, зламай мені прутик,
Хоча б невеличкий, хоть дві кислички.

Тільки півник почав ламати, а тут зайчик зі своєї хати:

– Хто, хто тут ходить по гаю?

Хто мої кущики ламає?

Злякався півник, та й каже курочці:

– Ходім краще далі, які ж тут звірі зухвалі, вуха в них довгі, самі вони сірі, мабуть, це якісь страшні звірі.

Ідуть вони, ідуть зеленим гаєм. Навколо вітрець кущі колихає. На гіллях листячко, а між ними ягідки, як червоне намистечко. А курочці знов хочеться їсти. Та й просить:

– Півник-когутик, зламай мені прутик,

Хоча б невеличкий, хоть дві кислички!

Тільки півник почав ламати, а тут білка зі своєї хати:

– Хто-хто тут ходить по лісі?

Хто гілля ламає на моїм горісі?

А півник зачав кудкудакати, та й каже до курочки:

– Ходім краще далі, які ж тут звірі небувалі. Вуха в них з китицями, а хвіст пухнастий, мабуть, хочуть на нас напасти.

Ідуть вони, ідуть зеленим гаєм. Навколо вітрець кущі колихає, а на кущах листячко, а між ними ягідки, як червоні намистечко. А курочці знову хочеться їсти. Та й просить когутика:

– Півник-когутик, зламай мені прутик,

Хоча б невеличкий, хоть дві кислички!

Тільки півник почав ламати, а тут лисичка зі своєї хати:

– Ах, прошу, прошу до мене в гості,

Відпочиньте в моїй хатинці,

А в мене є для вас гостинці:

Найкращі яблучка і смачні горішки,

А вас, напевно, стомили ніжки,

Бо ви далеко йшли по гаю,

А я вже давно на вас чекаю.

А півник та курочка не ймуть собі віри:

– Ой, які тут звірі хороші та милі!

Та й когутик вже втішився і кукурікає. А зайчик прийшов та й каже:

– Ти, півнику, занадто хоробрий.

Хіба ти не знаєш цієї лисиці,

Ось буде тобі за оці кислиці!

Та й пішла лисиця до вовка, просить його в гості:

– Ходіть, куме, до мене в гості!

Та й вони обоє йдуть додому до лисиці. А тим часом півник поглядає на подвір'я, а на подвір'ю куряче пір'я! Та й хочуть вони з курочкою втікати. А лисиця йде з вовком, а вовк страшний та хижий, і радіє, що буде їжа. А півник та курочка зачали тікати. Та й тікають, тікають, ледве встигли втікти, а вовк з лисицею бігли-бігли, та й залишилися без обіду.

Отак не можна довіряти улесливим і лицемірним людям.

Наварила пирогів, закликала Яська,
Ясько наївся, пішов до Чернівець,
Купив горнець, та й байці кінець¹¹⁵.

Були собі зозуля і вудвуд (жидівська зозуле). Та й вудвуд все кукає — ву-ту-тут, ву-ту-тут. Та й одного разу зозуля коло нього стояла, та й каже:

– Ти смердечий, ти смердечий!

А вудвуд каже:

– Не кажи мені «смердечий», я ти куплю черевики.

А вона зозуля каже до нього:

– Ку-пиш, ку-пиш, ку-пиш?

– Куп'ю-куп'ю, куп'ю-куп'ю, куп'ю-куп'ю.

Стояли Дуб і Береза. Береза висока, широколиста, кора біла. Дуб зелений дуже, але нижчий за березу. Хвалилася та Березонька:

– Яка в мене кора та біленька,

Яке в мене гілля та високе,

Яке в мене листя та широке!

А дуб каже до неї:

– Не хвалисі та Березонько!

Не ти свою кору вибілила!

Не ти своє гілля височила,

Не ти своє листя широчила!

Вибілило кору та ясне сонце,

Височило гілля та дрібний дощ,

Широчило листя та буйний вітер.

115 Нескінченна казка. Елемент кумулятивної казки.

БІБ І РИБКА

Сидів Біб на березі – дивився у воду. А цікава Рибка приплила до нього та й каже:

– Добрий день, Напихайкишко!

А він їй відповів:

– Дай Боже здоров'я, Розплюйхліб!

А Рибка почула і пішла з плачем до своєї матері. А мати питає її:

– Чого ти, донечко, плачеш?

– А той Біб, що сидить на березі, мене прозивав.

– Та за що ж він тебе прозивав? Може, ти йому чим докорила?

– Ні, я прийшла до нього і кажу: «Добрий день, Ситий Доме!» А він мені відповів: «Дай Боже здоров'я, Розплюйхліб!»

– Як так, то я його спитаю, за що він тебе прозивав.

Приплила стара Риба до Боба та й каже:

– Добрий день, Ситий Доме!

А він їй відповів:

– Дай Боже здоров'я, Чесний Столе!

– А за що ви мою дочку прозивали?

– Я її не прозивав. Вони прийшла і каже: «Добрий день, Напихайкишко!» А я їй відповів: «Дай Боже здоров'я, Розплюйхліб!»

Тоді стара Риба каже до малої:

– Так?! Іди собі геть від мене, коли не по правді говориш!

Тоді Рибка поплакала і поплила геть. Бо то не можна брехати.

ЛОЗИНКА І ДУБ

Стояв високий дуб, і гордовито всюди споглядав,

Сміявся він з тоненької лозини, і так їй раз казав:

– Ой, яка химерна ти, нечемная лозино!

Твій батько, Верболиз, здурів, неначе ти йому не рідна дитина!

На сміх тебе тут посадив! Ох, я – не ти, я дуб, це інше діло!

Я вітру не боюся, я з вітром змагаться буду сміло!

Як хочеть, до нього не поклонюся!

А нараз затріщав¹¹⁶, уломився, та й упав.

Лозиночка бідненька заплакана стоїть,

А Дуб поломаний лежить.

Ходив яструб по птахам (ловив). Та й здибавсі з совою. Та й сова питає яструба:

- Де йдеш?
- Йду птахів поїм.
- Йой, аби с мої не поїв, бо мої найкращі пташки.

Та й яструб пішов, та й полисєв усіх пташок, бо вони були гарні. А як прийшов до совенят, то вздрів, що вони такі пулькаті й клапаті. Та й поїв їх. А сова сі вертає до свого гнізда, до совенят, а їх нема. Та й сова зацєла плакати і казати до яструба:

- Нащо ти їх поїв, вони були найкращі.
- Отак для кожної матері її діти – найкращі.

Прийшов бідний сусід до багатого сусіда та й каже:

- Куме, позичте мені грошей.
- А як же ви там живете, як у вас на подвір'ю, що у вас є з худоби, чи чисто у вас чи не чисто?
- Та в мене нема ніц, в мене так чистенько, всюда чисто, нема худоби, нема соломинки ніде.
- Як так, то я тобі не жичу¹¹⁷ грошей, бо ти мені коли віддаш, звідки віддаш?

Та й пішов бідний сусід додому. Та й на другий день приходит другий сусід та й каже:

- Куме, позичте мені грошей.
- А ти як живеш, що в тебе є, як у тебе на оборі¹¹⁸?
- Йой, дайте спокій, повно худоби. Соломи повно на оборі, не маю коли позамітати, повно свиней.
- Як так, то я тобі позичу, як ти маєш усьо, коли будеш мати гроші, тоді принесеш¹¹⁹.

КОЗА-ДЕРЕЗА

Мав дід з бабою козу. А та коза всьо блєє, нічо не їст, не п'є. Та й одного разу каже дід до баби:

- Гони пасти козу.

117 Не позичу.

118 Подвір'ї.

119 Казка соціально-побутова.

Баба взяла та й займила козу. Та й пригонит додому, а коза далі блеє. А дід каже:

– Що ти, бабо, не пасла її?

Та й дід каже до кози:

– Чо ти блеєш, як тебе баба гонила пасти?

А коза каже:

– Ой, я не їла, ні пила, бігла через місточок та вхопила кленовий листочок, бігла через гребельку, вхопила водиці крапельку, та й з тим.

А дід каже до сина:

– То ти гони.

Та й син займив козу. Та й таке саме коза казала після пасовища, що вона ні наїласі, ні напиласі. Та й після сина займила донька, та й таке саме з нею трафилосі¹²⁰. А потім займив дід, і з ним так само сталосі. А вже як дід пригнав додому, а вона далі блеє, та й дід питає її:

– Чо ти, козо, блеєш?

– А я ні їла, ні пила.

Та й дід взяв ніж, та й зарізав козу¹²¹.

БАЙКИ

Байкою називають алегоричний твір невеликого обсягу, який має повчальний характер. Байці притаманне зображення лише однієї події з життя героя і її нетривалий час дії, лише два-три персонажі й розповідний спосіб викладу. Здебільшого байка буває віршованої форми, але трапляються байки іншого виду.

Джерело: <http://moyaosvita.com.ua>

Одна жінка мала чоловіка. Та й вони сварилисi. Та й одного разу чоловік пішов та й втопивсi. А жінка каже:

– Виплинь, бiдо, виплинь з води,

Лiпше з бiдов, як без бiди.

Один вуйко-коханец прийшов до одної жінки. А його ґазда зламав та й набив. А той вуйко-коханец каже:

¹²⁰ Трапилося.

¹²¹ Здебільшого казки у розповідях бабусі Михайліни не мали повчального завершення у кінці.

– Ліпше дома ночувати в сінях на драбині,
Як в чужої молодиці на білій перині.

Полетів пташок дітям за червачком, а пташка сидит на яйцех. А він
прилетів до гнізда вже, до неї, та й каже:

– Ой, дивисі, моя мила, як я заросивсі!
Літав дітим за сніданем, мало не втопивсі.

КОНИК

Коникові (-стрибунцю) життя миле:

Співав, гуляв літо ціле;
Як настала вже зима,
Оглянувся — та й нема:
Ні зерняток, ні листків,
Ні пахучих корінців.

Прийшов до мурашки, та й каже:

«Сусідо, поможи: позич ми до весни

Хоч жменю зеренець,
А як не — то мій кінець».

А мурашка каже до нього:

«А ти що, в літі спав?»

А коник каже:

«Хрань Боже, я співав».

А муравей відпер:

«То гуляй тепер»¹²².

ЛЕГЕНДИ

Легенда – це поетична оповідь про певну історичну подію, усне народне оповідання про чудесну пригоду, що сприймається як достовірне. Легенда – приблизний синонім поняття міф; епічна розповідь про те, що відбувалося в незапам'ятні часи. Як і перекази, легенди покликані зберегти у народній пам'яті й передати майбутнім поколінням знання про історичне минуле народу, пояснити причини виникнення різних явищ природи, їхню суть, зафіксувати народні уявлення наших пращурів про них. На відміну від переказів, легенди менш достовірні, у них допускається вигадане, фантастичне, неймовірне. Але поряд з цим, легенди – це не прості вигадки, адже беруть свій початок з реальних подій.

Хоча події у легенді нерідко перебільшуються, у народній свідомості вона все ж сприймається як достовірне розповідь, що відрізняє її від звичайної казки, а фантастичний зміст легенди трактується як диво, творене незвичайними людьми. Фантастика і вигадка легенди – саме ті чинники, що за допомогою них незрозуміле стає зрозумілим, а неможливе – досяжним.

Джерело: <http://traditions.in.ua/usna-narodna-tvorchist/lehendy>

Оден хлопець закравсі на грушку вночі в городі у ґазди. Він вже нарвав повну торбу грушок і хотів уже злізати, але не міг поворухнутися. Сего хлопце не пускала нечиста сила. Тоди він сидів на грушці, аж поки надійшов ґазда. Тоди хлопець вже міг сі поворухнути. Він зліз з грушки і віддав ґазді грушки.

Ісус Христос як ходив по світу, та й де плюнув, то там в лісі все виростили губи. От що то є Божа сила! Та й тепер у всіх лісах є губи, а так сі називають від Ісусових губ¹²³.

Два брати (певно, Каїн і Авель – ред.)билисі вночі (за щос посварилисі). А то нікого тамка не було, лиш місяць світив. А вони мали, відий¹²⁴, вила. Та й один брат каже:

¹²³ Апокрифічна легенда.

¹²⁴ Мабуть, напевно.

– Сей місяць, що над нами, буде нам за свідка.

Та й один брат другого вбив. Та й на місяці се відбилосі. Та й люди тепер кажут:

– Ади, на місяцеві відбито, що брат брата вбив¹²⁵.

Одного разу були вечорниці. Та й сі посходили дівки з хлопцями на вечорниці, та й дівки прели. А хлопці бавилисі. Та й кажут хлопці:

– Бавмосі в мерце.

Та й один лег на стіл, та й вже йдуть сі до него молити, та й сміються дівки і хлопці. Та й троха посміялисі, та й кажут:

– Вставай вже, та доки будеш лезети!

А він не встає. Вони його будє, штуркают, а він не встає, бо вмер насправді. Та й забрали го додому, поховали.

Був такий старий грішник. Кажє Бог йому:

– Запхай паличку в землю і носи писком воду, поки та паличка сі не прийме.

Та й палице сі приймила і зацвила. І вже є яблучка, дуже рясна сі вродила з тої палички яблунє. І вже треба їх обривати. І кажє Бог до того діда:

– Трєси яблінку.

Дід потрес раз, другий раз, третий раз – всі яблука попадали з яблуньки, лише двоє сі лишили. А дід бере та й трясє далі, б'є патиком, не годен відірвати. А Бог кажє:

– А видиш, скільки ти мав гріхів, і всі тобі прощені, котрі яблука обпадали, а сі двоє не впадуть, то се гріхи тобі не прощені – за тата й за маму, бо ти їх не слухав.

Одна баба поклала хату без вікон. Та й в хаті сі не видко. А вона взєла сито, та й лапає сонце та й носит до хати. Та й носит, та й носит. А люди надійшли, та й кажут:

– Та же ви возьміт та й в хату поробіт вікна, та й буде видко в хакі, та й не будете світло решетом у хату носити.

Та й баба так і зробила.

Оден чоловік тікав від смерти. Та й вже втік так далеко, як дес до Товстого. Та й сі вже змучив, та й кінь його сі змучив, бо була дорога далека. Та й сів той чоловік відпочивати. Кінь пасецці. А він сидит, змучивсі, впрів. А надходить смерть, та й каже:

– Що ти тут сидиш, робиш?

– Сиджу, відпочиваю, бо сі змучив, бо тікаю від смерти!

А він не знав, що то до него смерть говорить. А вона каже:

– Ото добре, що с до мене підїхав, бо мала йти до тебе в село додому.

Та й забрала смерть чоловіка.¹²⁶

Один жомнір йшов на войну. А він був молодий, мав дес 18 або 20 років. А то була ніч. Та й він прийшов до якогос ґазди та й каже:

– Може, я би в вас переночував?

А ґазда каже:

– Нема де переночувати, бо жінка буде мати дитину, та й де будеш спати, та й яке то спаннє.

А жомнір каже:

– Я буду ночувати надворі, ляжу си під хату.

А то було тепло. Та й вже ліг жомнір, та й думає. Та й вже якраз вродиласі дівчинка у ґазди. А планета, та, що судьбу каже кождїй людині, каже:

– Сє дівчина, що сі вродила, має бути жінкою сего жомніра, що спит під хатою, має сі з нев вжитисі.

А той жомнір то не вчув, та й каже:

– Що я маю скільки ходити нежонатий, що я маю сі женити з цев дівчинов?

Та й сі всердив, та й кинув ту дівчину на колик, на штахета. А та дитина плаче на кілку, бо їй пробив кілок черво. Та й вже її хтос знів з колика. А той жомнір рано пішов на войну. Та й він на войні, а та дівчина росте, має рік, два, три, штири, вже доросла дес до 16-17-ти, а він на войні доки воює. Та й вона росла з тим шрамом на черві, що її той жомнір на колик кинув. А той жомнір вже відслуживсі, прийшов з войни, та й си сподобав ту дівчину. Та й каже:

– Я сі буду з тобов женити.

А вона була файна й молода, а він був від неї старший. Та й вже сі вони

вженили. Та й вона дес сі перебирала в хаті в сорочку, та й той жомнір побачив той шрам. А він вздрів, та й каже:

– Чо в тебе такий шрам на черві?

А вона каже:

– Якийс в нас ночував жомнір, йшов на войну, ночував, як я сі вродила, та й кинув мене на колик, а я сі завішала, та й того шрам.

А той жомнір каже:

– О, то видко, судьба, бо то я тебе кинув на колик.

Та й вони вже сі обоє сміют.

Матір Божа з малим Ісусом Христом на руках тікала від жидів. Та й пішла до осики, та й каже:

– Прийми мене, сховай мене!

А осика зацела сі трести:

– Я не приймаю, я сі бою.

А пішла Матір Божа до ліщини, та й каже:

– Сховай мене!

Та й ліщина каже:

– Най буде, то будь.

Та й ліщина приймила Матір Божу, та й її перетримала. Та й того ліщина все спокійна, має великі листки, горішки, а осика сі тресе, як вітер повіє легонько¹²⁷.

Ісус Христос прийшов до жидів. А одна жидівка сховаласі під корито. А жиди кажут до Ісуса Христа:

– Як ти такий пророк, то скажи, що під цим коритом є.

А Ісус Христос каже:

– Та що є, є льоха з пацетами.

Жиди відкривають корито, а там льоха рохкає і плекає пацет¹²⁸.

У двох родиців уродивсі хлопец. І тим родичам сказала планета, що їх сина має грім убити. Чи се їм сі приснило, чи нє. Та й вони збудували йому таку каменіцу, що грім туда не залетит. Та й вже той хлопчик виріс, вже

127 Апокрифічна легенда.

128 Апокрифічна легенда.

кавалер. Та й вже гримит таково, блискає, та й йому батьки кажут:

– Йди до тої камениці, що ми збудували, та й сі сховаєш від грому.

А він каже:

– Я не йду туди, бо я там сі бою.

Та й пішов собі дес на обору, дес збоку, не пішов у каменицу. Та й загри-міло, та й грім вдарив у него, та й вбив того хлопця, бо він був дес збоку, а якби був у камениці, то було би го не вбило. Бо то планети долю кожної людини знають і таку долю посилают.

Деякі люди з Лекечого та сіл навколо хтіли бути багатими, і через те збиралисі купками (дес по троє) і йшли в село Чортория, де були чорти. Коли люди приходили до чортів, то лізли під величезний камінь, що тримавсі на волосинці (чи на ниточці). Під тим каменем сиділо кілька чортів. Там люди підписували своєю кров'ю угоду з чортами про те, що люди віддадут чортам душу, а чорти дадут за це багатство. Після сего люди приходили додому і заставляли багатство.

Ісус Христос ніс хрест та й став спочивати під хатою жида. А малий жид вийшов з хати та й каже до Ісуса: «Ти чого тут сів, ану гони звідси!» Та й нагнав Ісуса Христа. А Ісус сказав: «Будеш вічно ходити, ніколи вмирати не будеш». Кажут, що сей жид дотепер ходит по світу.

Прийшов Ісус Христос до жидів, а жида їли кугута¹²⁹. Та й вони поскла-дали кістки на купку, і кажут Ісусові Христови:

– Як ти такий пророк, то зроби так, аби з сих кісток запіяв кугут!

А Ісус Христос ті кістки поблагословив, і нараз кугут злував крильми і запіяв. От що то є Божя сила!

На другий світлий вечір, на Ардан¹³⁰, пішла одна жінка за водов, та й принесла повне відро вина. Та й вони пили не воду, а вино.

¹²⁹ Півня.

¹³⁰ Йордан, Водохреща.

Йшов чоловік з ліса, та й став спочивати. Сидит на березі, спочиває, а величезна риба надплила та й лигнула¹³¹ його з сокирою. Та й він там рубав ребра. Та й вона стала слаба, та й приплила до берега, здохла. Та й він виліз. То така була риба, що рубав у ній, як у хаті.¹³²

ПЕРЕКАЗИ

Перекази — усні оповіді про життєві факти, явища, драматичні ситуації, пов'язані з конкретними історичними подіями, інформація про які передається не очевидцями, а шляхом переповідання почутого (звідси і назва — переказ). Порівняно з легендами, перекази вирізняє більша достовірність та документальність змісту, вони є виявом історичної пам'яті народу. Згідно з критеріями жанрової класифікації неказкової прози К. В. Чистова, переказам властиві такі характеристики:

- 1) час менш давній, порівняно з легендами; часто вказується час зображуваних подій (якщо не точно, то в можливих межах хронологічного періоду);
- 2) локально прикріплені до певного географічного пункту (місця поселення, річки, гори і т. ін.), хоча залежно від суспільної ваги змісту можуть набувати не тільки локального, а й загальнонаціонального значення;
- 3) надприродних персонажів та подій немає; хоч вони й обростають привнесеними чи додуманими мотивами, деталями, однак домисел ніколи не виходить за межі можливого;
- 4) оповідач перебуває на зовнішній щодо зображуваного позиції.

Джерело: <http://gorodenok.com/legendi-i-perekazi-ukrainський-фольк>

Єдна жінка мала мати дитину, а її чоловік йшов уночі за бабою, що мала забрати дитину¹³³. А тоді, певно, була дес 12-та година ночі. Та й чоловік ішов за бабою, а йому кінь перегородив дорогу. А той кінь був дуже великий. Той вуйко почекав, поки кінь посунувсі. Кінь звільнив дорогу, і чоловік пішов.

Біда ходила вночі, а вдень не.

131 Проковтнула.

132 Уривок з казки.

133 Приймати роди.

Прийшло два хлопці сватати дівку: їден мудрий, файний, але бідний, і дурний, негарний, але багатий. Та й родиці дівки хтє дурного, бо він багатий, хоть і нефайний. А сама дівка хоче файного, бідного. Та й зацели сі корогодити, та й дівчина почела просити батьків, щоб вони її віддали за мудрого. Та й дівчина дала дурному гарбуза, а вийшла заміж за мудрого. А дурний почав її сварити:

– Кріпачка, кріпачка,
Аби ти¹³⁴ виросла отака болячка!

Оден пан, що їхав на кони, вздрів, що баби на базарі купують олій, та й зліз з конє, та й купив і собі півлітри олію. А він дес їхав. Та й випив олій, та й потім каже:

– Що за такий олій, що не в дупі, не в голови?

Та й вітак¹³⁵ у него зацеласі с..ачка¹³⁶. Та й він зацев¹³⁷ защораз злазити з конє с..ати. Та й все хоче с..ати, а то гупає, підкидає на кони, а с..ачка надходить. А він все злізе, по..ере. А то на кони гупне пару раз та й вже с..ачка летит. Та й злавив він вже с..ати, щос зо п'єкь раз, а нарешті скинув сподні на кони та й се..е, а кінь вже обіс..аний. Та й каже:

– С..ай, дупа, сама!

По Летечому ходили міняйли, та й єдні крицели: «Деготь!», а другі крицели: «Міняй, катранє давай!», треті крицели: «Горшки направйоть!», четверті крицели: «Сцетини!», а п'єті гострили сокири, ножиці й усяке інше на дорозі, але ніц не крицели. Тако, наприклад, йде хтос по дорозі, а сі чоловіки їго питають:

– Маєте ножиці, бритви, щос інше?

Та й перехожі давали му, що мали гострити. Та й платили за то гроши. Та й сі чоловіки казали:

– Давайте 20 грош! (чи 50 грош, залежно від того, що гострили, могли навіть за дешчо взяти цілий злотий).

А коли сі чоловіки гострили бритви, то як погостре, кажут:

– Бритва солінгера, арса голє, як холєра!

134 Тобі.

135 Потім.

136 Розлад шлунку.

137 Почав.

А ще вони тако робили, сесі чоловіки: виривали з голови волосок, дули на бритву, а бритва втинала той волосок (так добре гострили). Сі чоловіки гострили це всьо таким станком, що там була корба, її притискали ногов, а бритву або ножиці абощо тримали руками. А ще до Летечого пускали циган, але їм дозволили бути в селі лише їден день. Та й вони тоже гострили сокири і всяке інше, бо хтіли щос заробити. А ще ходили в містах каменярі, що ходили зі щітками на дротах і чистили кагли, комини, вимітали, але лише панам, бо прості люди вимітали собі сажу самі.

Оден такий був чоловік. Та й писав на комині (на комінку). Та й була в него біда. А він написав на комині «Все так не буде». А вітак вже прийшло добро. Та й вже він не хтів писати «Все так не буде», бо було добро, а не біда.

У Летечому колис були дурні діти. Та й в інших селах були також дурні малі діти. Та й вони кидалисі їден в одного каміннем у голову, розіб'є голову та й кров плине. А мами сі вже посварили, та й та жінка несе до лікаре дитину. А сей хлопчик, що його мама несе, каже до другого:

– Почекай ту¹³⁸, я довго не буду, зара сі верну, та й будем сі знов бавити!

А мама каже:

– А шлях би тебе трафив!

Та й кинула го з плечей, та й каже:

– Я з його мамов так сі посварила, а ти знов хочеш сі з ним бавити!

Та й сі знов вони бав'є. А мама пішла додому. Бо вона дала, що її син з тим другим вже сі не буде бавити.

В одному селі (де жила Олена Сорокова, західнячка) пропало телєтко. А два жандарі прийшли до одного чоловіка, бо вони підозрювали, що то він вкрав телєтко. Та й зайшли вони до хати. А в хаті був малий хлопчик. А він мав велике черво, бо тоді всі діти були дуже їстовиті. Та й один жандар стукнув пальцем по черві малому, та й каже:

– Повний мішок галушок!

А малий каже:

– Не галушок, але мнєса.
– А ти відки їв мнєсо?
– Мій тато зарізав теле.
– А де ж тото мнєсо?
– Аво тамо, в постели, під соломою є шкіра. (А то колись були такі постелі, що стелилися соломою).

А ті жандарі питаються чоловіка:

– Звідки ти маєш тоту шкіру?

А старий зізнався, що то він вкрав телєтко. Та й вже його скували в кайдани і забрали. А той чоловік був бідний, не мав свого теле. А той малий не знав, що то не треба було то казати.

Оден чоловік їхав уночі на фірі та й заблудив. А то була зима, і сніг дуже сипав. Та й був той чоловік на такій місцевости, що там хати за кілометр одна від другої. Та й вздрів він хату. Прийшов під вікно та й пукає¹³⁹ у вікно:

– Втворіт, ґаздо, бо я заблудив, не знаю, куда їхати.

А ґазда каже:

– А пуйдзє ж ти з-под окна, бо я лише сі терас угжил. (Вступисі з-під вікна, бо я лише сі вгрів, не виходжу).

– Та я не хочу, щоб ви виходили, лише скажіт мені, куда дорога, бо я заблудив, бо то сніги віют.

– Аво будеш їхати, там є такий кшиш, попри той кшиш є дорога.

Та й справив¹⁴⁰ ґазда його, та й той чоловік подекував ґазді та й поїхав.

Одна зінка вишила сорочку на дитину. А в тій сорочці нема дерки, аби впхати голову. Та й жінка б'є дитину в голову, та й каже:

– Вбирай, пхай голову туто, вбирайсі в сорочку!

Та й тормосає ту дитину. А друга збоку шиє жінка коло неї, сусідка. Та й прийшла до сеї зінки, та й каже:

– Та чо ти б'єш дитину, та видиш, що не зробила с діру, зроби діру, та й впхає голову!

Та й жінка так і зробила.

139 Тут – стукає.

140 Спрямував, куди йти.

Понесли люди паски на Великдень светити. Та й пішли светити паски багатий і бідний. Та й бідний зробив паску з дерева, та й її виробив таку, як з печи викагають, вималював її. А богачка спекла паску справжню. Та й пішли светити паски. Та й богач дуже хоче тої паски, що бідний зробив, бо вона дуже файно виглядала, а богач не знав, що то дерев'єна паска. Та й живо якос тако вкрав у бідного паску, а свою лишив, та й вже той бідний мусів брати додому паску того богаця. Та й прийшли бідні додому, та й вже їде ту справжню паску, а богач побачив, що то дерев'єна паска. А у бідного купа дітий, та й жінка бідного покраїла¹⁴¹ ту паску, та й вже діти їде. А богач вдома вздрів, що та паска, що він вкрав у бідного, дерев'єна. Та й не знати, що з не в теперка робити.

Прийшла жінка до іншої жінки та й каже:

– Позичте мені, кумо, чобіт до церкви.

Та й та жінка позичила їй чобіт. Та й коло церкви вона питаєсі:

– А не гризут вас, кумо, мої чоботи?

А та відповідає:

– Чоботи не гризут, але слово ваше мене гризе.

Бо цій жінці було встидно межи людей, що в неї нема своїх чобіт.

Одна баба пішла сапати кукурудзи до іншої жінки. Та й вже сапає, а та ґаздине, що баба в неї сапає, каже:

– Тако сапайте, тако!

А та баба, що сапала, заспівала:

– Коби мені сонечко за гору,

А тоди я тобі насе..у!

Бо та баба сапала як-небудь, а ґаздине їй показувала, як треба.

Одна летецька дівчина вчиласі на лікарку. Та й сі навчила, та й вже на практику пішла. Та й привезли до операційної якогос мерця побитого. Та й кажут їй, аби вона до него сі дивила, лікувала. А вона сі подивила, напудиласі, та й втікла. А лікарі кажут: «Як ти тікаєш, як ти не хочеш, то

141 Порізала на шматки.

бери документи та й іди додому!» А се дівчина дала, що то тако буде¹⁴². Та й потрохи, потрохи привикла, бо не хтіла лисети сю роботу, бо багато вчиласі на лікаре.

Оден старий чоловік у Летечому мав kota. Та й відніс го до Устечка. Кинув kota, та й вже йде додому. Та й приходит додому, а жінка питає:

– Та й де с лишив?

А він каже:

– Та лишив, вже він більше ніколи не вернесі.

– Ану подивисі – на печи!

А старий плеснув долонєми, бо кіт на печи, та й му дивно, що кіт сі вернув з такої далечини. А жінка смієсі:

– Він вже давно прийшов.

А той чоловік ніс kota в мішку. Та й він мало не плакав, бо йшов далеко, ніс kota, бо не думав, що кіт сі верне. А кіт на печи сидит і облизуєсі, миєсі, бо го чоловік ніс, тріпав у мішку, чекає на старого. А той кіт слідом за чоловіком йшов, але го передогонив.

Хлопці йшли до армії. І то Дорогичівка, до неї пішли. Та й вони поставали послідний вже раз коло синого хреста, та й котрийс сказав:

– Заспіваймо, хлопці, тутка,

Доки є нас купка,

Бо як ми ся розійдемо,

Та й вже не будемо.

Та й пішли вже на Дорогицівку, Садки, тудя, та й вже розійшлисі, хто куда, до Садок, району, Товстого. Ся пісне вже була послідне, бо то було коло синого хреста, а то синій хрест випровадзєв на войну. А спереду, зразу, хлопці співали:

– Ой, закувала сива зозуленька

У вишневому садочку.

Ой, виправ'яла мати свого сина

До Пруса на войну...

142 Думала, що буде легко.

Одна жінка вилізла на черешню. А її чоловік їхав на Херсон, бо тоди був голод (*очевидно, 1946-1947 рр. — ред.*). А вона каже з черешні:

– Іване, вже йдеш?

– Йду.

– Аби с пісал, чи буде зле, чи буде добре, аби с пісал. –

– Буду пісал.

Та й пішов. А вона навіть не зішла з черешні. Та й пішов, на ниній день¹⁴³.

БУВАЛЬЩИНИ

Бувальщини — усні оповіді про сучасні події, які не виходять хронологічно за межі того, що міг бачити чи чути від безпосереднього учасника оповідач, які розповідають про надзвичайні дивовижні явища, надприродні істоти тощо. Тобто від народних оповідань вони відрізняються лише фантастичним складником, підпадаючи під усі інші критерії жанрової диференціації. Установка на достовірність зображуваних подій закріплена в назві «бувальщина» — те, що насправді було.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

У Летечому жила одна жінка Пауліна Цюпака. Та й вона ходила сапати посадки коло лісу. Та й вона знала підхід до гадюк. Як вона свисне – то зараз назлазиться повно гадюк, що їх і в фіру не мож впхати. Та й вона їх сварит, якщо котра гадюка людину вкусит. А мала Пауліни Доця (так вона називаласі) була вроджена покровителька гадюк, знала до них підхід. А Пауліна була неродима, як дочка її, а навчена. А сю історію про Доцю розказував богач Яць. Сє історія була з ним. Одного разу в полудни богач їхав на фірі зі снопами. Та й їхав він попри хату Доці. А Доця щос варила. А богач покепкував з неї:

– Ей, Доцю, ти запізниласі з обідом.

– Ти мене не чіпай, я тебе не чіпаю.

Та й поки богач заїхав додому, то зі снопів вилізла гадюка і вкусила

його за ногу. Та й приїхав він додому. А нога в него спухла. Та й каже богач до жінки:

– Йди до Доці, бо нога спухла.

А жінка богаце прийшла до мами Пауліни, та й каже:

– Ходіт, бійтесі Бога, бо мого вкусила гадюка, нога спухла.

А Доця каже:

– Я зара прийду.

Та й після сего жінка богаце ще два рази приходила до Доці. Аж на третій раз Доця прийшла до богаце та й каже:

– Абис мене більше не чіпав: їдеш собі – не чіпай мене, я тебе не чіпала.

Та й потім після того нога стухла, та й богач заплатив Доці, і вона пішла.

Дес восени на жидівські света «Трубка, кучки, судний день» все йде дощ. І жиди все дуже сі тішут. А як нема дощу, то вони роб'ють таку буду, що зверху лият воду, і там усередині ніби йде дощ.

У Летечому був такий чоловік, що нібито видит Бога, та й на него казали Ноя. Та й він був у Америци, накупив багато полє, мав дівчинку (дочку), богачку-одиначку (дуже до неї хлопці ходили, бо була багачка, та ще й файна), та й кожен хтів з нею сі вженити. А се дівчина називаласі Марія Швайчук, а казали на неї Марія Нойова, а її тато Ноя звавсі Василь Швайчук. А він не хтів віддавати її ні за кого, та й казав: «Я її не віддаю». Та й так і постаріласі вона. А як була война, як німці були вже у Сверхківцях, то там стрілелисі, та й як стрільнули, то куля летит аж до Летечого, та й ця Нойова Марія раз сиділа у саді з жінкою ще одною, та й надлетіла куля, така велика, як миска, та й впала, та й сі розбила у саду, та й поранила Марію Нойову в око, а ту другу жінку в руку. А сесе Марія Нойова ще була молода, як стала калікою. Та й аж до смерти вона вже не віддаваласі, бо хто хтів з вибитим оком. А старий Ноя ще борше вмер, бо був вже старий чоловік.

Оден поляк, що жив у Летечому, розказував дес на фільварку, чи де, людям. То тако сі посходили робітники, та й він їм розповідав: «Я йду з Хмелеви вночі, та й ще жінка з дитинов ішла з єдного боку, а я з другого

боку дороги. Та й кажу до неї:

– Добрий в'єчур, де пані йде?

А вона каже по-польськи:

– До двору.

– Та й я йду до двору.

Та й вже разом йдемо. Та й вже перейшли міст, та й вже коло цвинтарє вона з дитинов повертає до цвинтарє, та й каже:

– Відзеш, пан, гдзє мой двур!

Та й пішла вона з дитинов помежи гроби у цвинтар. А я подививсі, та й напудивсі, аж волоссе дибом стало, та й пішов собі далі догори в село».

А то, може, була якас планета, або вмерці, а, може, тому полякови так сі привиділо, абощо, але, може, то й правда.

Сталося з бабкою Теклею. – ред.

Взимку ходила Текле за дровами до панского лісу. А пан в той ліс нікого не пускав за дровами, бо то був його ліс. В цей ліс ніхто вдень не ходив, а люди кралісі вночі. Бабка Текле ходила з голими литками, а то були глибокі сніги і морози. Та й ішла вона берегом Дністра, бо бояласі лісом йти, бо там було дуже багато диких кабанів, яких годував пан. Вона вже йшла з лісу, і місяць світив дуже ясно. Та й побачила вона хлопа над Дністром. Він стояв і дививсі на місяць. Та й бабка йшла попри нього, спудиласі го, та й каже: «Добрий вечір!» А він не обізвавсі. Вона ще раз сказала «Добрий вечір!» – думала, що той не чує. А він знов не обізвавсі. А бабка перепудиласі та й пішла з дровами додому. А той хлоп міг бути утопленик або який мерлець, або якас нечиста сила.

Сталося з бабкою Михайліною. – ред.

Я йшла додому в 11-й годині ночі від одної жінки, Ганьки Куцовой (Данилейко), в якої складала тютюн. Ця Ганька Куцова сказала мені: «Я ті поведу додому, якщо сі боїш». «Я сама піду, – відповіла я, – я сі не бою, місяць світит». Та й вже коло обори на дорозі я побачила хлопцє. А той хлопец був високий, файний, волоссе було чорне і зачесане вгору, у чорній формі. Він був присів напоціпки до мого хліва. А я глипнула на него та й побігла до хати. А то міг бути якис мертвий солдат або його душа, або бандерівець, якого вбили у когос на городі.

Сталосі з моєю мамою Теклею (*оповідає бабуся Михайліна*).

Одного разу Теклє ходила на вечорниці. Та й вже йшла додому вночі. А один хлопець хтів напудити¹⁴⁴ її, та й вдєгнув кожух навиворіт. А кожух був вовнатим, і хлопець був подібен на вівцю. А бабка Теклє подумала, що то якас біда, та й стала тікати. Та й вона тікає, а хлопець біжит за нею і смієсі. Бабка поки добігла додому, загубила веретено. А коли прийшла додому, то вздріла¹⁴⁵, що його нема. А вранці бабка пішла веретено шукати і знайшла го, а воно було в болоті, розмотане. А той хлопець, певно, признавсі бабці, що то він біг уночі за нею, бо хтів з неї посміятисі.

Бабка Текля розказувала мені таку історію. У Летєчому на хуторі Вербівці, де були хати, була гуральнє. Там робили горівку. Там у хатах на Вербівцєх жили форналі дідица Краснопольського. Та й якийс чоловік йшов з Вербівцє у Летєче. Та й дорога була попри цвинтар. А то було вночі. Та й він йде попри цвинтар, та й чує, що там музика грає. Та й напудивсі, що вночі серед цвинтарє музика грає. Та й пішов додому. А то, може, якас планета була вночі серед цвинтарє.

Сю історію бабка Палагна розказувала бабці Теклі, а бабка Текля – мені¹⁴⁶. Одна жінка в Летєцїм не мала полє, та й не мала що їсти, та й ходила у чуже поле микати бараболі. Та й кликала з собов бабку Палагну. Та й вони пішли вночі в поле, якес чуже людске поле, та й вже намикали бараболь, та й вже йшли додому опівночі. Та й ішли через цвинтар. Та й вже йдуть, та й видит та баба, що два вмерці хлопи тако махають сєпками на гробах. Серед цвинтарє є стежка, попри стежку ховають людий. Та й з одного боку стежки один грїб, а з другого – другий. Та й коло тих гробів (кожен сєпками, ніби сі прощають, бо, може, ще сі за життє сварили, а повмирили, та й сі не встигли помирити, та й тепер сі мирили, прощали один одному). Та й бабка Палагна і та жінка (Ганька Гладуняк) йдуть, а Ганька кинула до бабки грудочку землі, чи вона видит тих мерців. А бабка сказала, що видит. Бо то та Ганька йшла спереду, а бабка Палагна – ззаду. Та й ті вмерлі показалисі, та й вже потім, доки бабка Палагна і та жінка Ганька дійшли

144 Налякати.

145 Побачила.

146 Очевидно, історії не менш як 100 років – з кінця XIX - поч. XX ст.

до тих могил, пропали дес. Бо то була така хвиля, така планета, може, така кіна. Та й жінки обоє пройшли попри ті могили, та й вийшли з цвинтаря на дорогу, та й пішли додому. А та жінка, Ганька Гладуняк, мала четверо дітей, та й не мала чим годувати. А бабка Палагна мала тоди, може, сорок або п'єтдесєк років.

МЕМОРАТ

Меморат – форма побутування неказкової фольклорної прози, суто особисте оповідання власного переживання. Меморат залежить від географічного середовища, виду діяльності та способу життя людей. Змістом його є розповідь про особисту подію з життя оповідача, вона тісно пов'язана з віруваннями, поширеними в цій місцевості. Однак меморат може час від часу змінюватися як за змістом, так і за формою. Це своєрідний відповідник народних мемуарів, лише усно розповсюджуваних. Вони не мають художності: це звичайна оповідь без захопливого сюжету.

Джерело: Халюк Л. Усне народне оповідання в сучасній фольклористиці.

Летит німецький самолєт. Такий великий, бомбит. Та й каже:

– Везу, везу!

А рускі зенітки б'ють та й кажут:

– Каму, каму, каму?

А він згори відповідає:

– Вам-вам, вам-вам, вам-вам!

Вже бомбит. Вигадували бідні салдати. Димит, аж не видно людину. А в Устечку був міст через воду, треба було салдатам переходити та й всім людим, а німецький літак збомбит, таже кидає на міст бомби, та й розриває міст, та й вже попливли дошки. Та й вже пролетит літак, збомбит, та й не буде стояти, таже то не оден, а багато, а то вода, Дністер, та й вже берут люди, та й знов кладут. Таже люди є, на москі¹⁴⁷ кладут, та й багато хлопів кладе, а воно збомбит, та й котре годно плавати, а яке не – так і сі втопит, є салдати і старші, й молодші. Мій вуйко мав 70, може, 50 років, як пішов на войну, та й з таким, що має 16, 17 років, та й дійшли до Берліна, та й вже посунули німців, та й німці вже вздріли, що не виграют. Та й літак на

147 Мості.

небі написав: «Поб'єда». Та й вуйко звідти, вже по війні, прийшов додому. Мій вуйко дуже був файний, куцєревий, високий; вуйко Василь (*син бабки Михайліни – ред.*) сі вдав у него, та й такий рівний, як цвек¹⁴⁸. Вуйко мій Касцек був на трох войнах: на Україні, чи австрійська, я вже не пам'ятаю, мав 18 років, як пішов на войну, вітак на Україну, бивсі з поляками, а вітак рускі з німцями, і ніде не був ранений, та й стрілев, що не ціливісі¹⁴⁹.

Як ще була мої діти Ганє з Василем малі, а я молода, а бабка Текля ще жива (дес було років п'єдесєкь назад), то приходив до нас дзідзьо Братик. Та й все приповідав нам байки, бо дуже знав, а ми сі сміяли. Та й дзідзьо Братик приносив нам прати одєг, і за то нам давав гросі, хоть сам був, як і ми, бідний. Ми йому прали, а він справ'єв чоботи, та й все приповідав. А дзідзьо Братик був дуже добрий. Вмер він дес близько 1970 року¹⁵⁰.

У лєтєцкій школі було 4 кляси. Дехто з учнів, наприклад, поляки, вчилисі всі штири кляси, а деякі, наприклад, українці, хто не хотів, то й не ходив до школи. А деякі взагалі не вчилисі в школі. Тако, повчитьсі трохи, та й не годно, та й несе Матечці курку, аби та виписала учня зі школи, бо мами кажут: «Треба вівці пасти». Та й вчителька Матечка (*це було тоді, як бабки Михайліна навчалася, у 1930-х рр. – ред.*) виписувала їх зі школи. А дехто ходив лише пару клясів. Як хочеш, то йдеш до школи, а не хочеш – то не йдеш. А я сі провчила не всі чотири кляси, а лише три, але зато навчиласі читати, писати, рахувати¹⁵¹.

А в нас у Лекецім був гарнізон (це було ще тоди, як я була ще дівкою). Вони кватирували на Містечку коло нас у Бронецких. Та й тако по опівночи вдосвіта встают салдати, та й ідуть по селі по хатах, та й беруть молодих хлопців, дівок. Тако прийдуть до хати, а воно ще спит, та й кажут:

– Збирайсі, вставай, ходи.

Та й ведуть по дорозі одно за другим. Та й такі були підвали, та й там кине тих хлопців, дівок, та й сидє там зо тиждень. А вітак питаютьсі їх у такий спеціальній кімнаті:

148 Цвях.

149 Сімейний меморат.

150 Сімейний меморат.

151 Сімейний меморат.

– Чи не виділа с (видів) бандитів (бандерівців)?

А ті відповідають (то по одному опитують), що не виділи. Та й потім їх відпускають.

Та й ішли салдати раз дорогою вночі за хлопцями й дівками. Та й повернули до Головецького за дівкою. А в него були дві дівки: єдна старша, єдна менша. Та й хочут брати ту старшу дочку, Параску, а ту меншу, Славку, лишили. А та Параска не хтіла йти, бо сі бояла, бо то було вночі, а вона була якас дика, цікава. Та й вони її хочут брати, а вона сі впирає, та й не хоче йти. Та й плаче. А старий сі взлостив, та й впалив того солдата межи очі, та й розбив му брову. Та й з брови вже кирва¹⁵² плине. Але ту дівку таки взели, та й кинули до того підвалу, а там було всіляких зо п'єтдесет, та й я була теж (мене потримали день та й пустили). Та й потім і ту Параску і всіх повідпускали.

Та й вже були жнива, та й старий Головецький був у полі. А той салдат його вздрів, та й го вбив, за то, що старий му брову розбив. А якби та дівка сі не фиркала, та й були би взели тихонько, та й би нічо не було, та й старий Головецький був би жив, бо хто би го був вбив, за що. Та й ту Параску були би взели, та й відпустили.

У Летецім було два хлопці – йден Василь, а другий Іван, писалисі Федоришині. А той Іван дуже був файний. А Василь був веселий, та й приїде межи дівки, та й приповідає, та й співає до тої Параски, що її любить, та й підходить до неї, та й сі сміє, та й співає:

– Якби не Марися,

Я би не женився.

Запалила душу,

Женитисі мушу.

А він з Іваном як пішов на войну, то так вони сі не вернули, лиш мама старенька сі лишила, а тато борше був вмер, як ще не було войни. А Іван з Василем підросли вже великі, та й война їх захопила, та й забрала, та й сі не вернули. Бо то як була война, то пішло купу хлопців на войну, та й сі не повертали, лише сі пару повернуло молодших, а ті старші пішли у передову, та й їх побили. У Летецім забирали на войну хлопців у 1942 році. А та Параска, що її любив Василь, мала тоди 16 років, та й мала стареньку хату. Та й, може, би сі Василь вжив на Парасці, але пішов на войну. А

німці в Летецім були, та й забрали до Німеччини дівок, та й хлопців, – кого запали, того і ввели, та й мого тата Івана¹⁵³ також забрали. Та й забрали ту Параску, а вона сі писала Ільчишин (Параска Антонівна). А ті Іван і Василь Федоришині – їм казали Маргулині, хлопці Маргулишині (бо то на їх маму казали Маргулиха). А вони ще мали сестру Ганьку. А та Параска вернулася з Німеччини, та й стала дуже файною, та й походила ще троха, та й віддалася до Сверхковеця. А він сі писав Петро Олексин, її чоловік.

Мій вуйко, Петро Кашак, мав два цаци. Йден рогатий, йден чулий. Мав Петро Кашак і кіз. Та й вуйко Петро пас тих цацив, та й доїв кіз, та й пив молоко. А баба летецька пригнала козу до цаци, а сама пішла прати на прало (на криниці). Та й пере, а коза прийшла за тою бабою на криницю, бо той цаци дуже бив. Та й він влупив ту бабу, та й баба вже плаче, стогне, а вуйко сі сміє, пукає зо сміху, що баба полекіла на другий бік через прало. А на другий день баба прийшла до вуйка Петра за козов, та й каже:

– Петруню, твій цаци мене побив!

А в того цаци були великі роги, такі, як коромисла.

У Летецім жив (може, ще не вмер) чоловік. Він називався Михайло Швайчук (Цюра). Та й він умів плисти аж на середину Дністра. Та й пірнав на дно і витягнув з дна камінь, та й показував людям. А він був татом Марії і Ганни Швайчук (Цюрових). Марія по чоловікові писалася Тимчасюк, а Ганна, що вчилася з моєю Ганькою (*дочкою оповідачки – ред.*), вийшла заміж в Устечку.

Прийшов хлопець зі школи, та й каже:

– Діду, мене хлопці тегаять за волосся!

А дід каже:

– Та йди ся востриш.

Цей дід називався Микола Питель, чоловік старої Питлихи.

У Летечому жив Лесь Бешчук. Та й він приходив лагодити чоботи до мого вуйка Петра Кашака. Та й таково прийде, скаже:

– Слава Йсусу Христу!

Та й вже перейшов поріг, став у хаті, та й приповідас, балакає:

– В мене шапка островерха:

Ані спода, ані верха,

А чобітки сафіянці,

Аж ми видко крізь них пальці.

Шайне-райне, шайне дід,

Шайна ходит без чобіт,

Якби Шайна робила,

В чоботах би ходила.

А вуйко Петро тоди каже:

– Сідайте, сідайте, Лесю!

Та й вже сиде, балакают. Лесь каже:

– Я прийшов, Петре, аби ти мені полагодив чоботи!

А вуйко Петро вже сі насміяв, та й вже теперка буде робити чоботи, бо вуйко Кашак був швець. Та й вуйко дуже любив того Леся, бо Лесь дуже приповідав. Та й Лесь коли треба, тоди приходив лагодити чоботи.

У неділю одного разу дес сі посходили хлопи, та й балакают, жертують. Та й кажут тому Лесеві:

– Лесю, у вас нездала жінка!

А Лесь каже:

– Я коби мав таких десік¹⁵⁴!

Той Лесь дуже любив приповідати. А ще він мав поле. Та й не було йому кому привести з поле солону, та й він возьме на плечи, та й сам несе у село додому, бо був дуже потнний, хоч мав щос зо шісдесят років. Та й одного разу він пішов з в'езаком соломи з поля, а то був дуже великий в'езак, може, з півфіри. Та й він йде з тим в'езаком просто до одної жидівки Фридзі Рім, просто на ганок до хати, питатисі, чи приходити йому дрова рубати в неї. А вона каже:

– Приходіт, але дивітьсі, бости насмітили дуже соломов!

А Лесь каже:

– Га, що? То завтра я приходжу!

А в тої Фридзі були покої, а він йде з соломов до хати, та й їй насмітив. А се Фридзе була дуже добра. А як була война, то німці жидів забирали до Товстого, та й там копали ями, та й вібивали жидів та й туда кидали. Та й її забрали до Товстого. А в тої Фридзі був син, і ще крім него ще один син

і дві дочки. Та й перший був учителем, та й учив дітий. Він називавсі Куба (Кубцьо). Та й німці йому сказали:

– Як хоч, то вчи дітий, то ми тебе не заберем до Товстого!

А Кубцьо сказав:

– Де мама пішла, там я йду.

Та й всю їх сем'ю забили в Товстому. А то була Фридзє, її чоловік Зейда, два сини – Кубцьо і Сілько, дві дочки – Хава і Люська. Та й їх всіх повбивали і поскидали у яму.

Та й на другий день після того, як Лесь ходив до Фридзі питатисі, чи рубати дрова, він прийшов рано, та й ще оден чоловік з ним прийшов, а називавсі той чоловік Семен Олександр (так сі писав). Та й вони вдвох нарізали дрова, а потім кололи, та й зо п'єкь стін дров поставили.

А єдного разу жидівка Генє Берчиха (так на неї казали, бо вона мала чоловіка, жида Берка, що мав магазин) зварила кісто. А та Берчиха жила з Фридзьою в однім чвораку¹⁵⁵: Фридзє жила в одній кімнаті, а Берчиха – в другій. А Фридзін чоловік Зейда був сином Берчихи, та й стара Берчиха була Фридзі свекрухою, а Фридзє Берчисі невісткою. Того вони й жили в однім чвораку. Та й одного разу, як Лесь рубав дрова, Берчиха наварила кіста, та й кісто сама ззіла, а юшку, що була чиста, лише сіль, понесла Лесеві. А Лесь каже:

– Ти мені звари барабуль, натолоч, і огірків, ти мені се не давай!

Та й, може, стара Берчиха йому зварила тото, а, може, й не. Та й той Лесь порубав дрова, та й Зейдиха заплатила йому, та й він пішов.

Фридзє й Берчиха вже давно повмирали. А Лесь вмер ще тоди, як я була мала.

Одна дівчинка (сестра Натальки Рокіцкої, старша за неї) прийшла до сусідки та й каже:

– Стрийно, мама казари, абисти дали росору і пуцюрків, а мама за то вам відпе..дут. (Замість «Стрийно, дайте нам росолу і огірків, а мама за то вам відпредут»). Але се сестра Натальки була трохи німа, та й так сказала. Коли вона мала чи сорок, чи п'єдесєкь років, її збила машина, і вона вмерла.

155 Хата, що складається з чотирьох кімнат.

Одна молода дівка (Марія Глова, Гловечка, Гловиха), що мала 18 років, пішла заміж за старого діда, що приїхав з Америки. Він називався Штефан, мав гектар полє, дуже гарний город, і мав він 80 років. Та й як вони женилися, то жиди плакали, що вона така молода, а йде заміж за старого діда. Марія Глова народилася на початку 20-х років (1921-1922). А як вона віддалася за старого Штефана, то мені було тоді 10-12 років (1938-1940). На фермі Гловиха розказувала, що як старий Штефан вмер, то вона не могла його висадити на катофельок. Вона не могла навіть єдну ногу підняти (бо спухла), не те що його цілого. Та й вона запросила хлопів, та й вони їй помогли висадити вмерлого на катофельок. Гловиха розказувала цю історію на фермі в своїй ланці, в якій була і я, а я була подружкою Гловихи. Ми разом пасли свині, разом робили на фермі, на поли. Та й Гловиха мала дитину від старого Штефана, дівчинку Параску. Та й після смерти старого Штефана Марія Глова мала хлопця Штефана, та й вони мали дівчинку Ганну. Але Глова і молодий Штефан не вжилися, бо Марія не хотіла записати Штефану половину ґрунту¹⁵⁶, половину города, поля. А цей Штефан мав своїх двох синів – Михайла і Ярослава. Ярослав був інвалід на ногу і вчився в інтернаті. Старша дочка Гловихи, Параска, незаміжня¹⁵⁷, а менша Ганна вийшла заміж за Славка у Львові.

Марія Глова вмерла у 1998 році. Вона мала дес 77 років. Штефан Данилейко помер ще скорше за Гловиху.

Була война, та й були в селі німці. Та й вітак сі забирали німці, вже пішли з села, бо рускі поперли їх. Та й німці забиралися, та й в городі в нас лишили гранату. Вона була така, як яйце гусяче, чорна, така завелика, а коло неї був гудзічок, закруточка така синенька, бо воно тако береш, та й зараз як не знаєш, та й забило, та й чорний дим піде зараз, та й чи чорний, чи який, то розірве тебе. А салдати рускі ходили по селі, бо німці втікли. А рускі вже прийшли до нас. Та й я кажу до салдата:

– Аво, ходіт, туво, я вам покажу, якес синеньке таке.

Та й провела м го, та й кажу:

– Аво, якес найшла, але не брала м.

А він прицекнув, та й тоту гранату взяв у руку та й пішов. Каже:

– Добре, що с не брала, бо було би кі розірвало.

¹⁵⁶ Майна.

¹⁵⁷ На момент оповіді, станом на тепер – не перевірялося.

А то була, я знаю, чи міна, чи граната, а салдат мені не казав, та й взяв, та й пішов.

Оден хлопчик (дес мав 11 років) мав своїх двох коней. Встає рано, сипе їм два відра ячеменю, запрягає. Він возив голову колгоспу по поли¹⁵⁸ і всюди. А коні у сего хлопчика були такі ситі, аж блищели. Та й називавсі сей хлопчик Микола Подабайло. Він дуже не любив ходити до школи – все тікав з уроків. Та й раз учителька прийшла до мами сего Миколи. Та й каже:

– Кажіт своєму Миколі, аби він приходив до школи!

А Миколина мама, Ганна, дала, що він ходит до школи. Та й каже:

– Та я не знаю, бо він взяв торбу, та й ніби пішов до школи, але чи пішов, то я не знаю.

– Та він не приходит до школи!

Та й приходит Микола додому, та й каже єму мама:

– Миколо, приходила вчителька, казала, що ти в школі не був!

– Я не йду, аби та школа згоріла!

А одного разу Микола Подабайло заткнув каглу дідови Братіку Михайлу. Та й як дід палив у печи, то накуриласі повна хата диму. Та й Братик пішов до Ганьки, мами Миколи. Та й каже:

– Ганько, твій Микола заткав мені каглу, накурилосі в хаті!

А Ганька каже до Миколи:

– Нащо с заткав каглу?

А він сі сміє:

– То не я.

А тато сего Миколи Подабайла вмер, а лишиласі мама Ганька. Вона була дуже добра.

У Летечому була єдна вчителька. Їй було зо двадцїк років, була дуже файна, молода, кучерева. Вона була полька. Жила на тому місци, де теперка живе Поворозничка¹⁵⁹. Та й вона все ходила до Чернелици вчити. Та й вона не хтіла мати квартиру в Чернелици, бо мала маму в Летечому. Та й вона все ходила на перевіз через Дністер у Чернелици. А перевозив через Дністер їден старий чоловік, який називавсі Максим. Вона сі називала

158 По полю.

159 Станом на тепер пані Поворозник уже померла.

Марія Курчак (Мане Курчак), а її брат писавсі Збишко Курчак. Я¹⁶⁰ тоди ще була мала. Та й вона (Марія) все як йшла до Чернелици або в Летече, то все курила дамські дзигари¹⁶¹. А то колис пани курили дзигари «Мево», а бідні – «Ценкі». А ті «Дамські дзигари» були дуже пахнючі, пахли на весь ліс. А коли поляків гнали з Летечого, то Маню і її маму вбили: запалили їх хату, а вона була ще під соломов. А як вони тікали з хати, то їх побили надворі. А тато Мані вмер борше¹⁶². А брат Мані, Збишко, чи на войну був пішов, чи сі дес вчив, але його вдома не було, а, може, дес був вмер.

У Летечому жила дівчина Ганька Кащак. Та й раз вона наварила була ковтанки, та й дала своєму татові, Михайлові Кащаку, та й каже:

– На, їш, брате-дєдю, є що їсти!

Бо то колис всі люди тако наварє борщ, ковтанку, кулешу, та й накидают в миски, та й їдє.

А сє Ганька мала кавалєрів, як на небі звїзд, бо була дуже файна, червона, тка, як лялька, ще й вбираласі дуже. Та й всі до неї ходили, а женитисі ніхто не женивсі, бо то треба єдного триматисі, а вона – нинька той, а завтра другий. А вітак прийшов хлопец з Шутроминец, Михайло Марущак, та й сі з нев вженив. Та й забрав її додому, до Шутроминец. А він мав лиш маму, – тато, може, вмер, може що, – а сє Ганька мала брата ще, називавсі Іван Кащак. Та й вони з чоловіком трохи пожили в Шутроминцех, бо вона туду пішла за невістку. А вона його ненавиділа, не любила, а він її дуже любив. Та й вона як піде прати, та й попере, та й сидит там, бо не хоче йти до него додому, бо їго не любить. Та й він приходив туду за Ганьков до прала, та й каже:

– Ходи додому, йдем, ти вже відколи переш.

Та й він забрав шматтє, а вона вже йде з ним. Та й нинька так, та й завтра так. Та й вона посиділа в него трохи в Шутроминцех, та й каже:

– Я йду додому.

Та й забраласі в Летече додому, та й вже сі не вертає до Михайла в Шутроминці. А брат Ганьки, Іван, вже сі давно вженив у Летечім, та й сидит в одній хаті з жінков. А тато їх і мама повмирали; мама ще борше, а він недавно. Та й вона стала вже в хаті своїх батьків жити. Та й мала сіяти поле, та й запросила собі чужого чоловіка (Бесащука Штефана). Та й каже йому:

160 Оповідачка бабуса Михайліна.

161 Сигарети.

162 Раніше.

– Ходіт до мене, посієте поле!

А він каже:

– Йду.

Пішли обоє в поле, заволочили поле, та й він вже сіє, а вона пішла в ліс (а то поле було під лісом, в Кашаковій долині), бо, може, хотіла пі..ькати абощо. Та й він (Штефан) чекає на Ганьку, бо нема та й нема її, бо, може, хоче її щос запитати, чи насіннє є, чи що. Та й нема її. Дивиться він, а якас пані махає руков, кличе го до себе. А він вже кидає то всьо, та й іде до неї, та й приходит в ліс, а Ганька порізана, кров з неї плине. А то її чоловік з Шутроминец, що вона його лишила, прискочив до неї, бо всюда слідив за нев. Вона тоді пішла в ліс, а він з ліса вискочив, та й її порізав ножем. Та й тоди старий Штефан запрег коні, вже не сіє, бо боїтьсі, аби людина не вмерла, та й везе Ганьку на фірі до села. Та й приїхали, та й стали коло крайної хати на Містечку, коло поляків (а то на Містечку тоди жили поляки, то за Польскої). Та й живо¹⁶³ подзвонили за лікареми, та й живо приїхали лікарі, та й їй перев'єзки зробили, перевили її та й відвезли в лікарню. А вона була ще жива, бо її чоловік (Марущак) її в серце не порізав, а подзьобав її всюда. Та й Ганька побула в лікарни тиждень або дві неділи, аж поки сі не загоїли рани. Та й вілічиласі, та й приїхала додому, до свого дому. А вона жила на Кирниці, коло вуйка Петра Кашака. Та й вона поїхала в Шутроминці, забрала своє майно від чоловіка (може, подушку, та й верету, та й що мала). Та й ще трохи пожила вдома, в Летечому, та й поїхала до Німеччини на роботу, від него (чоловіка) втікла, бо розвеласі з ним і бояласі єго. Та й вона дуже бояласі своєї сорочки, своєї кіни¹⁶⁴, бо зараз прискочит чоловік, та й її доріже. Та й вона поїхала в Німеччину на роботи, бо тоди всі їздили на роботи. Та й вона приїхала в Німеччину, а той кусок Німеччини захопила Америка. Та й вже получилосі, що вона приїхала в Америку. Та й вона троха походила там, знайшла роботу, та й віддаласі за американце воєнного. Та й сі вродив у них син. А той її чоловік американец був файний, та й син файний, та й вона (Ганька) була файна. Той її чоловік новий часто служив дес, та й вона була сама з дитинов. А ще як вона була лиш вагітна, то її колишній чоловік, з Шутроминец, Марущак, приїхав до Ганьки в Німеччину її вбити, певно, бо не дорізав її вдома, то хтів тамка, в Німеччинні, її зарізати, чи вбити, чи як. А Ганька сказала своєму чоловікові, американцю, що той Марущак приїхав сюда. Та й чи цей американец вбив Марущака, чи що, бо Марущак вже сі не вернув з Німеччини. Та й Ганька

163 Хутко.

164 Тіні.

вже далі жила з сином і чоловіком в Німеччині, та й, певно, там і вмерла. Та й вона писала з Німеччини, присилала фотиграфії. Та й на одній був зображений її син малий у великій залі, комнаті, гравсі з котом. Таже в Німеччині то не таке биздо, як у нас.

У Летечому оден хлопец ходив до дівки 6 років. Але не взяв її, лишив, та й сі вженив з другою, бо тато сего хлопце казав йому:

– Женисі там і там, бо та богата.

Та й лише сі вженив хлопец Іван з богачкою, а вже война сі зацела. Та й він пішов на войну, та й сі не вернув. Та й він лишив богачку, і ту бідну дівчину. А цей хлопец називавсі Ганин Іван. А він був вуйком Мироська Тарабалки, інваліда.

У Летечому ще за Польскої діти як йшли зі школи додому, то ціла кляса стоїт у партах, та й сі збирают додому, та й всі кажут по-польски:

– Дзінькуєми Матеци за науки!

А деякі хлопці можуть замість того сказати:

– Дзінькуємо Матеци за два буки!

Але Матечка¹⁶⁵ сего не чує. Та й бували такі хлопці великі, що могли Матечку побити, потормосати її, бо сі не хотє вчити. А з малих дітей як хтос не хтів слухатисі Матечку, то вона кликала директора. Директор приходит, скидає портки¹⁶⁶, ставит на крісло перед усією клясою і б'є буком по с..аці до крові, що аж кров зі с..аки плине. А ще могли або вчителька, або директор тако робити: коло дошки в класі насиплют лущених кукурудзів, та й той учень, що сі провинив, скидає портки, сідає голими колінами на ту колючу кукурудзу, або на гречку, вклекає, обидві руки піднімає вверху, а в кожду руку їм ставили по цеглині, та й тримає деякий час. А потім на колінах лиш ямки з кукурудзів, бо кукурудзи колют. Це все було, як я ще сі вчила (30-ті рр. XX ст. – ред.). Та й я сиділа на останній парті, бо була висока, бо на перших партах сиділи малі. Та й з бабков сиділа якас плоха дівчина, школярка. Та й сі обіс..ела раз, що с..еки аж до Матечки потекли. А та дівчина сі встидала попроситисі надвір. А то по-українськи тако сі питало: «Прошу Матечки, я хочу надвір», а по-польськи «Прошу Матецки, я хцєм надвор», а як дозволяє, то каже: «То іць!» («То йди!»). А один хлопец

¹⁶⁵ Учителька.

¹⁶⁶ Штани.

(він сі вчив зо мнов) сказав Матечци: «Прошу Матечки, я хочу ка..ати!». Він був якийсь плохий. А як шуміли, то Матечка казала: «Ціхутко седзець, ніц не розмав'яць!».

У Летечому такий був чоловік Вітька Жук. Та й він дуже був їстовитий. Та й каже:

– Коби в мене борше було вісіле, то би м сі наїв.

Та й в сего чоловіка було вісіле, та й дала му кухарка їсти багато, всьо, що варила: і голубці, і душенину, і гижки¹⁶⁷ та інше. А він дуже всьо то їв, та й ще хтів, але му не дала, бо кухарка бояласі, аби не вмер. Та й се кухарка, Костикова Пауліна (Пауліна Костик), комус там казала:

– Журиламсі цілу ніч, бо м багато Вітькови їсти дала, аби не вмер.

А потім він пішов на ферму, а корова мала теле, а доярка здоїла путню молока коров'єчого, та й той Вітька каже:

– Дай ми молока.

Та й вона му дала, та й він взяв, та й випив повну путню молока, та й ригав глистами, бо спротивив жолудок, бо то хто п'є куляйстру (то молоко було погане).

Мама Поворознички Марії мала норму буряка в поли, та й вона дуже рано йшла на поле, тоди гимн грав на поли. Та й вона встала рано, вмиласі, помолиласі та й пішла на поле. Та й вона казала:

– Вода на леци¹⁶⁸, хрест на грудех, а гимн на поли.

А то тоди був русский гимн¹⁶⁹.

У Летечому жив колис такий чоловік, Андрій Грецкий. Та й він дуже любив шкіботати¹⁷⁰. Та й шкіботав так свою жінку, що аж вмлїла. Та й приходив багато разів до бабки Теклі свині різати, а як не було що різати, то так прийде, та й посидит, надокуче їм, пошкібоче. А він як різав паце, то брав з пацети такий капшук, що в тім капшуку є свинечі сц..ки, та й сикав тим капшуком бабці Теклі, мене, як я була мала, та й ішов додому. Та й шкібоче тако, та й сі сміє. А я казала, що не маю шкіботів, а він смієсі,

167 Холодець.

168 Лиці, обличчі.

169 Тут – радянський.

170 Лоскотати.

а я терплю, аж мало не сц..ю. Та й пошкібоче мене, бачит, що я терплю, та й вже лисее, та й іде додому. А цей Андрій жив коло Містечка, коло Германки.

А на свято Андрія до него прийшли дві чи три дівки, що коло него жили. Та й кидали йому сімне в вікно та й співали:

– Андрію, Андрію,
Колопне ти сію,
А фотов¹⁷¹ волочу,
Віддаватисі хочу.

А то були сніги по с..аку, а вікна в него в хаті низенько, а вони кидають сімнем у вікна, а він вибіжить з хати за ними такий клапятий¹⁷² (а він ходив все без шапки), а то тріскучі морози. Та й біжить за ними, та й цабанит¹⁷³, а вони попадають в сніг, та й сміються. Та й трохи покрицев на них, та й пішов, бо не хтів за ними бігати по снігах. А він сі тішив, що вони до него прийшли, бо то таке було свето, святого Андрія. Цей Андрій Грецький вже вмер давно¹⁷⁴.

На фермі в Летечому як здохне який кінь, то варили його свинем. Я якраз тоди на ферми робила. Та й один кінь здох, порубали го і кинули у антал, аби сі варив. Та й трохи сі поварив кінь, а прийшов оден бідний і голодний чоловік, що їхав на Херсон, та й ззів кусок мнєса. Але кінь ще сі добре не зварив. А той чоловік так їв, що конєча кров з того мнєса тече по бороді, а він їст. А завферма каже:

– Бис си, Іване, посолив то мнєсо!

А то завферма так кепкував з того Йвана. Та й той Іван ззів кавалок мнєса, та й сі наїв.

На Україні був голод. У Летечому також був голод (у 1946 р.). Та й у Харуків здох кінь, а вони взели, облупили та й ззіли його. А було в семї восьмеро дітій, тато і мама. Вони повмирили, і ще п'єтеро дітей повмирало. Вже лишилось лише троє.

171 Фатою.

172 Незачесаний, скуйовджений.

173 Сварить, скаржиться.

174 Бувальщина або меморат.

А се історія сталасі з дзідзьом Братиком. Він її розказував бабці Теклі. А бабка Текля розказувала мені. Та й розказував дзідзьо Братик, що він ішов від брата свого Ілька Братика на Гуцулах¹⁷⁵. Та й пільма була дуже, не видкості було, бо то була ніч, та й дощ лів. А він повернув коло цвинтаре до хатини, а то була трупарне, де звозили мерців на розтин. Та й він туду зайшов, та й почав намацувати в темноті, би де легти, та й намацав таку паку, та й лег на неї, та й заснув. Та й спав цілу ніч. А рано, як встав, то побачив, що він цілу ніч спав на трунві.

АНЕКДОТИ

Анекдот (від гр. *anekdotus* — невиданий, неопублікований) — коротка гумористична оповідь побутового характеру про смішний випадок чи подію з дотепним несподіваним закінченням. Визначальною рисою анекдотів є місцевий колорит. Простежуються риси, спільні з усіма жанрами прози, жартівливими піснями. Але що стосується призначення, то вони найближчі до соціально-побутових казок. Часто анекдот є окремим епізодом із казки, часто соціально-побутова казка сприймається як серія анекдотів.

На відміну від інших епічних жанрів, анекдоти — лапідарні, дуже стислі. Якщо сюжет соціально-побутової казки-новели будується на кількох фактах, то анекдот — лише на одному, дія ніколи не розгортається, подається схематично у сконденсованому вигляді.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

ЯК ЦИГАН МОЛОКО КИП'ЯТИВ

Богач дав циганові молока. Циган приніс молоко додому та й поклав на газ пражитися¹⁷⁶. А молоко почало кипіти і підніматися з банека догори. А циган каже: «Причини, Боже, причини, Боже, причини, Боже...». А молоко вже збігло, і лишивсі голий банек.

Прийшов циган до пана косити траву. А циган чи в пана, чи в себе вдома наївсі лободи. Та й косит циган і каже до коси:

¹⁷⁵ На Гуцульщині.

¹⁷⁶ Кип'ятитися.

– Коси, коса, поки роса!

А коса каже:

– Я косити не буду, бо я їла лободу.

Та й пан потім нагодував цигана пирогами. Та й циган косит, та й каже:

– Гов, коса, гов!

А коса каже:

– Я не буду гов, бо я їла пирогов!

Була собі стара баба. Та й несла баба дрова з ліса. Та й тяжко нести, та й кинула в'язку на землю, та й спочиває. Та й каже:

– Йой, смерте, де сі бавиш, де ти є?

А смерть каже:

– Я є тут, що ти хочеш від мене?

А баба перепудиласі, та й каже:

– А ви би мені не завдали дрова, бо я не годна!

А баба дала¹⁷⁷, що то таково.

Прийшла смерть з косою до баби, та й каже:

– Збирайсі, ходи зо мною.

– А зачекай мені хоч трохи, хоч тиждень, та й вже тоди піду з тобов!

А баба на другий день втікла в садок дитечий до дітей, та й сі бавит з ними. Та й вже дали дітим їсти, і їй дали. Та й пройшов уже тиждень, а баба з дітьми бавитьсі, їст з ними, вже сі тішит, що буде жити. А баба дала, що то таково, а смерть не надуриш. Та й приходить смерть, та й каже до баби:

– А ти що тут робиш серед дітей, бабо?

А баба, ніби маленька, як дитина, каже:

– Гамаю!

– Гамай, гамай, та й ходи!

Та й смерть забрала бабу, та й пішла баба на той світ. А баба дала, що як втіче межи діти, то буде жити.

Один чоловік хтів сі повісєти. Та й виліз на гілля, зачепив си шию, а гілле сі вломала, та й він впав у воду. Та й каже:

– Ади, через дурне повісєне був би м сі втопив!

ЯК ЦИГАН ХОДИВ ЗА ОГІРКАМИ

Послала мама малого цигана за огірками до сусіди. Та й малий прийшов до богачки, та й каже:

– Ґаздо, дайте нам огірків!

А ґаздиня каже:

– Нема в мене огірків.

Та й циган пішов з порожнім горшком додому. Малий циган став коло двору та й почев трубити у горщик. А мати подумала, що дитина п'є розсіл, та й каже:

– Ей-мей, не пий росіл, возми си огирок!

А в горшку нічо не було.

ПРО ХИТРОГО ЦИГАНА (ПРО ЛЕНЧУ СІНА)

Хлопи посходилилисі до ґазди. А ґазда й каже:

– Хто би в мене з'їв кілограм ковбаси і випив півлітри горівки?

А циган наперед усіх каже:

– Я!

Далі ґазда знов каже:

– Хто би в мене викосив ленчу сіна? (Такого сіна, що зле косити)

Але ніхто не обзивавсі, а циган каже:

– Та говоріт, люди, а то все я та я.

Як була война, то німці ходили в Летецім, та й ходили по людих за доброю їдою. Оден німець прийшов до баби, шукає по банеках їсти та й каже:

– Курка єськь, яйка єськь?

– Нема, – каже баба.

– Нема куркі, нема яйка —

Досвіданья, хозяйка,

Ані шпака (конє), ані свіні —

Досвіданья Україні.

Бо німці хотіли доброї їди, бо вони пани дуже.

Прийшов чоловік до другого чоловіка (свого колеги), та й каже:

– Пожич мені своїх порток, бо маю йти на весілля.

Та й прийшов він на весілля, танцює і співає:

– Ой, гуляйте, гаці мої, я ще маю вдома троє.

А той чоловік, що позичив йому порток, та й каже:

– Як ти маєш дома троє – скидай, дурню, бо це мої.

Одна сусідка (богата) прийшла до бідної жінки та й каже:

– Ходіт до мене трошки, мені допоможете жати пшеницу.

А бідна сусідка каже:

– Я не піду жати, бо колит дзебринь в руки.

А через деякий час бідна сусідка приходит до багатой, та й каже:

– Кумо, дайте ми троха муки на пироги¹⁷⁸.

А багата сусідка відповідає:

– Чекайте, кумо, зараз Вам дам.

Та й пішла до комори, та й раптом скрикнула:

– Ух!

– А то що там сталосі, кумо?

– Йой, кумо, я до муки, а дзебринь до руки!

– Найте, найте, вже не давайте.

Пішла жінка купувати до skleпу, та й покупувала всьо, що їй треба – може, сірники, може, мило, – і дріт купила. Та й за всьо заплатила, а за дріт чи забула заплатити, чи що. Та й вже йде додому, поріг переступила, а продавець кричить:

– Вже йдете? Молодице, а за дріт?

Один жид каже до жидівки (своєї жінки):

– Ти знаєш, суро, що у Йвана не буде кукудурзів, бо зелені, як рута, а у нас будут, бо у нас вже подібні на кулешу.

Один вуйко спитав жида:

– Жидку, любиш дівок?

– Ну!

– А вони тебе люб'є?

– Та й я їх.

Прийшов на вісіле хлоп якийс, та й так сі зібрав, краватку причепив. А другий хлоп каже до третього хлопа:

– Ади який прийшов на вісіле – пан краватка, плечі голі!

Бо в того першого хлопа була сорочка подерта на плечех, бо то ззаді не див'юцці, а спереду.

Одна жінка (Прімиха) була в Америці на заробітках. Приїхала вона додому, та й їй люди кажут:

– Е, ви були в Америці, там вам було добре, там багатство!

А Прімиха каже:

– Америка – рідний край: як не робиш – то здихай!

Оден чоловік ходив до заміжної зінки. А вона мала якис ріжок накрутити, то тоди він мав до неї прийти. А вона забула. А той чоловік не знає, чи йти, чи не йти. Взяв та й пішов. А чоловік сеї жінки лежить на ліжку, а вона дитину малу колише. А той другий чоловік (кавалер) приходить. Та й побалакали з тим чоловіком, що прийшов. А далі жінка співає тотій дитині, аби спало:

– Ой, забула я, та й забула я, ріжок накрутити.

Ой, позич міха, та й іди до лиха, бо буде муж бити.

Та й той кавалер мусив то робити, що вона заспівала. Та й позичив міха, та й пішов.

Один чоловік Іван служив у пана. Та й зарізав курку, та й ділив її. Та й каже:

– Даю хлопцеві ноги, аби добре бігав, а пані даю крила, аби добре літала, а панові даю голову, бо він мудрий, та й йому голову.

Та й вже всьо пооблуплював, всьо подав тим: голову, крила, ноги. Та й каже:

– А ти, бідний Йванище, їж тулубище.¹⁷⁹

179 Соціально-побутовий анекдот XIX ст. Або ж і соціально-побутова казка.

ЯК ЦИГАН ОГІРКИ КРАВ

Узяв циган мішок і пішов до багаце огірки красти. Зайшов у грядки, а надворі дуже пітьма, і дощ лие, і грім блискає і б'є. Циган загубив у темряві мішок у грядках та й каже:

– Божок, блисни разок, най найду мішок!

Блиснуло на небі, і циган знайшов мішок. Нарвав повний мішок огірків і приніс до плоту. Треба перелазити разом з мішком через пліт, а циган не може. Тут надійшов на грядки ґазда, і циган з переляку сказав:

– ґаздо, бийте мене, забивайте, лиш вас прошу, за пліт не кидайте!

ґазда насварив цигана:

– Я тобі зараз дам!

Та й кинув його спересердя через пліт разом із міхом з огірками. А циган каже:

– Дякую вам, ґаздо, дай вам Боже здоров'я, що ви мене через пліт пересадили!

Циган взяв мішок та й пішов додому¹⁸⁰.

Один жид казав:

– Йду на войну, вб'ю хоть двох-трьох (німців).

А другий чоловік каже:

– На а як тебе хтос вб'є?

– А я що кому винен?

Йде жид до Чорткова, та й забув, як місто сі називає. Та й зустрівсі з чоловіком на дорозі. Та й жид каже:

– Добрий день! Чуєте, ґаздо, Ви не знаєте, де я йду?

– Йди до чорта від мене!

– Ой, до Чорткова, до Чорткова, дай Вам Боже здоров'є.

Їден чоловік йшов селом. А сей чоловік вмів череп'єні горшки лагодити. Та й іде він селом, кричит-співає:

– Горшки, направйоть!

Та й прийшов сей чоловік до свого сусіда лагодити горшки. А то колис

180 Соціально-побутовий анекдот, який на сьогодні вже може бути соціально-побутовою казкою.

плели череп'єні горшки дротами, аби сі не били. Та й вже полагодив той чоловік горшки, вже заплатила му господинє. Та й вже він хоче виходити з хати, та й каже:

– Будьте здорові!

А господинє каже:

– Але не знати, чи добре с ти полатали, чи буде текти, чи не буде!

– Тік-не тік, коби я з хати втік!

Один хлопец чи дес купив, чи з курника взєв яйце. Та й не мав де їх покласти, та й напхав їх у сподні, вдолині, коло капців. Та й прийшов він до сусідів, та й стоїт, та й ніхто до него ніц не балакає, а він тоже не балакає ні до кого. Та й потім він каже:

– Чо я стою, чо я стою,

Чо я ніц не кажу,

Чо я штани не розв'яжу,

Яйця не покажу.

Один чоловік мав сина хлопце. І казав синові чоловік:

– Аби в тебе були щонеділі нові чоботи.

А син робит щонеділі нові чоботи. Та й доки робив-робив, а нарешті каже:

– Вже, тату, нема з чого робити – нема шкіри!

– То ти сі чоботи почисть файно, попастуй, та й будуть нові.

Один полек пішов до міста, та й хтів щос купити, але не було за що. Та й каже:

– Ус..ацце в таке мнясто – є цо купіць, нема за цо.

Циган ночував у ґаздині. А вона вже рано зрихтувала їсти. Та й вже на столі стоїт їда, а циган сидит. Та й ґаздиня каже:

– Будемо їсти!

А ґазда:

– Але не всі.

А циган каже:

– А ви, ґаздо, де підете?

Се оповідав дзідзьо Братик.

Один сусід (чи колеґа) питає другого чоловіка:

– Що теперка робиш, яку тепер маєш роботу?

– Кидис бил леснічим, а терас нічим¹⁸¹.

Бідний палив, і богач палив. Та й бідний поклав один патичок у кухню, а він не хоче горіти. А богач поклав повну кухню дров, та й горит, аж гуде.

А бідний каже:

– Ади, в богача горит повна кухнє дров, а в мене один патичок не хоче.

Один чоловік ішов на базар. А жінка каже:

– Йване, вже йдеш на бараз?

– Йду.

– Коби с ми купив бомбоса (бо м боса).

Прийшли музики на вісіле грати. Зайшли вони в сіни, та й каже один музикант:

– Дивисі, Кирило, яке сало висит!

А той музика, що се сказав, підкегнув на скрипці смичку догори на під, а там сало висіло. А чоловік, що грав на басі, каже:

– Придрем стріху, та й наробим сміху.

А третій вуйко з цимбалами співає:

– Тримай язик за зубами – тото сало піде з нами.

Один вуйко (поляк) каже до свого сина:

– Ясю, поїдзєми до лясу!

– Ай, до лясу та й до лясу!

– Ну то поїдзєми на веселе!

– На веселє, на веселє!

181 Колись був лісником, а тепер ніким.

Циган в поли орав, та й був дуже вітер, такий, як то нинька-вчера, та й були з ним люди на поли, та й вітри, вітри, а він звихаєсі, бо має сі де сховати, та й тоди живенько накривсі боронов, та й прилег тако до земли, та й з него там сі сміют, тако, баби, хлопип, а він каже:

– Що сі смієте? Що вітер подує в бильце, то не в лице.

У Летецім хлопип, як і баби, сходилисі та й балакали, приповідали, жертували. Та й оден хлоп жертує:

– Дай ми тютюну, як маєш папірок, бо я сірника не маю.

Надійшов бідний чоловік по дорозі, та й пан надійшов (може, якис підпанок, може, пан, та не пан такий, як Краснопольский). Та й вони сі обоє минают, здибаютьсі тако близко, та й той бідний питаєсі того пана:

– Прошем пана, ктура годзіна?

– Пшепрашам пана, дзигарка не мам.

Ночував один бідний подорожний у богаче. Та й богач пе..днув собі та й каже:

– На, постели си! На ти під голову! На, накрийсі!

Коли він це казав, то кождий раз пе..днув; він не дав бідному накритисі, під голову, постелити, а замість того пе..дів, сміявсі з бідного. Та й всі позасинали. А бідний вдосвіта нас..ав купу. Та й вже йде бідний від богача, та й каже богачеві сонному:

– А ту одіжку, що Ви мені дали, я склав під діжку.

Та й пішов.

Циган прийшов на роботу до богаче. Та й ґаздиня наварила борщу, пирогів, касі¹⁸². Та й циган поїв борщу (бо господиня не дала йому касі). Наївсі, наївсі так борщу, що аж очип витріщив. Та й вже йде, та й каже ґаздині:

– Декую вам, ґаздинько, щос ти мні нагодували. А за то, що с ти не дали касі, се..у мамі васій!

Жінка палит у печи, а в неї дуже подерта сорочка. А чоловік йде на базар. Та й каже жінка:

– А би с мні купив сорочку на базарі.

Та й вже йде чоловік з базару, та й купив гуску. Та й вже недалеко, доходить додому, а діти вже біжуть, кричут:

– Мамо, мамо, тато купив вуску!

А вони малі, не годні були вимовити слово «гуска», а сказали «вуска». А жінка взяла, скинула стару подерту сорочку та й кинула в піч. Та й каже:

– А, се..у мамі, що вузка, най буде вузка, коби добра!

Та й приходит чоловік до хати, а то не вузка, але гуска. Та й та жінка лишилася гола, та й плаче, бо змерзла.

Тато і мама мали сина. А син дес сі вчив, та й пішов у отпуск. Та й прийшов додому. Та й сидит. А мама каже:

– Сину, я ти курочку заріжу.

А син нібито по-німецьки каже:

– Нікіс кукурікіс!

– А як нє, то я ти гуску заріжу!

– Нікіс гегєс!

– Ну, то я ти качечку заріжу!

– Нікіс квакєс!

А стара (мама) каже до свого чоловіка:

– Старий, наш син вже годен по-німецьки говорити!

Колис депутати за Радянської не знали добре російської мови, та й казали:

– Гдє тут папєр дєть?

Одна жінка спиталасі в малої дитини.

– Що твоя мама робит?

– Робит сєдзє.

Одна жінка тягнула корову на хату, бо там трава виросла на хаті. А корова не хоче лізти по драбині. А та жінка б'є корову та й б'є. А йдуть два чоловіки. Та й питають бабу:

- Що ти б'єш корову?
 - Хочу попасти її, а вона не хоче лізти по драбині.
 - Ади возьми віжни¹⁸³ траву та й кинь корові на землю.
- Та й баба так і зробила.

Одна баба каже:

- Якби м запхала палець у гі..но, то би м си дала відрубати.

Та й запхала у гі..но палець, та й вже сі носить з тим пальцем, та й каже якомус чоловікови:

- На, відрубай ми палець, бо запхала в гі..но!

А він каже:

- Клади на ковбанок.

А вона поклала палець на ковбан, а той чоловік вдарив її по пальцеві сокирою, але тугим боком. А вона палець той в самий писок запхала, бо дуже заболів.

Прийшов Йван до жидівки щос робити в неї, може, дрова рубати абощо. Та й жидівка каже:

- Чуєш, Йване, будеш їсти квасне молоко і малай з тамтої п'єтницьі?

А Іван питає:

- А є?
- Як нє, то нє.

Та й не дала му їсти.

Один західняк каже до другого:

- Не знати, куме, коли Великодна п'єтнице!

А другий західняк відповідає:

- Та так ми сі здає, що в середу!

Одна баба була вміла, може, на вісілю, а, може, дес на поли, чи де, та й люди кричут, бо баба вміла:

– Давайте води! (Би ї покропити).

А та баба каже:

– Не води, не води, але їсти!

А та баба була, може, від голоду вміла, чи, може, від чого іншого.

Один циган казав:

– Є в мене телетко, таке файне, вже їст січку, але ще сі не вродило.

Одна дівчинка бігала дес по дворі, чи оборі, бавиласі, та й прибігла до мами. Та й каже:

– Мамо, так нас люди люб'є!

– Та хто, донечко, любить нас?

– Та Ви мене, а я Вас!

Один старий жид дуже боявсі війни. Та й одного разу йому кажут:

– Йосю, ото стріляють!

– Ну-ну, то гримит.

Ѓазда приїхав на ярмарок, та й сі взув у чоботи теплі, у сподні, у кожух, вуса си підкрутив, рукавиці на руках, богачиско червоний. А то була зима, мороз тріскухий. А панок такий надійшов, легонько зібраний, у черевичках. Та й сі обоє здибали. Та й вбраний богачиско каже до того пана, подав йому руку:

– Як сі маєш? Що теперка робиш?

– Не мам часу, не мам часу!

Бо цей панок був дуже змерз, а той богачиско був вбраний, горівки сі напив, червоний, та й хоть тиждень може там стояти, бо не змерз, а той другий полеків, як куля, бо змерз.

Оден чоловік рубав дрова, та й сокира була тупа. А він взяв, та й рубає воду. Та й каже:

– От холера, не сокира, – воду рубає, а дрова не хоче.

Люди їхали в автобусі. А шофер бере білети у всіх людей, та й питає кожного, хто куда їде. Та й питає одну бабу, певно, західнячку:

– Кудя Ви їдете?

– Я їду Безтрусів (*село – ред.*).

Та й зацели там сі сміяти в автобусі. А то західняки говорили не так, як українці, а трохи покручено.

У Летечому в одній хаті сиділи баби, та й, може, ще хтос. Та й хтос був пе..днув, а цьотка бабки Теклі Люлька каже:

– Пиде, пиде — не буде пидіти, як не буде тьо їти.

У Летечому була баба-пиячка Ганька Черепчиха (їй казали стара Черепчиха). Та й вона казала:

– На діти напер..іти, на чоловіка нас..ати, себе доглядати.

IV. ПАРЕМІЇ

Пареміографія — це частина фольклору, яка об'єднує найкоротші жанри, що в образній формі відтворюють найістотніші явища і реалії дійсності: прислів'я, приказки (приповідки) та їх жанрові різновиди — вітання, побажання, прокльони, порівняння, прикмети, каламбури, тости тощо.

ПРИСЛІВ'Я

Прислів'я — мала форма народної поетичної творчості, короткий, ритмізований вислів, що несе узагальнену думку, висновок, іносказання з дидактичним ухилом. Виникають прислів'я постійно, але поширюються в народі й передаються від покоління до покоління лише найзмістовніші й найвлучніші з них. Справжні народні прислів'я поєднують у собі глибокий зміст із дуже простою, але образною формою, їх легко запам'ятовувати й виголошувати.

Можна виявити такі особливості народних прислів'їв: узагальнення народного досвіду; повчальність; стислість і місткість висловленої думки; влучність і поетичність; використання слів у прямому й переносному значеннях; малий обсяг.

Джерело: tyn.com.ua.

Не продреш очи, то продреш мушенку (пулярець)¹⁸⁴.

Якби не неділі і світа, то би м сі доробив.

Спішит, як жид на войну.

Недогода нашій мамі – ні на печи, ні на лаві.

Любімсі, як браття, рахуймосі, як жиди.

Що ти таке говориш, як з сухого дуба білої берези.

А до неї ходє хлопці, як жиди до школи.

Такий здалий до роботи, як жид до коси.

Єдно за вісімнацік, а друге без двох двацік.

Яке їхало, таке здибало.

Який їхав, таку здибав, такий таку придилибав.

Їж, Петре, доки тепле, бо як застигне, то буде сине.

Як ти граєш, так я йду, так я тобі заплачу.

Не кіссї дзятку в моїм припадку, дзісяй на мнє, ютро на цеб'є.

Не кіссї чужі б'єдзі, бо за тобов твоя єдзє.

Ще не ймила, а вже скубає.

Наїламсі бараболє – най сі діє Божа волє.

Нагадай козі смерть — куда ходит, а все пе..дь.

Хто не відки, то все до мої мами на ніч.

Говори до гори, а гора горю.

Нема нічого їсти, ще сі пес не женит.

Куп'ю, як пса облуп'ю.

То не штука вбити крука, але злапати го живого.

То не штука вбити крука, голов с..аков їжака.

До цесу¹⁸⁵ дзбанок воду носить, поки вухо сі не врве.

Хто в жида не служив, а в арешті не сидів, той не знає політики.

Голова не до письма – с..ака не до крісла.

Якби м знала, то би м ти сказала.

Ані світла, ні кадила – так си дусе заслужила.

Рада би дусе до раю, але гріхи не пускають.

Де ти був, як тебе не було?

Що вб'єш, то в'їдеш.

Я тобі покажу, де раки зимують.

Служи пану в'єрно, а он це за то п'єр..нє.

Як хоч пса вдарити, то палицю знайдеш.

Не їла, не могла; наїласі, та й легла.

Куда гла, туда нитка.

Як сі бідний жени, то му ніч мала.

Голод – не пан, проситься сам.

З великої хмари малий дощ.

Якщо є хліб і вода, то нема голода.

Як є хліб у торбі, то си сєдеш і на горбі.

Пан з паном знасі, а тобі, дурню, засі.

Здорова с ходи, на кращі зароби.¹⁸⁶

Аби ти мені дав зара мілійони, то не буду се робити.

Пес не з'їст, поки не обвалєє.

Ми садили липи та клени – буде наше місто зелене.

З-під ринви та й на дощ.

Так маєм сі поділити, аби був вовк ситий і коза ціла.

Крути, не крути, та все треба вмерти.

Ліпше з мудрим загубити, як з дурним знайти.

Обіцєв, як с..єв, а як с..ав, то не дав.

Ніц не маю, що чорне за нігтем.

186 Побажання, коли купують нову річ з одежі.

Око, аби видіти високо.

Як звав, так звав, коби що дав.

Обіценка, як с..енка, а глупиму радість.

Хто бреше, тому легше.

Є світло — нема порток, є портки — нема світла.

Ніц не дбам, ніц не мам.

Богачеви дідько дитину колише, а бідному й наймит не хоче.

Богачеви вибий очи, а він сі с..аков дивит.

Замінів суху рибу за овес.

Я тебе так люб'ю, як пси діда в вузкій вулиці.

Моя хата скраю – я нічого не знаю.

Без праці нема в с..аці.

Такий ніж острий, що можна за ріднов мамов кидати.

Панске «зараз», а жидівске «чекай».

Багато є дурних, лиш не при купі ходє.

Хто сі ліче – того біда цвіче.

А я не з-під плота, маю хату.

Я вмію робити раду, спереду і ззаду.

Чорний – то моторний.

Докупи – та й буде два трупи.

Сліпий в карти не грає.

Годуй пса на свою литку.

Якби муха попри мене летіла, то би мні трутила.

Як іс сі обібрав грибом – то лізь в борщ.

Там добре, де нас нема, а там, де ми є, то там біда.

В него слова масні, то пироги пісні.

Не вчисі в кума розума.

Від милого пана мила рана.

Молитва ломит залізо. Бо то треба сі дуже молити.

Як нема сціськи¹⁸⁷, то не тра доли.

Хотя й біда в каменіці, але гоп на вулиці.

Яма – не яма, то моя рідна мама.

Хто дає і відбирає, той сі злодій називає.

У піст повна хата старіст, а прийдуть мнесниці – нікому ані сниться.

Не мала баба клопоту, та й купила си поросє.

Болит мене зуб, бо не хоче їсти суп¹⁸⁸.

187 Щастя.

188 Уривок вірша (тут фігурує як прислів'я).

Оден чоловік дес був пукнув, а їден поляк сказав:
– Якби не тен дех, то би чоловік здох.

Я сліпий, я не бачу: кого вдарю – най не плаче¹⁸⁹.

Де ти росла, де я ріс, а нас Бог обох до купи зніс.

І риби не хочу, і с..аки не вмочу.

Як сі оберне, то три рази пе..дне.

Декую вам за обід, що сі наїв дармоїд.

Їст пес пса, як нема барана.

Дурний любить роботу, а робота дурного.

Взєв дідько корову, вже най бере й теле.

Два с..ало, третій толочит.

Що правда, то не гріх.

Нема добра ні від місяця, ні від сонця.

189 Прислів'я або з дитячої (раніше поховальної) гри.

Так ходит коло него, як коло збитого яйце.

Хто мастит, той їде.

Мовчи, біда, менше гріха.

На рідке гі..но треба мало дощу.

Шкіра й кости, і самі злости.

Побожна – а всередині порожна.

Як нема кому сі поскаржити, то люди кажут:

– Бог високо, цар далеко.

В прикрій годині нас..ати родині.

Ти таке говориш, як мокре горит.

Ти таке говориш, що купи сі не тримає.

Око, аби видіти високо.

Де сі свої пси кусають, най чужі сі не лишають.

Що знала, то сказала.

Кишки си попариш троха, бо сі POSSИХАЮТ.

Змилювавсі Бог над раком – дав му в с..аці очі.

Твій тато с..ав, та й гі..но мав.

Чоловік і жона – то єдна сатана.

Такий Іван – ні Богови, ні нам.

Як не пиріг, то не пирожися.

Ліпше з мудрим загубити, як з дурним знайти.

Одна жінка в Летячому, Марія Гурашка, все казала:
– Най мені смердит крамницев, ніж чийов гузицев.

Як очі не виде, серце не болит.

Як не цур, то кап.

Брехнею світ перейдеш, а правдою не перейдеш.

Один поляк казав:

– Дзьорко до дзьорка – то бедзе мньорка.

Най буде драна, коби прана.

Я думала, що я відпочину, а я впала в розчину.

Що не варити, то в банек не класти.

Кавалер кічка, а під носом свічка.

Біда бідному без наймита – ні хліва, ні загнати що.

Ото дівка як калина – коло с..аки жовта глина.

Даєсі чути – дастьсі знати.

Тане¹⁹⁰ мнесо пси їде.

Чо ти сі береш, як Кирило до баса.

Ліпше псови муха, як палицев поза вуха.

Ти в мене сі заробиш, як голий в терню.

Мні кавалера – хоть попід ніс шуруй.

В тебе так грає, як в старій корові гі..но.

ПРИКАЗКИ

Приказка — жанр фольклорної прози, короткий сталий образний вислів констатувального характеру, що має одночленну будову, нерідко становить частину прислів'я, але без висновку, і вживається в переносному значенні. Зміст її, на відміну від прислів'я, не має зазвичай повчального характеру, їй властива синтаксична незавершеність. Досить часто це вкорочене прислів'я, наприклад: «як сніг на голову», «вивести на чисту воду», «лисячий хвіст», «вовчий рот», «собаку з'їв».

Джерело: tyn.com.ua.

Мудрий, як Соломонові портки.

То не внуки, але муки.

Наївсі аж у хвіст.

Наївсі, як стручок.

Був у голодного на обіді.

Їм, як своє тіло.

Ніц не дбам, ніц не знам, ніц не мам.

Або виграю, або пшиграю.

М'яшота і шкарп'яшота.

Кожний циган свої діти хвалит.

Ти собі муф, а я собі здруф.

Попала коса на камінь.

Не для пса кубаса¹⁹¹.

Пропав, як пес на ярмарку.

Збиратисі, як на войну.

Як за море с..ати.

Як Марко по пеклі.

Як діра в мості.

191 Ковбаса.

Черво прилипло до крижей¹⁹².

Вже лише лишилисі носі, де були гросі.

Я тобі покажу, як на жида с..єти.

Така голодна, що з'їла би м чорну хмару.

Прилип, як реп'єх.

Гет скапцанів¹⁹³.

Прилип, як гі..но до порток.

Пропав тато з дурнов мамов.

Не знати якої с..аки.

Приграв, як булька на воді.

Дід бабі вуйко.

Як не тепер, то в четвер.

192 Хребта, спини.

193 Деградував.

Бувай здоров, вуйків Петре.

Посідаймо си по рєді,
Та й дістанемо по гі..ні.

У Летецім і в інших селах тако як сі зйдут хлопи, то жертуют. Один

каже до другого:

– В тебе ноги насталені,
Та гуляють, як скажені.

Здибалосі гі..но з віхтем.

Люлю-люлю, старий срулю.

Абисти мені кулю дали, а не згадаю.

Слухам, лише сі не рухам.

Не рад пес, що вбитий, ще й ногами дригає.

До пори, до часу.

Тримаєсі на жилах, як гі..но на вилах.

Ні в корчмі п'яний, ні дома вбраний.

Чос ти, друже, сумний дуже.

Молчать, пока зуби стирчать!

Поможе, не допоможе – а ти дай, небоже.

Змок до руба, сухої нитки нема.

З тупим добре жити.

Бідна, як церковна миш.

Вже с наробив з псечу маму.

Чую дзвін, та не знаю, де він.

Як черяк на с..аці.

Рада в раду – оден вперед, другий ззаду.

Здерли прищ зі с..аки.

Таке здале, як діра в мості.

В мені би сі кирви¹⁹⁴ не дорізав.

Гола, боса, простоволоса.

Голий-босий, лиш в вінку.

Вчепивсі, як реп'єх до кожуха.

Не шукай на гі..ні сметани.

Він би за купійку¹⁹⁵ гнав козу до Товстого.

Штири мили пішки за кавалок кишки.

За моє жито ще й мене бито.

Горбатого могила виправить.

Даст тобі жаба цицки.

Под крилом самольота.

С..аку в жмени, та й пішов.

194 Крові.

195 Копійку.

С..ака сі запала.

Як німий до суду.

Їдуть до суду.

Бабко, дай ми ябко.

Їж, пий, гуляй, а за решту вибачай.

По Іллі впав дідько з гіллі.

Сирота – писок, як ворота.

Якес таке споре¹⁹⁶, с..ака, як комин.

Зима питає, де літо було.

По Спасі тримайсі в запасі.

Дурний, як штурпак.

Дурний, як сак.

196 Велике.

Дурний, як пень.

Крутитці, як гі..но в ополонці.

Нема села без болота.

Куди не крути, а все голим на п'яту.

А цей Микола, що му с..ака гола.

Такий чоловік – ні під с..аку, ні під бік.

Так сі розуміє, як вовк на звіздах.

Носитьсі, як баба зі ступом.

Не виділа с..ака лавки.

По Матках бере по литках.

Ти такий, як цірек.

Таке мудре, аж дурне.

Дивисьсі, як баран на нові ворота.

Там дальше сі свище.

Сила горшки побила.

Прийде коза до воза.

Най буде так, як стара напре́ла.

Дурний дурному запхав у с..аку соломую.

Від сира голова сива.

Болото по с..аку.

Щез би від нас, хрещених.

Драбинка, коло с..аки торбинка.

Поняв, що дід бабі навоняв?

Голодній кумі все хліб на голові.

Так допоможе, як старій бабі кадило.

Таке мудре, аж дурне.

Пес не має чим с..ати, та й ликом.

Дякую – догори с..акою.

Кіно в рамцєх.

Тримаєсі на жилах, як гі..но на вилах.

Чесний, як майоркова квартира.

Скаче, як муха на окропі.

Лізе, як муха в дегті.

З чужого конє серед дороги злазеї.

Мудра жона, як є міх пшона.

Болит, свербит, і ще кортит.

Нема ладу коло бабиного заду.

Правда очі коле.

Крук крукові око не видзьобав і не видзьобає.

Така моя чорна книжка.

Таке добро, аж попід очі мокро.

Се таке, як на старого злодія.

Їжмо, пиймо, гуляймо.

Не ївши, не пивши, скачи-скачи, вдурівший.

Україна зас..аласі по коліна.

Або жомнір, або мундор – до магазину.

Се така правда, як вош кашляє.

Се таке, як з гі..на бук.

Прикрий, як жид.

Та такий напасний, як жид.

Ти в мене, як гі..но в жмени.

Чекай з моря погоди.

Підем з дідами.

Лицище в лубище.

Йду камінне лупати.

З него так щос буде, як з баби дівка.

Кинули сліпого з моста.

Тобі фриги в с..аці грают.

Шукай kota в міху.

Шукай в поли вітра.

По с..аку ноги сходила.

Купив на сіль до оселедце.

Таке спаннє, як голодного с..аннє.

Вже му сі навкимило¹⁹⁷.

Як сі не розумієш, то йди на бораки¹⁹⁸ (про лікаре).

Як іс не годен за лікаре, то йди на ферму за яздового.

Ти так плетеш, як небіжка ногами.

Або школа, або баба гола.

Блищитьсі, як псові яйці.

Нема всіх вдома.

Через ребра кулешу видко.

Це мені, як псови муха.

¹⁹⁷ Набридло.

¹⁹⁸ Буряки.

За тобов золоті верби ростут.

Нема дурних – пішли березу білити.

Такий кінь ситий, що би сі муха розцєхла.

Воно в єдно кресо б'є.

На козі зроблений.

Ѓазда гілетка.

Відбивсі, як гі..но від берега.

Набалакав, як штири бочки арештантів.

Крутит, як циган сонцем.

А у рака гола с..ака.

Мав жінку, як пес портки¹⁹⁹.

Ти такий здалий, як з рака одір.

Такий, як се..ипе..да.

Кілько взев, як на шило касі²⁰⁰.

Лишилисі кости, і самі злости.

Ми таке написали, як жид наплакав.

Тобі сі змололо, а мені сі скрутило.

Все..исі в руку, дай си в лице.

С..ака, дерка і мулерка.

Старе, та й не росте.

Жерт²⁰¹ жертом, а фіст набік.

Така дорога, що можна яйці котити.

Ти так сі прицєпив, як п'євка.

Ти не в своїй шкірі ходиш.

200 Каші.

201 Жарт.

Вмер на задирки.

Тобі би сі в носі свистало.

Мудрій глові дві-три слові.

Прилип, як гі..но до с..аки.

Послини під коліном.

Йди в мир, та й не согрішай.

Взни мні в с..аку.

Всі слабі, лиш кировий Іван здоровий.

Або грай, або grosі віддавай.

Одна баба (полька) варила щос. Та й каже:
– Я єго варе та й варе, а оно с..ре та й с..ре²⁰².

Молода з старими дєрами.²⁰³

Ти мені такий, як сіль в оці.

202 Сире.

203 Дразнила чи приказка (залежно від призначення).

Чекає, як канє²⁰⁴ на дощ.

Таке тяжке, як канона.

Баба з воза – кобилі легше.

Йду, горем побитий.

Гіренький мій світок.

Гі..ном запечатав.

Всьо слабе, а вмирати хоч наймай.

Вбраласі на перший гудзік.

Три чверти до смерти.

Вмер, та й ноги здер.

Ні змерз, ні впрів.

ПРИПОВІДКИ

Приповідка – малий фольклорний жанр, споріднений із прислів'ям. На відміну від прислів'я, приповідка не висловлює повного твердження й висновку з нього, не дає узагальнення, а підкреслює особливість конкретного предмету чи явища, подає в дотепній образній формі спостереження над цим явищем. З цього випливає те, що, на противагу синтаксичній двочленній завершеності прислів'я, приповідка — одночленна з синтаксичного погляду.

Ф. Колесса висловив думку, що «приповідки займають посереднє місце поміж віршем і прозою», мотивуючи таке твердження тим, що «коли формула приповідки обіймає два або більше рядки, то вони сполучаються зазвичай римою, асонанцією чи алітерацією, що не раз появляються й посередині вірша».

Приповідки – це також одне поняття, в яке у західних областях України об'єднуються прислів'я та приказки.

Джерела: <http://litmisto.org.ua>; Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Тато до школи, мама до школи,
А мені лишили ключ від комори.

Дівки балакали си про кавалерів. А до одної дівки ходив хлопець. Та й дес був чи в армії, чи де. Та й каже сє дівчина:

– Написав до мене мій кавалер листа.

А друга дівка питає:

– Та й про що пише?

– Пише, що не лише.

Спаць, не рухаць,

Браць, не нюхаць.

Ні доплуга, ні до рала,
Лиш до танців гоца-драла.

Нинька світо світої Домки –
Хто не хоче робити, то б'є бомки.

Загадка, загадка,
Віпала з с..аки ягодка.

Понял, що діл бабі навонял?

Далі сі свище, вс..ав би му сі псище.

Обіцєла, як с..єла, а як с..ала, то не дала.

Ні корови, ні свині,
Лише Сталін на стіні.

Печу коржі коло межі,
Оден присмаливсі,
Який сам, таку взєв,
Ніц не замиливсі.

Дід і баба вилізли на граба,
Граб тріщит, баба пищит,
Граб сі вгнув, а дід бабу взнув.

Слонко свецє, дещик пада,
Чаровніца масло склада.

Кака була, кака є,
Яка була, така є.

Як я сі добре мав,
Тоди мене кожен знав,
А як я приопав –
Рід мене сі відцурав.

Один жид казав:
– Моя сура не згідлива,
Місяць шматтє не мочила.
Не мочила, ані прала,
Бо за другим загледала.

Скрипка грає, бас басує,
Баба кишку галасує.

Єстим собі бакер,
Бакер редовітий,
Два нозі в кишені,
Револьвер набітий.

Батьку Сталін, давай мила,
Бо вже воші мають крила.

Дали мені черевик,
Я до нього не привик.

Ой, Боже мій, Боже,
Відей, мені тота жура нічо не pomoже.

Вже йдеш?
Вернісі, та й мні возмеш.

Пиймо, браття, пиймо, нам же все одно,
Бо на світі скільки правди – горівка, вино.

Єдна жінка зарізала курку. Та й їст з чоловіком, та й каже:
– Ти, Андрушку, хлебчи юшку,
А я буду м'ясце, бо мене дитина сце.

Що твійо – то мійо.
А що мійо – то не твійо.

Як тривога – то до Бога,
По тривозі забув Бозє.

Тато з мамов мали сина,
Несцєслива їх година.

Не кажи жид — бо буде довго жити,
Але кажи єврей — то здохне скорей.

До Дмитрє дівки хитрі,
А по Дмитрі с..аку витри.

Кораликів повна шия, хустка батистова,
А під носом така булька, як кінська підкова.

Просили вас тато і мама,
Ідіт, як хочете, то прийдіт.

Як я сі не женіл – шапка бараняча,
А як я сі вженіл – коби хоть свиняча.

Їж – вода, пий – вода,
С..аць не будеш нікогда.

Одна баба була сказала:
– Варила м пироги і курку без ноги.

Говорила, їхала,
Надибала Міхала.

Що то за такий хлопака,
Що при купі голова і с..ака.

Як буде, так буде,
Ходи, стара, до буди.

То таке,
За грейцер, та й гірке.

Півтора-тора,
Що нині – то вчора.

На городі дуб зелений –
Любив дівку, як скажений²⁰⁵.

205 Уривок ліричної пісні, але тут – приказка.

ПРИМОВКИ

Примовки — жартівливі, зазвичай римовані вислови, якими починається чи завершується казка; дотепні зауваження, що вплітаються в розповідь чи текст твору тощо. Примовки можуть бути у вигляді узвичаєних (часто повторюваних) фраз, коротких пісень, віршів, що розповідаються під час певної дії, наприклад, гри. Інколи примовка може мати форму приказки, яка міститься в тексті твору. Вони мають досить простий сюжет, можуть виконуватися як у прозовій, так і в поетичній формі. Примовки є малим жанром фольклору. Найчастіше мають повчальний характер, спрямований до читачів або слухачів.

Джерело: Кузьменко В. І. Словник літературознавчих термінів: навч. посібник з літературознавства за оновл. прогр. для вчителів та учнів серед.шк., проф.уч-щ, ліцеїв, гімназій. – К.: Укр. письменник, 1997.

Запалила – куриці,
Сама сіла – журиці,
Вийшла надвір – хмариці,
Дес мій милий бавиці.

Просили, абисти не приходили.

Файна баба, дуже красна,
Нема зубів, лише ясна.

Ні сіло, ні впало,
Давай, бабо, сала.

І за нас, і за вас,
І за неньку стареньку,
Що навчила нас
Горівочку пити помаленьку²⁰⁶.

²⁰⁶ Тост, примовка до чарки.

Додому, додому,
Запалили веснуваті на хаті солому.

Шкода того мальовідла,
Стара баба, як страшидло.

Гамай, какай – ніц не балакай.

Пан Окоман лісничий, драйко псечий.

Дудку з татом виграєш на костьолі.

Люба,
Скинь сорочку, лізь на дуба.

Вінчую, вінчую, де горілку чую,
Де горілки не чую, там не вінчую.

Прийшов хтос, та й взяв щос,
Пішов би м за ним, та не знаю, за ким.

Вибацїйте, в с..аку палец помацїйте.

Яка там година? – Врваласі спружина.

Здибавсі Яким з таким.

А я рак-неборак,
Як ущипну – буде знак.

Така голодна, що м ті не виджу.

Ага, в с..аці нога.

– Де с був?
– Де я був, там мене вже нема.

– Де с був?
– В с..аці був, гі..но видів.

Ото се – вс..авсі, та й несе.

Або салдат будь, або мундир скидай, і йди до с..аки.

*У Летечому тако як сі посходє баби, чи на ланці, чи на фермі, чи де
балакати, то дуже приповідаят. Та й одна баба казала:*

– Варила би м пироженьки, коби сир та й масло,
Корито би м роздобула, коби мука була.

А одна баба казала:

– Печу коржі коло межі,
Оден присмаливсі,
Який сам, таку взєв,
Ніц не замиливсі.

Та й приповідаят, жертуют, сміються.

У Летячому на весіллях грав бідний чоловік Василь Головецький. А хлопці сі понапивають, та й танцюють, співають, гойкають:

– Гопа, ще, Головецький,
Грайте ще.

А ще на Головецького сі прозивали:

– Ботом, ботом, ботомас,
Головецький свині пас,
Головецька корови,
До самої Покрови.

У Летечому одна західнячка, стара Крайничка, казала:

– Варила би м пероги, та як є з чого зварити, то не є чим обмастити.

Вс..авсі, та й го били,
А він тікав, що мав сили.

Прийшов хлопець до свого стрія та й каже:

– Стрію, я вам хату рию!
– Рий, синку, рий, бо я тобі стрий!

Тут такий капар, як би діда розбив.

Гопа-триньки,
Не їв ниньки,
Борщу хлиснув,
На піч свиснув.

Йсусе Христе, дай що гризти.

Де ти був, як кури на заїди здихали?

У нас був Драган, голова колгоспу, в Хмелеві побудував млин і школу,
а в Летецім бабу голу (*пам'ятник загиблим у війні – ред.*).

Галу-балу, та й вже дванайцета.

Гоп-цуп, мамалига,
Ніц не роби, тільки фрига²⁰⁷.

Ой, ти такий, і я така,
Лише в тебе грубша с..ака.

Стара Пилипиха в Летечому казала:
– Стара баба, як холера,
Потребує кавалера.

Ото фустка, ото кінці,
Ото файно моїй жінці.

Всьоромно – що с..ака, що гі..но.

Ріс і сох,
Підскочив – і здох.

А ми собі оба-оба,
І ти, і я – то особа.

207 Фрагмент пісні до танцю (якщо співається) або примовка (якщо мовиться).

*У столовій пекли пампушки. А на ланці говорили баби, як чистили
буреки:*

– І пампушок напечуть,
І помажуть, і покажуть,
А покушать не дадут.

Казали насі, що всі вс..али васі.

Насте, дай на маму масти.

Може, ще си нагадаю, ще не тікаю.

Що за лихо, що так тихо?

З тобою сі зачепити, як з жидом.

Впав, та й сі вс..ав.

Боже, Боже,
Кітка здохла, кіт не може.
А кіт ходит, та й заводит,
Чому кітка не приходит.

Ото-с ладне, як колесо задне.

*Місько Данилейко у Летечому приповідав коло магазину:
– Кадрелі надоєлі?*

Мні сі снило, що сі з горба гі..но котило.

Моя бабка продавала ябка.

Валентина Терешкова
Поїхала до Кийова.

Пацалуй мнє в дупи,
Дупа се завале,
Пацалуй мнє дале.

Андрій Грецький і Марія Гитецка.

*У Летєчому і в інших селах тако як сі зйдут хлопипи, та й сі здоровкают,
одні кажут:*

– Дай Боже здоров'є!

А ті так само відповідают, а одні хлопипи витаютьсі:

– Ну, дай Боже!

Хлоп, як лев,

Штани над землев,

Палице в руках,

Люлька в зубах.

Та й сі витают руками.

Просили Вас баба і дід,
Як хочете – то прийдіт.

У Летєчому хлопипи жартували тако на вісілєх, та й кажут:

– Молодице, як з вуздик,

Куда ходит, все биздит (пе..дит)²⁰⁸.

Поїхав з гори,
Мара го бери.

Вона спит чи пе..дит?

Заробит і гі..но зробит.

Ти мні взни мні.

Або робіт, або спіт.

Шкібочу, скільки хочу.

– Що ти робиш, Хрущу?
– Кукурудзи лущу!

Ух!

Соломнений дух,
Осикові коліса,
Поїдемо до ліса.

Ти вгору, я в долину,
Таки тебе не покину.

Вовна не вовна,
Коби кишка повна.

Ой, Васильки мої,
Ой, Василь при мені.
Вража його мати знає,
Сподобавсі мені.

Я до Бога з колачем, з колачем,
Бог до мене із мечем, із мечем,
Та й мені головку – цюк!
А з мене кровце – цюрр!
*Та й вже жайворонок падає вниз, на землю, та й вітак відпочине, та й
знов літає.*

Матко Боска,
Руска і польска.

Під столом,
Накриласі постолом.

Два городи, одна динє –
Така з мене господинє.

Здоров, пе..дів, що з'їв?

Ти мні купи мні,
А як не – то взни мні.

Так, би²⁰⁹ ти в с..аку шило запхав, що ходиш та ходиш.

Тато кличе до роботи,
А в мене порвані чоботи²¹⁰.

Колис у Летечому Пріма казав:
– Що маю, то ти даю,
Собі нічого не лишаю.

Одні слуги казали про свою пані:
– Вчера касе (каша), нинька касе,
Ото добра пані насє!

*Як вже вісіле сі закінчувало, як вже був останній танец, люди вже
йшли додому, то хлопи гуляли і співали:*
– Ой, хто хоче, най гуляє,
Бо вже решта випадає.

ЗАГАДКИ

Загадки — це короткі твори, в основі яких лежить дотепне метафоричне запитання, що передбачає відповідь на нього. Щоб знайти відповідь — відгадку, потрібно вміти зіставляти життєві явища на основі їх споріднености чи подібности за певними ознаками, рисами, характеристиками. Звідси і назва «загадка» (від «гадка» — думка, «гадати» — думати, мислити).

У давнину загадка – засіб випробування мудрости, тепер – народна забава. Основне призначення загадки в тому, що вона розвиває в людині догадливість, кмітливість.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.; zagadki.at.ua.

Два пахає, два тримає,
А два збоку заглядає.

210 Фрагмент жартівливої пісні, а в цьому випадку – примовка.

Розгадка. Два пхає – це два пальці пхають голку в тканину, два тримає – це два пальці тканину тримають, а два збоку заглядає – се двоє очий дивлютьсі.

Виса-висит,
Сам кудлатий,
Конец лисий.

Розгадка. Се горіх: він як висит, то ззаду вже сі зашкірив, попукала²¹¹ шкірка, як ще вілущик, а конец лисий, то вже горіх виглядає зі шкірки.

Штири тики, два патики, семий помахайло.
Відгадка: корова, штири ноги, два роги і хвіст.

Летіла сорока, а за нею сорок. Скільки летіло сорок?
Відгадка. Дві, бо сорок — тут у чоловічому роді, а не число.

Що найпрудкіше? – Очи.
Що найситше? – Земля.
Що наймиліше? – Спаннє.

Біле поле, чорне насіннє,
Хто не вміє, той не посіє.
Розгадка. Білий папір, чорне чорнило, хто не вміє писати – той не напише.

Ні їст, ні п'є, до Бога рує.
Відгадка. Дзвін.

Що сесе, що на дворі горою, а в хаті водою?
Відгадка. Сніг.

Росте, росте, махаєсі,
Нема дерки – запхаєсі.
Відгадка. Терне.

Віліз на вербу,
Віверків діру,
Свердлик лишив,
А діру взев.
Розгадка. Віліз на гній (пішов на гній с..ати),
Став с..ати з дерки (с..аки) гі..ном,
Б..блик лишив,
А с..аку (дерку) взев (забрав).

Сидит пані в ганку,
В червонім кафтанку.
Хто її порушит –
То плакати мусит.
Відгадка. Цибуле.

Ходит пані попід гірки,
Розсипає вздовж папірки,
Місяць світив, не довидів,
Сонце встало, позбирало.
Розгадка. Се мрака. Мрака робит росу («папірки»). Місяць світив,
недовидів, бо при нім роса не злітає, бо холод, а сонце підійшло, та й
роса позлітала.

Без ніг, без рук, лізе на під.
Розгадка. Се дим.

Ще сі тато не вродив, а син вже по світі находив.
Розгадка. Се коли палити дрова, то ще нема вогню («тата»), а дим
(«син») уже пішов догори.

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ

Фразеологізми (фразеологічні звороти, крилаті вислови) — стійкі усталені словосполучення, які сприймаються як єдине ціле і за значенням дорівнюють одному слову. Наприклад, «пекти раків» – червоніти. До того ж, значення власне фразеологізму не збігається зі значенням окремих слів, що входять до його складу. «Пекти» у розумінні «обробляти вогнем» і «рак» – у розумінні «тварина, що належить до виду безхребетних» нічого спільного не мають із почервонінням шкіри обличчя людини через хвилювання чи сором. Фразеологізми роблять мовлення виразнішим.

Джерело: <http://svitslova.com>.

На дошці пошани.

Чесне комсомольське.

Стара тандита.

Шарга і мурга.

Мати на когос зуб.

ПРОКЛЬОНИ

Прокльони – короткі, дуже емоційно-експресивні магічні формули, спрямовані на спричинення явного чи уявного зла. Їхня мета – завдання тілесної шкоди, накликання хвороби, смерті у відповідь на заподіяні фізичні або моральні втрати. Через це акт прокляття переважно має принагідний характер, сильний елемент імпровізації, звершується внаслідок певного чуттєвого стресу. Однак, попри це, той, хто кляне, використовує традиційні формули, які побутують на відповідній території, передаються від покоління до покоління, але які варіюють у процесі трансмісії та трансляції. Як правило, носіями та виконавцями прокльонів були

жінки, рідше – чоловіки. Найтяжче кляли старі баби, які знали дуже архаїчні формули, що вийшли з ужитку. Прокльони були і є невід'ємною частиною традиційного сільського побуту.

Джерело: Іваннікова Л. Українські прокльони: традиція села Губча на Хмельниччині.

А, йди до холери, ти такий влізливий!

Як я тебе маю взнути, най тебе пес взне!

Йди до холери!

А бодай же би тебе холера взєла!

Курва мама васє була!²¹²

А, ти скурвий сину!²¹³

А бодай же би тебе гава з'їла!

Шлях би кі трафив!

Бодай же ті Бог не видів!

Абисти сі приснили в кінській с..аці.

212 Лайка.

213 Лайка.

Бодай тебе писало і вздовж, і впоперек.

Ти що такий лупа!

ПОБАЖАННЯ

Побажання — це словесні мініатюри зичення добра, щастя, виражене бажання здійснити, одержати, здобути що-небудь. Побажання має лаконічну форму і, як правило, спрямоване до інших людей, робиться з приводу певної дати чи події. Воно може бути як написане, так і висловлене в усній формі. Побажання мають елементи ритуалу. Побажання є частиною українського фольклору, вони мають національні особливості й колорит. У побажаннях українців відбивається національна шкала цінностей, що визнані абсолютними: життя, здоров'я, щасливий час, талант, успіх тощо. Крім того, в побажаннях проявляються соціальні відносини людей, їхня вікова та соціальна зівставність.

Джерело: Кирилюк О. Вітання та побажання як неоціненні фольклорні скарби.

Рости великий!

Просили вас тато і мама, і я вас прошу,
Абисти прийшли до мене на весілля.

Поживай здоровий!

Добраніч, Любко, на ніч.

У Летецім тако як сі вродит дитина, то її тако поздоров'єют:

– Що там у вас є?

Чи син, чи донька?

Аби дочекало вінка.

Аби було веселе, як весна,
Здорове, як вода,
А багате, як ціла українська земля.
А ви, rodiці, аби дочекали много літ прожити,
І його поблагословити.

Бувайте здорові, живіте багато, бо я йду додому, до хати.²¹⁴

Бонце здров'є, кавалєров'є.²¹⁵

КАЛАМБУР

Каламбур — стилістичний прийом, який будується на використанні омонімії або паронімії, будь-які форми полісемантичності; часто вживається в комічному та сатиричному контекстах.

Джерело: Літературознавчий словник-довідник за редакцією Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: ВЦ «Академія», 2007.

Суп з крокодельками.

Мама бабки Михайліни, прабабка Текля, придумала таке:

– Ячемінь і міх – буде ячміх,
Мнесо і сало – буде мнесало.

Нас рано, нас рано
Мати збудила.
«Вам се..у, вам се..у
Кашу варила»²¹⁶.

214 Вітання.

215 Вітання.

216 Уривок жартівливої пісні. Має вигляд каламбуру, тут наголос на грі слів.

Старий Пріма в Летецім казав до свого сина, тоди малого:

– Пий, малий, какав²¹⁷,
Будеш добре брикав.

Якас баба продавала на базарі сир. Та й прийшов якис хлоп, став коло неї, дивиться по базару, та й каже:

– Старуха, по чому сируха?

V. ДИТЯЧИЙ ФОЛЬКЛОР

Дитячий фольклор – це, перш за все, ті зразки усної творчості народу, що призначені для дітей. Усі жанри дитячого фольклору умовно можна поділити на три групи:

1) тексти, створені дорослими для дітей (колискові, пестушки, утішки, забавлянки);

2) твори, які перейшли у дитячий фольклор із загального фольклорного доробку (заклички, примовки, ігри);

3) твори самих дітей (лічилки, пісеньки, віршики, дразнилки, прозивалки, мирилки, страшилки, загадки).

У деяких випадках чітка межа між ними стирається, тобто є жанри, яких не можна однозначно зачислити до тієї чи тієї групи. Кожна з цих груп, виділена на основі походження жанрів, має свої особливості, поділяється на менші підгрупи і цикли відповідно до інших рис (наприклад, час чи мета виконання твору, його структура, поетика і т. ін.). Спільна риса їх усіх — дитяча тематика, вони виконуються тільки для дитини, переважно немовляти, чи віком до 4-5 років.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

ПІСЕНЬКИ

Вляз котик на плотік і мруга,
Слічна та пйосенка не длуга,
Не длуга, не крутка, – самраз,
Заспевай мнє, котку, єще раз.

Ядом, ядом місі, тра-ля-ля,
Сьмеют їм сі писі, га-га-га.
Пшиєхалі до двору, наробили гавару,
Пшеєхалє конів шесць,
І волайом: «Дайце єсць!»
А Місьова, як може,

Шука плястру в коможе,
Плястру, мньоду, пшеносі,
П'єнькно госьців пшепросі.

Два півники, два півники горох молотили,
Дві курочки чубатенькі до млина носили.
Цап меле, цап меле, коза насипає,
А маленьке козенятко мірки відбирає²¹⁸.

Пішов дід на гриби,
Баба на підпеньки,
Баба свої поварила,
Дідові сиренькі.

У нашого Омелька невеличка семейка:
Тільки він та вона, та старий, та стара,
Та той Йван, що несе ковбан,
Та й той Данило, що несе точило,
Та й дві Христі в намисті,
Та й дві дитини в колисці,
Та й два парубки вусаті,
Та й дві дівки косаті,
Тай ще не всі – ще є п'ятеро у вівсі.

Ходит сон коло вікон,
А дрімота коло плота,
Питаєсі сон дрімоту:
– Де ми будем ночувати?²¹⁹

Кацеласі торба з високого горба,
А в тій торбі харки-шмарки,

218 Уривок з дитячої пісні-гри; дитяча пісенька.

219 Уривок колискової.

Гнилий пес, гнилий кіт,
Хто промовить – той всьо з'їст!²²⁰

Читаю, читаю, на полицю складаю,
Полице сі врвала, на телета впала.
Телета в рик, діти в крик.
Дід з-під груби вибив бабі зуби,
Дитина з колиски розбила си писки...²²¹

Уцекай, мишко, до дзюри,
Бо це там злап'є кот з гури,
А як це злап'є кот з гури,
То це обендзє зі скуру²²².

Котик-мурчик, наш голубчик,
Ходить котик тихо,
Робить мишкам лихो²²³.

ЛІЧИЛКИ

Лічилка – один із жанрів дитячого фольклору, римовані лаконічні вірші від п'яти до десяти (иноді – більше) рядків, призначені для розподілу ролей під час гри, послідовності участі в ній. Найчастіше лічилки бувають римованими з гумористичним вмістом, а саме перераховування може бути прихованим. Назва терміну походить від самого призначення перераховування учасників гри та наявності в текстах числівників.

Джерело: Лабович Л. Кую кую нуожку – Звичаї, пов'язані з народженням дитини та дитячий фольклор Підляшшя.

Гай-моргай, сапун-хапун,
Гаргачка, пупец, с..ачка.

220 Мовчанка.

221 Нескінченна казка. Дитячий віршик.

222 Дитячий фольклор (примовка або приспівка до дитячої гри).

223 Дитячий віршик.

- Відки йдеш?
- З Варшави.
- Що несеш?
- Цимбали.
- Заграй, жидзе!
- Сабаш²²⁴, пані!
- Кієм жида!
- Зараз, пані!

В мене п'ять, в мене п'ять,
Я забила їх щетать:
Коля, Петя, Ваня, Вася,
А п'ятий забила звать.

Біжит щур попід мур,
Та й питає таргана:
– Чи далеко до млина?
– А ти, щуре, не питай,
Бери гузок, та й таскай!

А ти, Гандзю, будь весела,
Бери торбу, йди на села.
Ще й паличку деренову,
Щоб не вкусив пес за ногу.

Микола робив кола,
А Данило сани,
Микола їхав кіньми,
А Данило псами.

Раз, два, три – с..ав я й ти,
Шуме, думе, дач,
Риква, сиква, с..ач.

П'єрша, друга – еща штуба,
Че ця чварта злото варта?
Пйонта, шуста – грох, капуста,
Сюдма, усьма – не послушна,
Дзівйонта, дзісьонта – поїхала до конта.
А єдинаста, дванаста – поїхала до мняста.

Йди на гору – будеш їсти ковбасу,
Йди на долину – будеш їсти солонину,
Йди додому – будеш їсти солому.
Йди на Хмелівку – будеш пити горівку.

Сонце гріє, вітер віє,
Біжи, жандар, до Марії.
А Марія не така –
Зарізала гусака.
А гусак сі розварив –
Та й їй комин повалив²²⁵.

Двадцїк, а двадцїк²²⁶, то буде сорок,
Поцюлюй пса в корок.

Раз, два, три, чотири, п'ять,
Вийшов зайчик погулять²²⁷.

225 Лічилка чи забавлянка, залежить від призначення.

226 У розумінні – плюс двадцять.

227 Лічилка чи забавлянка, залежить від призначення.

Раз, два, три, чотири,
Їхав жомнір на квартири,
«Давай, бабо, їсти-пити!»
Баба сіла вуши бити.
«Не бий, бабо, бо то гріх!»
Баба сіла, як пиріг²²⁸.

Єхала машина лесом,
За каким-то інтересом,
Інті-інті-інтірес,
Вихаділа буква «С».

Дзялик – понідзялик,
Вівторек – вторек,
Ягода – сьрода,
Бартек – чвартек,
Йонтик – пйонтик,
До рота – субота,
Панна Аделя – недзеля.

Война пріма, война гут,
Пані дома, пан капут.
Война пріма, война гут,
Дойчен зісен, рус капут²²⁹.

Пошла пані до півніци,
Взьола креди і табліци.
Піше, піше і рісує,
І лігодзєм почебує.
Раз, два, чи, чтери, п'єнць, –
Матка дає єсць.

228 Лічилка (якщо в грі), або забавлянка.

229 Лічилка або примовка.

А син дає піць,
А ти собі, дурню, з кляси іць.

Сім, сімнадцік – без двох двадцік,
Семеро, трое, ще й малих двоє.

СКОРОМОВКИ

Скоромовка – це короткі віршики чи окремі вислови, що їхня суть полягає не у змістовому навантаженні, а в такому розміщенні слів та звуків, що їх вимова вимагає певних зусиль артикуляції. За змістом вони схожі до небилиць, бо поєднання співзвучних слів не завжди має логічний зв'язок. Але це не применшує їхньої популярності серед дітей, які сприймають скоромовки як своєрідну гру, розвагу. Вправлення у вимовляння скоромовок є мовною вправою, що розвиває артикуляцію, впливає на вироблення культури мовлення, тому використовується народною педагогікою.

Джерело: Лановик М.Б., Лановик З.Б. Українська усна народна творчість: навчальний посібник. К.: Знання-Прес, 2006. 591 с.

Ти, малий, скажи малому,
Най малий малому скаже,
Най малий теля прив'яже.

Ой, чорна я си, чорна,
Купила я си жорна,
Поставила на току –
Летіть, хлопці, на муку!

Пука, капец, мама кличе,
Завтра будут Пуку стричи.
Пуку стричи і голити,
Пука має чим платити.

ДРАЖНИЛКИ

Дражнилки – це короткі глузливі вірші, що висміюють ту або іншу рису, а іноді й просто прив'язані до імені. Вважають, що дражнилки перейшли до дітей із дорослого середовища й виросли саме з прізвиськ і кличок. Пізніше до прізвиськ додавалися римовані рядки – так і сформувалися дражнилки. Зараз дражнилка може не тільки пов'язуватися з ім'ям, а й висміювати якісь негативні риси характеру: боягузтво, лінь, жадібність, пихатість. Утім, збереглися і безпричинні дражнилки.

Джерело: <http://ped-kopilka.com.ua>

Ярослав з печи впав:
Як летів – то пе..дів,
А як впав – то сі вс..ав.

Ганька-банька-тарабанька.

Взни мні в с..аку, в саму дерку,
Там, де грають на мулерку.

Люлю-люлю, старий срулю,
Дам ти грейцер на цибулю,
А з цибулі на петрушку,
Закришити бабі юшку.

В тебе стан такий, як в баби –
Руки-ноги, як у жаби,
Руки-ноги, як у рака,
А сам ходиш, як собака.

*У Летєчому діти сі бавили, та й підскакували, та й казали:
– Кажи вівторок – з'їш гі..на повний ворок;*

Кажі четвер – з'їш гі..на цебер;
Кажі субота – з'їш гі..на з-під плота;
Кажі неділе – з'їш гі..на з-під кіле.

Ой, гук, вісіле, зарізали рака,
Кому хвіст, голова, а молодій с..ака.

Господарю, господарю, заріжте баранце:
А вам роги, мені ноги, господині яйце.

Залозімсї²³⁰ в гострий ніж — я сі все..у, а ти з'їш.
Залозімсї в два ремені — я насе..у тобі в жмені.
Залозімсї у рискаль — я насе..у, ти таскай.
Залозімсї в штири дуби — я насе..у тобі в зуби.

Николай,
Продав жінку за малай,
А дитину за торбину,
А сам ходит, як бугай.

Андрій-пе..дій, коники пасе,
Андрііха-пе..диха йому їсти несе.

Мій тато в гробі, та й нас..ав тобі,
А ти йди на гріб – та й вибирай біб.
(Так казали хлопці, як бавилисі, обзивалисі).

Ой ти, Юрку, скубай курку, та й пошивай хату,
Хмара йде, дощ паде на Юркову хату.

Пара, пара – Гриць, Варвара (далі сі свище).

Зібралисі два Андрухи,
Єдин слемпє, другий глухий.

Виріс, як тополя,
А дурний, як фасоля.

Як ті кину в око, то будеш видіти високо.

Як нап'єшсі кави, то будеш називатисі Кавун.

Засмійсі, Андрійку, дам ти копійку.

Чуєш,
Залізь в с..аку, та й переночуєш.

Ой, мамуню, де той череп,
Що татуньо в него се..ут.

Західняки-голос..аки.

Касцєки²³¹-худєки.

Юстина-солонина.

Панє Зас..анє.

Никола, с..ака гола.

Баба з Басараба.

Новини-пер..ини.

Жид халамей, продав жінку за ременє.

А Никола Потапола
Носив яйці до косцьола.
У косцьолі таргани –
Побив яйці до шкіни²³².

ЗАБАВЛЯНКИ

Забавлянки в українській традиції – це невеличкі твори гумористичного жартивливого змісту, які мають на меті розважати немовля. Їх промовляють, а часом і приспівують дорослі, пестячи дитину. Серед них українські дослідники виділяють: потішки (утішки), пестушки, чукикалки, віршовані казочки, кумулятивні казочки, казочки-небилиці, нескінченні або надокучливі казочки.

Джерело: Лабович Л. Кую кую нуожку – Звичаї, пов'язані з народженням дитини та дитячий фольклор Підляшшя.

Гей-на, ворона,
Дітям кашу варила,
На порозі студила.
– Ідіть, діти, по тріски,
Дам вам каші потрошки.

Добраніч, всі блохи на ніч,
Як будуть кусати,
Аби с дав знати.
Я ще дам багато.

*Це тако діти по ноцех в Летецім бавилисі, та й як сі розходили, то так
казали одне одному.*

Рудий дід, руда баба,
Рудий тато, руда мама,
Ще й дитина маленька
Придаласі руденька.

Котик прудко сів на грудку,
Закидає в річку вудку;
До полудне просидів,
І нічого не зловив.
Бо забувся на гачок
Наживити червачок.

Шайне-файне, шайне дід,
Шайна ходит без чобіт,
Якби шайна робила,
В чоботах би ходила.

В мене шапка островерха,
Ані спода, ані верха,
А чобітки софіянці,
Аж ми видко крізь них пальці.

Гой-га, го-па-па,
Чорна с..ака у попа.

Ще чорніща в попаді,
Закуріло на поді.

Ах, вай, ах, вай,
Мої броди не рушай.
Моя борода не для цеб'є,
Пшийдзе жандар, возьме цеб'є²³³.

Лис курку стис,
Курка – «пiк!», а лис втік.

Равлик все каже:
– А я на ніч ні в кого сі не прошу,
Хатинку маленьку, чистеньку все на собі ношу.

Йди, коте, йди, пси,
Йди, Лиску, бо тобі близько.

Наш батько кури крав,
На під клав.
«А ви, діти, не казіт!»
Діти взєли, та й сказали,
Батька взєли, та й зв'єзали,
Батька били ремінцєми,
Батько с..али камінцєми.

Кукуріку-кудкуда,
Тато в ріпу, мама в мак.
Тато ріпи нанесе,
Мама маку натрясе.

Рости великий, не будь дикий,
Не йди в ліс, бо ті вовк з'їст.

А Михайло Придабайло
Придибав си жінку.
Не велику, не малу –
Таку, як вусінку.

Уху-уху, злапав блоху,
Припнів до пне, та й бив до дне.
Аха-аха, втікла блоха.²³⁴

Малі діти тако як зіпили снігову бабу, то сі питают її:

– А не зімно це, балванку,
Спаць на мрозє без останку?
– Дзе там зімно, хутро б'яле,
Мам подшите ватов цале.
На подушках пшеце стоем,
Нігде мрозу сі не боєм.
– А сконте маш такий капелюш?
– Пшестраяли мнє хлопаци,
Малий Ясьо, з валим зухим,
Дал мнє кош з урваним вухим.
– А не глоден це, болванку?
– Ядлем пончка з льоду,
І не чуєм цале глоду.
(Далі сі питают, чи ходит до школи)
– До науки не мам хенце,
Бо м єськ балван без памненце.

«Не руш, Андзю, тего кв'ятка,
Руже коле», — мув'є матка.

Андзя мами не слухала,
Уклуласі і плакала.

Зіма-зіма сніжна б'яла,
Б'ялов шатов свят подзяла,
На слэзгафки, на санечки
Живо-живо, гей, дзятэчки.

Гжечне дзэтско встане,
Не пита о сынадане,
Тільки уміе рончка і шиє,
І учешесі п'євкне,
До пацэжа вклєвкне.
Чима рончки зложони,
На обраца се встرونє,
Не обраца, не кренцє,
Бо ма завше памненцє.
Бо пан Єзус є спшендзє,
І за зле караць бендзє.

*У Летечому і в інших селах чи дитина, чи хтос великий, бере равлика,
як го побачит, за ракушку, і каже:*

– Равлик-Павлик,
Вистав ноги,
На два пороги,
Тобі два, мені два,
Поділилісі обидва.
Та й вже потім кладут го на землю.

VI. ДОДАТКОВО

1. Магічно-сакральні тексти

МОЛИТВИ

Молитва — звернення боговірного до Бога, богів, інших надприродних або асоційованих з Богом істот, а також канонізований текст цього звернення. Молитва часто набуває вигляду поклоніння, вихваляння, прохання, викладення своїх думок, або ж обряду. Є також літературним жанром.

Джерело: Вікіпедія.

Дякую Тобі, Господи Боже, Цар'ю всесвіта,
Що Ти мені дозволив дожити до сеї вечірної хвили.
Тож з покоров і жалем прошу:
Не пам'ятай мені гріхів, які сповнив (-ла) я,
В цім дні, в минувшім життю,
Намірою і мислюю, словом або ділом.
Очисти мою душу і тіло від всякої скверни.
І дозволь мені перебути надходячу ніч у спокою,
Зділай, Господи, щоб я Тобі одному служив (-ла).
Бо Тобі одному належиться всяка слава, честь і поклонін.
На вічні віки. Амінь.

Ангеле-хоронителю мій, ти все²³⁵ при мені стій:
Рано, ввечір і вночі будь мені до помочи.
Стережи душі і тіла мого,
Заведи мене до життя вічного.
Амінь.

Душа Христова, освяти нас,
Тіло Христове, спаси нас,

²³⁵ Тут – у розумінні «завжди».

Крове Христова, напій нас,
Вода з ребра Христового, обмий нас.
Страсті Христові, скріпіть нас,
Добрий Ісусе, вислухай нас.
У ранах Твоїх заховай нас,
Не дай нам віддалитися від Тебе,
Від ворога лукавого борони нас,
В годині смерті поклич нас,
І до Себе прийти накажи нам.
Щоб зі святими Твоїми хвалити Тебе
На віки вічні. Амінь.

Ангеле-хоронителю, опікуне бідної душі нещасного тіла мого,
Не відступай від мене від сеї хвилі,
І не дозволь ворогам обманити душі моєї.
Навчи мене найпевнішого способу борби,
Скажи мені дорогу, котру я найсміливіще буду могла вибратися.
Гнати у бій з ворогами Христовими.
Прости мені, ангеле, за те, що я тобі справив (-ла) якийсь смуток,
Від нині за тобов буду йти, твої ради²³⁶ буду слухати,
На твої вказівки буду вважати,
Не відпускай ані в життю, ані при смерті.
Амінь.

Дякую Тобі, Господи Боже, за те,
Що Ти збудив мене до дальшого оголошення Твоєї слави,
Утвори же уста мої, просвіти мій розум,
Наклони мою волю до діланє,
Усякого добра, а зла унеканє.
Дай, Господи, щоб ми найсильнішою любов'ю Тобі одному служили,
Бо Тобі одному належить всяка слава, честь і поклін
На вічні віки. Амінь.

Богородице Діво, радуйся благодатна Маріє,
Господь Бог з Тобою, благословенна Ти між жінками,
І благословен плід лона Твого,
Бо ти породила Христа Спасителя, ізбавителя душ наших.

Я вночі лягаю спати, коло мене Божа Мати.
Два ангели по боках, хоронитель в головах.
Ти, Ісусе, глянь на мене, зроби добре дитя з мене,
Я до Тебе ручки зложу, для тата, для мами здоров'я попрошу.
Для діда, для бабки, для всієї родини,
Послухай, Ісусе, малої дитини.

Вірую в єдиного Бога-Отця, Вседержителя, Творця
Неба, землі, видимо же всіх і невидимо,
Єдиного Господа Ісуса Христа, Сина Божого,
Єдинородного, же від Отця рожденного, несотворенного,
Єдиносущного, Отцу єм же самбише,
Наш гіля чоловік нашого ради спасенний,
Осечую со небес оплотившися Духа Святого,
Господа животворящего, Отця і Сина сходящего.
Отцем і Сином сопоклянем, со славою мововшою пророки і єдиную
Святу соборно-апостольську Церкву,
Сповідую єдно хрещення, від Бога оставлення,
З гріхів чаю воскресення з мертвих і живих²³⁷
Будущого віка. Амінь.

Анеле Божий стружу муй,
Ти завше пши мнє стуй,
Рано, в'єчур, вдзень і вноци,
Бозь мнє завше допомоце.
Пшиз душе і цяла мего,
До живота пшипровадь мнє в'єчного.
Амєнь.

Добраніч тобі, Бозю,
Бо я вже йду спати.
Бо завтра рано
Мушу вставати.
Спокійно і тихо
Пересплю цілу ніч,
По дні і праці
Бозю, добраніч.

Добраніч це, Бозю,
Як ідем'ю спаць,
Бо ютро ранютком,
Мушиш знову встаць.
Спокойне і ціхо
Пшеспім цалу ноц,
По дню працюйте,
Бозю, добраноц.

Вірші самі собою є не жанрами народної творчості, а індивідуальними ви-
творами, однак наводимо їх тут, тому що лелянчани також їх використовують у
оповідах.

Лютий місяць зветься лютий,
А лютує він тому,
Бо на світі довго жити
Не доводиться йому.
Хоче лютий, щоб на світі
Панувала вік зима,
Та поволі сонце гріти
Починає крадькома.

Іде Зима зо півночі,
Люто зубами скрегоче.
«Іду, іду, мороз веду,
Вже я пташкам кінець знайду!
Годі, годі вам співати,
Мені спати не давати».
Ластівочка вилітала
Та й таке Зимі сказала:
«А я тебе не боюся,
В теплі краї заберуся.
До вирію далекого,
Там знайду си комах багато».

Рано-вранці, до схід сонця
Пробудилась наша донця.
Вмила ручки, вмила личко,
Надягла нову спідничку.

І раненько ще могла –
До бабусеньки прийшла.
«Бабусенько, дай Вам, Боже,
Жити в щастю, в любогожи,
Дай Вам хліба аж до волі –
І на полі, і в stodolі».
Бабусенька засміялась,
Внученьку поцілувала,
Дала меду аж дві кришки,
Дала яблучка-горішки,
Дала смачний медівник,
І вишиваний платок²³⁸.

Була війна велика,
І як на війні бувало,
Оден на війні гине,
А другий повертає.
А третій десь у мурах
Терпить в тяжкій неволі.
А не один
Не верне вже ніколи.

Українка я маленька,
Українці батько-ненька,
І сетричка, братчик милий
На Вкраїні ся вродили.
Як виросту я велика,
Не злякаюсь труда-лиха,
Буду браттям помагати
Україну будувати.
Україно, Україно,
Ненько моя, ненько,
Як згадаю я про тебе,
Аж в'яне серденько!²³⁹

238 Мабуть, первинно було «рушник».

239 Автор – Марійка Підгірянка.

Дзень, дзень,
Вставайце діти, бо вже день.
Вже сяє сонце золоте,
А ви ще в ліжечках спите²⁴⁰.

3. Запам'ятне

Так само, як один витвір народної творчості може належати одночасно до кількох фольклорних жанрів, так само є й такі твори, які важко зачислити до будь-якої категорії, адже втрачено знання про їхнє призначення, відповідно до чого й визначають жанр. У цій категорії зібрано саме такі жанри фольклору, що оповідаються в селі Летяче.

Також тут містяться жанри, до яких належать 1-2 позиції.

У Лекечому на вісілю тако співають різне. Та й молода співає:

– Мама моя, мамо,
Я твоя дитина,
Мені сі належи
Подушка-перина.
А молодий співає:
– Мамо моя, мамо,
Я твоя дитина,
Мені сі належи
Легкова машина.

Та й різне видумують, та й співають на вісілю, та й сі сміють, весело²⁴¹.

.....

На..еру, на..еру,
Будеш собі мати два обіди,
А третю вечеру.²⁴²

Пізно лягай, рано вставай,
Бери шайку в руки, по каву бігай,
Кави не набрав, по морді дістав,
І так бідний рекрут при войску сі мав.

241 Весільна жартівлива співанка.

242 Уривок весільної жартівливої співанки.

Розкажу я вам, товариші,
Про своє минуле і сучасне життя:
Як я раніше жив, латками трусив,
А як в артиль пішов, там си життє найшов.
Звуть мене Тиміш, прізвище Біда,
А біди в мене нема, жити стало весело.²⁴³

Хлоп ішов і ніс дьоготь продавати. Та й кричит-співає:
– Деготь, шмір, олива, і дівчина чорнобрива, деготь!²⁴⁴

Оден чоловік у Летєчому був міняйлом. А то тоди міняли катрані на тарелі. Та й як цей чоловік йшов вулицев, то крицев-співав:
– Міняй, катранє давай!²⁴⁵

– Шченсть, Боже, хлопку, бендзеш ютро жал, як бендзє леціць кат з острим м'єчем, жибишь му знаць дав.
– Шченсть, Боже, хлопку, у полю робонци. Чи не відзялись які нувости з дзецькєм бєгонцим?
– Ой, відзялем, ой, відзялем, як пшенічки сял.
– А жи би тобі кат з глови зрембал, жєсь мнє знаць не дал²⁴⁶.

У Хрущова нібито була коханка (так казали люди, та й сі сміяли). А вона жила на Гуцулах, та й там була ланковою, вирощувала кукурудзу. А він був такий, як Кучма. Та й казали, що вона мала криївку з бандитами (таку піздемну хату, підвал, що вони там сиділи, а вона їх годувала, бо мусіла). Але це все може бути неправдою²⁴⁷.

Ведмідь буду поправ'єє – буде зимно. Як тепло – ведмідь валит буду²⁴⁸.

243 Небилиця.

244 Ярмаркова закличка.

245 Ярмаркова закличка.

246 Уривок з польської різдвяної Шопки.

247 Чутка.

248 Прикмета.

Декую вам, лікарю, заплачу вам штири неділи на місяць, бо не маю грошей, бо лише носі, там де були grosi.²⁴⁹

Хлопец прийшов до дівчини та й сі дивит у вікно, що вона робит. А вона пекла хліб. Та й не мала чим примастити зверху, та й сі вс..єла, та й примастила. Та й саджає в піч. Та й вже зайшов хлопец до хати та й каже:

– Що робиш?

– Та нічого м, теперво всадила хліб у піч.

Та й посідали вони та й балакают.

Та й потім той хлопец пішов орати на поле. Та й орав, та й бика в с..аку не знати чого поцюлював. А та дівчина виділа це. Та й той хлопец потім гуляє на танцех та й співає:

– Ой, дівчина хліб саджала,

Та й сі вс..єла, примастила.

А та дівчина собі співає:

– Хлопец в полі як орав,

Бика в с..аку цюлював.

Йшла Козуля на фільварок,

– Добрий вечір, пане Шкварок!

Дайте кошик бур'яну,

Я вам скажу новину.

Пан директор на Діброві,

А тут крадуть бараболі.

Одного разу перед відлетом горобці зійшлисі радити. Та й кажут:

– Ми вже відлітаєм в теплий край.

А один горобец каже:

– Я нігде не відлітаю –

Милий мені рідний край,

Я го не покину,

Тут родивсі, тутка зріс,

Тутка і загину.

Герман, Шулим, Гриць Маргулін сіли на старого Сонешника і поїхали до Андрія Грецького на справу (балакати).

Так казали-сміялися богачи, бо ті люди жили один коло одного.

Одного разу баби посходилисі, та й почали говорити про вариво. Та й одна баба каже:

– Так нема, кумко, що варити.

А та відповідає:

– Кумо, а я джур, фасолі, бараболі гоню.

Один малий хлопчик (2-3 роки, лиш трохи навчився говорити) сказав раз удень до свого брата старшого: «Вставай, Яне, уже біла лане!» Цей самий хлопчик мав пса, який називався Босьта (Босий). Та й хлопчик раз каже до пса: «Ходи, Босьта, дам ти скусьці нисьці!»

Один пан (польський) казав до свого слуги (Галаса Штефана):

– Штефан, запшендзяй коні, поїздеми до Львова!

Два чоловіки співали в хорі. Оден чоловік співає (його звали Яць):

– Юрку, кєгни²⁵⁰ впрім!

– Та я не годен!

– Як ті зараз злапаю за ті лабаці, та й ти кину аж через трапету!

Хлопці пили серед Дністра. Та й кажут:

– Нема дна, нема!

У Летєцім західняки²⁵¹ казали: «Ходь гев!» (Ходи сюди!)

А одна баба-західнєчка була казала до другої:

– Андзю, ходь гев, щос ти повім!

250 Тягни.

251 Повоєнні переселенці з теперішньої території Польщі, української Лемківщини.

Західняки в Летецім казали:

– Йди вОпий!

А стара Шалачка, дай їй Боже небо, казала:

– ВОпий с горівка!

Жиди казали:

– Мені має бути прОцент.

Корова ялова, коза не ходила до цапкування, діти повисихали, як гади, біда аж шкребче. (Так казав західняк, що жив у Летечому).

Той мені винен, той мені винен. Якби мені кождий віддав, я би добрий сабаш мав. (Так казав оден жид).

Західняки казали:

– Не знам, куме.

Згадайте про летянчан і такі події:

- Про дівку, що перескакувала дідів.
- Про хлопця, що сміявся, як баба ходит: «Сто п'єкь, сто п'єкь!».
- Про чоловіка в Летячому, що їв по 6 яєць.
- Про бабу, що зварила дитині маков'єнки.
- Про вуйка, що вигодував свиню одним хлібом (за СРСР).
- Про бабу, що як вмирала, то передала другій бабі чорну кітку – нечисту силу.
- Про бабу, що була вмерла і заглядала в вікна (Порхавка-ворожка).
- Старий Драбинка (той, що казав «А пуйдзє ж ти з-под окна», «Слобода для бідного народа»).
- Про дівчинку, що казала до мачухи: «Ей, ви! Киньте мені черешень!».
- Про жінку, що її на полі вбило блискавкою (прямо в чупер).
- Про тата Марії Хандашкової, що зловив дике козетко і вигодував його, а Марія зачепила китицу червону, і коза пропала.
- Як тато Марії Хандашкової ловив Михайліну Кащак на фермі й кидав у молоко солому.
- Про молодого вуйка, що мав перуку, бо був лисий, і її з нього стягнули.
- Про бабу, що збирала з цвинтару дерев'яні хрести (дуже старі гнилі) і палила (Марія Тринька).
- Про жінку, якій порадили засипати очі тютюном, і стала сліпа (більмо).
- Про жінку в Летячому, що взяла пса бродячого, і як вмерла, то він рив їй могилу.
- Про жінку, що мала 25 котів, і як вмерла, то вони за нею писцели.
- Про бабу, що була хвора («хора»), і гуляла: «Ой, я забула, що я хора, а я гуляю».
- Про чоловіка, що випив горілки і йому полумінь з писка йшла, і йому баби сц..ли в писок.
- Про чоловіка, що видзьобав очі святому Миколаю на образі.
- Про чоловіка, що з образів зробив карти.
- Про бабу, що казала: «Грицю, ти так сі не старієш».
- Про бабу, що йшла на поле, та й випивала пива з бокала.
- Про бабу, що дала горілки трьом хлопам, та й ті хлопи від тої горілки вмерли.
- Про стару Базюрчиху, що на Петра вмлїла на дереві та вломала ногу.
- Про польок Польку, Франку і Лівонку.
- Про Николу Богача, що ліг на операційний стіл і не встав.

This image shows a single sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

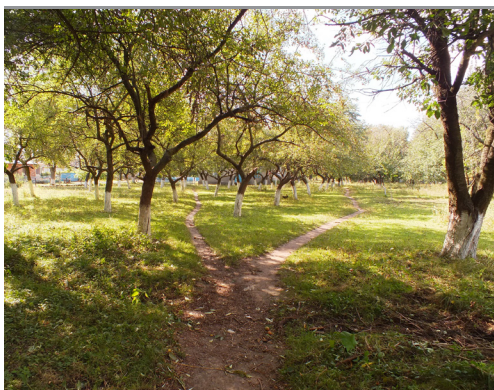
This image shows a full page of blank white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and run across the width of the page, providing a template for writing or drawing. There are no margins, text, or other markings on the page.

Як бачимо, етнографічна територія України, та навіть і її державна територія у 1918 р. були більш як у півтора рази більші, ніж зараз...

Фольклорний збірник

Моя бабуся приповідала...

Фольклор села Летяче

Оповідач – **Михайліна Кашак** (1928-2015)

Записав, відредагував та уклав **Віталій Гайсенюк**

Комп'ютерне верстання – **Віталій Гайсенюк**

Дизайн обкладинки – **Сергій Приступа**

*На обкладинці використано світлини з сімейного фотоархіву укладача
та з архіву села Летяче*

Підписано до друку 24.06.2019 р. Формат 60х84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Kievit Offc Pro. Друк цифровий.
Ум. друк. арк. 17,67. Наклад 300 прим.

Видавець Пшонківський О. В.
Реєстраційне свідоцтво ДК №1500 від 22. 09. 2003
Тел. (044) 33-111-42, тел./факс: (0456) 33-21-22
e-mail: janina-book@ukr.net

Друк ФОП Пшонківський О. В.
м. Біла Церква, вул. Леся Курбаса, 4

ISBN 978-617-604-175-7

9 786176 041757 >